

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TASARIM ANA SANAT DALI
SANAT TASARIM PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET YAKUPOĞLU MİNYATÜRLERİNDE
TASARIM ANLAYIŞI

FATİH ERDOĞMUŞ
15715001

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. SEZA SİNANLAR USLU

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI
SANAT VE TASARIM PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET YAKUPOĞLU MİNYATÜRLERİNDE
TASARIM ANLAYIŞI

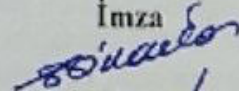
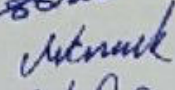
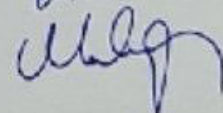
FATİH ERDOĞMUŞ
15715001

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih:

Tez Oy Birliği / ~~Oy Çekilişi~~ ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Seza SİNANLAR USLU
Jüri Üyeleri	: Doç. Dr. Ali Nihat KUNDAK
Jüri Üyeleri	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU

İmza
 10.06.2019
 10.06.2019
 10.06.2019

İSTANBUL
HAZİRAN 2019

ÖZ

AHMET YAKUPOĞLU MİNYATÜRLERİNDE TASARIM ANLAYIŞI

Fatih Erdoğan
Haziran, 2019

Çok yönlü sanatçı Ahmet Yakupoğlu'nun en bilinen sanatçı kimlikleri olan ressamlığının ve neyzenliğinin yanında minyatür alanında yaptığı işler de bulunmaktadır. Bu tez kapsamında 2016 yılında kaybettiğimiz Yakupoğlu'nun minyatür sanatındaki eserlerinden ulaşabildiğimiz 38 minyatürü ele alındı. Bu minyatürlerin 12'si sanatçının vefatından önce bağışladığı Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Koleksiyonu'nda, kalan 26 minyatür ise basılı yayınlardan ve özel arşivlerde bulunan fotoğraflardan incelendi. Minyatürlerin yanı sıra farklı koleksiyonlarda ve arşivlerde bulunan mektup, fotoğraf, eskiz, çini vb. ürünler ve basılı yayınlar da tez kapsamında destekleyici unsurlar olarak değerlendirildi. Sanatçının minyatürlerindeki ortak noktalar ve diğer sanatçıların eserlerinden ayrılan özellikler saptandı. Geçmişten günümüze minyatür sanatının tarihindeki minyatür sanatçılarının farklı işleri ile Ahmet Yakupoğlu minyatürleri karşılaştırıldı. İncelenen minyatürler 4 sınıfa ayrılarak, gruplama yapıldı. Yakupoğlu'nun hikâyeleştirilmiş minyatürleri ve halk kahramanlarından esinlenilmiş minyatürlerinin bulunduğu sınıflarda esin kaynakları, dayandığı olaylar ve yerler ile ilişkileri incelendi. Portre özelliği taşıyan minyatürlerindeki figürlerin kimler olduğu, fotoğraflar ile minyatürleri karşılaştırılarak saptanmaya çalışıldı. Bu grup minyatürlerde kişilerin kim oldukları tespit edilirken, minyatür alanında Yakupoğlu'nun geliştirdiği yaklaşımı ve özgün karakterini ortaya koyacak verilere erişildi. Geleneksel çizginin dışına çıkmayan minyatürleri de klasik tarzda minyatürler olarak sınıflandırılarak incelendi. Böylece Yakupoğlu'nun minyatür geleneğini günümüze taşıyan çağdaş bir nakkaş – ressam kimliğine görünürlük kazandırılırken, kendisinden önceki neslin kilometre taşlarından olan hocalarının izinden giderek Batı dünyası ile Doğu dünyasının sanat anlayışını kesiştirdiği tasarımlara imza attığı görüşü savlandı. Özellikle de memleketi Kütahya'da oluşturduğu sanat ortamı, geliştirdiği ve kurduğu ilişkilerle adeta yoktan var ettiği sanatla dolu mütevazı atmosferi içinde ne denli kapsayıcı bir figür olduğu görüldü.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Yakupoğlu, Minyatür Sanatı, Kütahya, Minyatürde portre

ABSTRACT

DESIGN APPROACHES IN AHMET YAKUPOĞLU’S MINIATURES

Fatih Erdoğmuş

June, 2019

Besides being a painter and ney player, polymath artist Ahmet Yakupoğlu was also a miniature painter. Under the scope of this thesis, we examined the 38 miniatures made by Ahmet Yakupoğlu who died in 2016. 12 miniatures were examined in Dumlupınar University Ahmet Yakupoğlu Collection where he donated his artworks before his death. 26 miniatures were examined through the printed publications and photographs in private archives. Letters, photographs, sketches, tiles and printed publications were also evaluated as supporting elements along with the miniatures. Common points of Ahmet Yakupoğlu miniatures and differences of his miniatures from other artists artworks were determined. Hence, different works of former miniature artists and Ahmet Yakupoğlu miniatures were compared. Examined miniatures were divided into 4 groups. The sources of inspiration, background events and places of Yakupoğlu’s storified miniatures and miniatures inspired from folk heroes were examined. I was tried to determine the identities of the portraits from miniatures by comparing the photographs and the miniatures. While the identities of these people determined in this group of miniatures, Yakupoğlu’s approach of miniature area and his personality were exposed. Miniatures that did not go out of the traditional line were classed as miniatures in classical style. Especially in his hometown, Kütahya, he was seen as an inclusive figure who was full of art in his modest atmosphere.

Key Words: Ahmet Yakupoğlu, Miniature, Kütahya, Portrait in Miniature

ÖNSÖZ

Ahmet Yakupoğlu ile küçük yaşta kısa bir süre vakit geçirebildiğim için kendimi çok şanslı gördüğümü ifade edebilirim. Bu sebeple kendisinin izinden gidebilme imkânı verip, zihnimde çığırılar açarak hayatıma dokunduğu için, teşekkürlerin ilkinin ve en büyüğünü kıymetli hocamız merhum Ahmet Yakupoğlu'na sunmak istiyorum.

Çalışmanın temelini oluşturan Ahmet Yakupoğlu terekesinin bir kısmının incelenmesine izin veren Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğü'ne, bu inceleme süreçlerinde bana eşlik eden Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Koleksiyonu sorumlularından Hüseyin Özekmekçi'ye,

Beni sabırla dinleyip sorularıma benimle birlikte cevap aradıkları için, Prof. M. Uğur Derman'a, Prof. Dr. Çiçek Derman'a, Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar'a, Dr. Aslıhan Erkmene ve sanatkar Nesrin Sipahi'ye,

Beni ağırlayıp, arşivini paylaşan, çok kıymetli katkılar sağlayan Prof. Dr. Mustafa Yıldırım'a, Tüm bildiklerini aktaran, sabırla sorularımı cevaplayan, çekinmeden tüm koleksiyonlarını paylaşan, sayısız kere bana vakit ayıran, evlerini açan Gülbün Mesara ve Dürdane Ünver hanımefendilere,

Hatıralarını esirgemeyen, Kütahyalı yüksek mimar Mehmet Gürel'e,

Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat Tasarım Yüksek Lisans Programı'nda tanışıp, bugün bu tanışıklığın arkadaşlığa dönüştüğü Merve Köksal ve Zeynep Çuhadar'a,

Taslaklarımı okuyup geri bildirimleri ile katkı sağlayan Nida Uslu'ya,

Motivasyonumu kaybetmememi sağlayan, desteğini hiç esirgemeyen ve bu çalışma için benimle birlikte dertlenen Eylül Başoğlu'na,

Çalışma sürecinde akademik donanımıyla beni desteklediği için ve tezin ortaya çıkmasını sağladığı için danışmanım, hocam, Doç. Dr. Seza Sinanlar Uslu'ya,

Maddi manevi sonsuz destekleri için, tezin tamamlanmasında kilit rol oynadıkları için, imkansızları mümkün kıldıkları için, Yakupoğlu ile tanışmamı sağladıkları için, beni yetiştirdikleri için canım babam Mehmet Erdoğan'a, canım annem Meral Erdoğan'a, ilk arkadaşım, ağabeyim Necmi Erdoğan'a,

En içten dileklerle TEŞEKKÜR EDERİM. İyi ki varsınız, bu tez sizler sayesinde var.

İstanbul, Mayıs 2019

Fatih Erdoğan

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. AHMET YAKUPOĞLU’NUN HEZARFEN KİMLİĞİ VE TÜRK SANATINDAKİ YERİ	3
2.1. Hezarfenlik Olgusu ve Ahmet Yakupoğlu	7
2.2. Sanat Anlayışı ve Mistisizmin Yeri	9
2.3. Kütahyalı Kimliği	11
2.3.1. Kütahyalılar İçin Ahmet Yakupoğlu	13
2.3.2. Kütahya Sanat Üretim Ortamına Katkıları	14
2.3.3. Yakupoğlu Evi	22
3. MİNYATÜR VE TEZHİP ALANINDAKİ KATKILARI	29
3.1. Minyatürist Kimliğinin Olgunlaşması	34
3.2. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver (1898-1986) ile Çalışmaları	37
4. YAKUPOĞLU’NUN ÖZGÜN MİNYATÜRLERİNE BAKIŞ	40
4.1. Mekân Tasarımı	40
4.2. Stilize Edilmiş Hikâye Tasvirleri ve Sembolizm	41
4.3. Stilize Edilmiş Karakterler	42
5. İNCELENEN MİNYATÜRLER	45
5.1. Halk Kahramanlarından Esinlenilmiş Minyatürler	46
5.1.1. Nasreddin Hoca Minyatürleri	46
5.1.2. Anasultan Menkıbesi	51
5.2. Klasik Tarzda Minyatürler	53
5.2.1. Avluda Müzisyen Kadınlar 1	54
5.2.2. Kar Leoparı Av Sahnesi	57
5.3. Portre Özelliği Taşıyan Minyatürler	60
5.3.1. Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver ve Ailesi	60
5.3.2. Çeng Çalan Gülbün Mesara	64
5.3.3. Kütahya Musiki Heyeti Piknikte 1	66
5.3.4. Kütahya Musiki Heyeti Piknikte 2	68
5.3.5. Mevleviler Sema Ayininde	72
5.3.6. Mevlâna Sema Ederken	75
5.3.7. Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeleler	78
5.3.8. Cinuçen Tanrıkörür Ud Çalarken	80
5.3.9. Avluda Müzisyen Kadınlar 2	82
5.3.10. Bursa İnkaya Çınarı Altında	87
5.3.11. Ayşe Durukan Profili	90
5.3.12. Ayşegül Durukan Şarkı Söylerken	92
5.3.13. Ayşegül Durukan Çeng Çalarken	94
5.3.14. Çeng Çalan İsimsiz Kadın	96
5.4. Hikâyeleştirilmiş Olay Minyatürleri	97
5.4.1. Kütahya Ahırardı’nda Düşün	97

5.4.2. Bilinmeyen Savaş Sahnesi.....	99
5.4.3. Sokağım ve Çinili Cami	100
6. SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	123

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ahmet Yakupoğlu, Kütahyalı Öğrencileri ile Birlikte.....	13
Şekil 2: Ahmet Yakupoğlu'na Gönderilmiş Mektup Zarflarından Örnekler	14
Şekil 3: Mehmet Erdoğmuş ve Ahmet Yakupoğlu	15
Şekil 4: Ahmet Yakupoğlu'nun Evinin Salonu.....	15
Şekil 5: Ressam Ahmet Yakupoğlu' nun Evinde Kütahyalı Musiki Heyeti	16
Şekil 6: Kütahyalı Müzisyenlerden Oluşan Yakupoğlu'nun Musiki Heyeti	17
Şekil 7: Kütahyalı Neyzenler	17
Şekil 8: Yakupoğlu'nun Musiki Heyeti	18
Şekil 9: Yakupoğlu'nun Musiki Heyeti	18
Şekil 10: Yakupoğlu'nun Evinin İç Kapısı	19
Şekil 11: Yakupoğlu'nun Evinin Üst Katındaki Atölyesi.....	20
Şekil 12: Çinili Cami Avlusu	21
Şekil 13: Çinili Cami Minberi ve Mihrabı	22
Şekil 14: Yağlıboya Tablo.....	23
Şekil 15: Yakupoğlu Sokak Uydu Görüntüsü	24
Şekil 16: A.Yakupoğlu'nun A.Gürel'e Yazdığı Mektubun 1. Sayfası	25
Şekil 17: A.Yakupoğlu'nun A.Gürel'e Yazdığı Mektubun 2. Sayfası	26
Şekil 18: A.Yakupoğlu'nun A.Gürel'e Yazdığı Mektubun 3. Sayfası	26
Şekil 19: A.Yakupoğlu'nun A.Gürel'e Yazdığı Mektubun 4. Sayfası	27
Şekil 20: "Sokağım Ve Çinili Cami" Adlı Minyatürden Detay	28
Şekil 21: Portre ve Müzisyenler Çini Tabak Karşılaştırması	32
Şekil 22: Minyatür Eskizi.....	33
Şekil 23: Minyatür Karşılaştırması.....	34
Şekil 24: Yakupoğlu'nun Minyatürleri İçinde Kendi Tasvirlerinden Detaylar.....	34
Şekil 25: “Fatih Mehmed’in, Edirne’den Çıkıp İstanbul’a Yürüyüşü” İsimli Resim	35
Şekil 26: Yakupoğlu’na Ait Çizim.....	36
Şekil 27: Karakalem Kadın Minyatür Figürleri	37
Şekil 28: Asker Ve Emir Tasvirleri	38

Şekil 29: Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Türk Minyatürü Ve Süslemesi	
Atölyesi	39
Şekil 30: Minyatür Karşılaştırması	43
Şekil 31: Ahmet Yakupoğlu ve Ziyaretçileri	45
Şekil 32: Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri Kitap Kapağı	47
Şekil 33: "Allah'ın Hikmeti" Minyatür	48
Şekil 34: "Hoca Eşeğe Ters Biner" Minyatür	48
Şekil 35: “Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın” Minyatür	49
Şekil 36: "Hoca'nın Emir Timur İle Muhaveresi" Minyatür	50
Şekil 37: “Anasultan Minyatürü”	52
Şekil 38: “Anasultan Minyatürü” Konuşma Balonu Detayı	53
Şekil 39: Avluda Müzisyen Kadınlar 1 Minyatürü	54
Şekil 40: Figür Karşılaştırması	55
Şekil 41: Figür Karşılaştırması	56
Şekil 42: Minyatür Karşılaştırması	56
Şekil 43: Kar Leoparı Av Sahnesi Minyatürü Fotoğrafı	57
Şekil 44: Nizami Gencevî'nin (12.yy.) Kaleme Aldığı Leyla İle Mecnun	
Mesnevi'sinden “Mecnun Çölde” Minyatürü	59
Şekil 45: Süheyl Ünver Ve Ailesi Minyatürü	60
Şekil 46: Müzehher Ünver Karşılaştırması	61
Şekil 47: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Karşılaştırması	62
Şekil 48: Gülbün Mesara Karşılaştırması	62
Şekil 49: Minyatürün 1999'da Tamamlanmamışken Çekilmiş Fotoğrafı... ..	63
Şekil 50: Çeng Çalan Gülbün Mesara Minyatürü	64
Şekil 51: Gülbün Mesara, Minyatürden detay	65
Şekil 52: Kütahya Musiki Heyeti Piknikte 1 Minyatürü	66
Şekil 53: Kütahya Musiki Heyeti Piknikte 2 Minyatürü	68
Şekil 54: Çinici Ressam Ahmet Fuat Gürel	69
Şekil 55: Tamburi İzzet Çay Karşılaştırması	70
Şekil 56: Ayşen Yılmazçelik Karşılaştırması	70
Şekil 57: Ahmet Yakupoğlu, Minyatürden Detay	71
Şekil 58: Mevleviler Sema Ayininde Minyatürü	72
Şekil 59: Minyatürden Detay	73
Şekil 60: Mevlâna Sema Ederken Minyatürü	75

Şekil 61: Üç Farklı Minyatürden Detay	76
Şekil 62: Mevlâna Celaleddin Rumî, Minyatürden Detay	77
Şekil 63: “Batmayan Güneş Devam Eden Gölgele” Adlı Kitap Kapağı ...	78
Şekil 64: Cinuçen Tanrıkorur Minyatürü	80
Şekil 65: “Turquie - Cinuçen Tanrıkorur” Plak Kapağı.....	81
Şekil 66: Avluda Müzisyen Kadınlar 2 Minyatürü	82
Şekil 67: Gülbün Mesara Karşılaştırması.....	83
Şekil 68: Ayşegül Durukan Karşılaştırması	84
Şekil 69: Nesrin Sipahi Karşılaştırması.....	84
Şekil 70: Saime Sinan.....	85
Şekil 71: Selma Ersöz Karşılaştırması	85
Şekil 72: Güzide Kasacı Karşılaştırması	85
Şekil 73: Bursa İnkaya Çınarın Altında Minyatürü.....	87
Şekil 75: Ahmet Yakupoğlu	88
Şekil 74: Ses Sanatçısı Nesrin Sipahi Karşılaştırması.....	89
Şekil 76: Ayşegül Durukan Profil Minyatürü Fotoğrafı	90
Şekil 77: Ayşegül Durukan	91
Şekil 78: Ayşegül Durukan Şarkı Söylerken Minyatürü Fotoğrafı	92
Şekil 79: Ayşegül Durukan Karşılaştırması	93
Şekil 80: Ayşegül Durukan Çeng Çalarken Minyatürü Fotoğrafı.....	94
Şekil 81: Ayşegül Durukan Karşılaştırması	95
Şekil 82: Çeng Çalan İsimsiz Kadın Minyatürü.....	96
Şekil 83: Kütahya Ahırardı’nda Düğün Minyatürü Fotoğrafı.....	98
Şekil 84: Savaş Sahnesi Minyatürü Fotoğrafı	99
Şekil 85: “Sokağım ve Çinili Camii Minyatürü”	101
Şekil 86: Hıdırlık Mescidi	102
Şekil 87: Evim ve Sokağım Minyatüründen Detay, Ana Sahne	103

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
Bkz	: Bakınız
BNF	: Bibliothèque Nationale France
DPÜ	: Dumlupınar Üniversitesi
DPÜ-AY	: Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Koleksiyonu
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Ord	: Ordinaryus
PTT	: Posta Telgraf Teşkilatı
S	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSM	: Topkapı Sarayı Müzesi
TRT	: Türk Radyo Televizyon Kurumu
www	: World wide web
YTÜ	: Yıldız Teknik Üniversitesi
yy	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

2016 yılında kaybettiğimiz Ahmet Yakupoğlu'nun minyatürleri üzerinden sanatçı kimliğine odaklanan bu tezde öncelikli olarak Yakupoğlu'nun daha geniş kitlelerce tanınırlığını artırmak hedeflenmiştir. 1920-2016 yılları arasında yaşamış olan sanatçının 80 seneye yakın üretken sanat hayatında 1941'de İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'ne girmesinin büyük önemi vardır. Akademi'de Feyhaman Duran Atölyesi'nden mezun olmuştur. İstanbul'da bulunduğu süreçte akademik eğitiminin yanı sıra Halil Dikmen'den (1906-1964) ney, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'den (1898-1986) minyatür ve tezhip öğrenmiştir. İstanbul'da sanatla iç içe kapsamlı bir çevre edinmiş ve bundan istifade ederek kendisini geliştirmiştir. Daha sonra Yakupoğlu, yaşamına memleketi Kütahya'da devam etmeyi tercih etmiştir. Eserlerinin büyük bir kısmını Kütahya'da üretmiştir.

1940'lı yıllardan bu yana basılı ve yazılı pek çok yayına konu olmasına rağmen Yakupoğlu halen dar sayılabilecek bir çevrece tanınmaktadır. Bu hedef doğrultusunda Ahmet Yakupoğlu'nu konu almış ulusal basın ve akademik yayınlarla tekrara düşmemek için, “söylenmeyeni söylemek” gayretiyle sanatçının minyatürist kimliği üzerine ağırlık verilmiştir.

Günümüzde sanatçının terekesi, hayattayken bağışladığı Dumlupınar Üniversitesi bünyesinde muhafaza edilmektedir. Çevresindekilere ve sevdiklerine verdiği cömert hediyeler, eskizler, mektuplar ve fotoğraflar ise farklı koleksiyonlara dağılmış vaziyettedir. Sanatçının minyatürist kimliğine ağırlık verme amacı doğrultusunda yapılan araştırmada sanatçının 38 minyatürünün yanında eskizleri, suluboyaları ve fotoğrafları tespit edilmiştir. Orijinaline ulaşamayan eserlerin, basılı görsellerine ve 2000 yılı öncesinde çekilmiş fotoğraflarına erişilmişse de fotoğraflar, analog fotoğraf makinesiyle amatörce çekildiği için yeterince net olmadıkları görülmüştür. Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Koleksiyonu'nda incelenen eserler ise, sanatçı hayattayken kendisi tarafından çerçevelenmiş haliyle saklanmaktadır. Minyatürlerin çoğu, sanatçı tarafından çerçevelenmiş haliyle olduğu gibi muhafaza edilmektedir. Çerçevelerinden sökülmesi, eserlere maddi hasar verme ihtimalinden

endişe edildiği için çerçeve camı üzerinden çekilmiştir. Bu sebeplerle incelenen minyatürler ve analog fotoğrafların bazılarında yansımalar ve odaklanma sorunları söz konusudur.

Tüm üretkenliğiyle mütevazı bir hayatı tercih eden sanatçının yaşamı büyük emekler harcanmış başarılarla doludur. Bu üretkenliği ve tevazu sahibi oluşu eserlerinin bazılarında tercih ettiği malzemelerden de hissedilebilir. Her an ve her yerde resim yapabilen sanatçı, üretme isteğini baltalamamak için resimlerinde zemin konusunda seçici davranmamıştır. Mevcut durumunda erişebildiği malzemeleri kullanarak zihnindeki tasarımları kağıtlara dökmüştür. Dost meclislerinde sohbet ederken bile bir yandan çizimler yapıp bu çizimleri o an çevresinde olanlara hediye etmiştir. Günümüzde Yakupoğlu'na ait sayısız suluboya ve karakalem işleri bu şekilde hediye edildiği için dağılmış vaziyettedir. Koleksiyonlardaki ve arşivlerdeki eserler incelendiğinde, bazılarında tercih edilen kağıtların herhangi bir müsvedde, ambalaj kâğıdı, ajanda sayfası veya promosyon ürünleri üzerine resmedildikleri görülmektedir.

Bu tezde yapılan Ahmet Yakupoğlu'nun minyatür sanatında desen ve üslup bakımından kurgu ve tasarım anlayışı incelemesi 5 ana bölümde ele alınmıştır. Giriş bölümü ve ikinci bölümde sanatçının hezarfen kimliği ve Türk sanatındaki yeri işlenmiştir ve hayatında büyük yer kaplayan Kütahya ile olan bağı incelenmiştir. Aynı zamanda sanat üretiminde Yakupoğlu'nun önemli dönüm noktalarına da dikkat çekilmiştir. Üçüncü bölümde minyatür sanatına olan katkılarına değinilmiştir. Bunun yanında minyatürist kimliğinin olgunlaşması ve bunda katkısı büyük olan A. Süheyl Ünver ile olan çalışmaları ele alınmıştır. Dördüncü bölümde Yakupoğlu minyatürlerinin ortak özellikleri ve minyatürleri özgün yapan özellikleri tespit edilmiştir. Son olarak beşinci bölümde 4 ana başlıkta sınıflandırılan minyatürler incelenmiş ve minyatürlerin konu bütünlüğünü oluşturacak karşılaştırmalar yapılmıştır.

2. AHMET YAKUPOĞLU’NUN HEZARFEN KİMLİĞİ VE TÜRK SANATINDAKİ YERİ

1920’de Kütahya’da doğan sanatçı Kütahya Lisesi’ni bitirdikten sonra, 1941’de İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü’ne girdi. Akademi’nin Feyhaman Duran (1886-1970) Atölyesi’nden 1945’te mezun olan Yakupoğlu, daha sonra Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver’den (1898-1986) tezhip ve minyatür dersleri aldı. Ressam ve neyzen Halil Dikmen’den (1906-1964) ise yine o yıllarda ney öğrendi. 1964’e kadar Çalışel soyadını kullanan Ahmet Yakupoğlu çalışmalarının çoğunu memleketi Kütahya’da sürdürdü. Burada inşa ettirdiği evini zaman içinde adeta bir kültür mekânı olarak değerlendirdi ve bu çatı altında sayısız üretim gerçekleştirdi.

Ahmet Yakupoğlu’nu tanımlamak istediğimizde bugün geride bıraktığı eserleri dikkate alarak kendisine ressam, minyatürist, müzehhip, neyzen, rebabzen, tasarımcı, mimar, kütüphaneci, çevreci, müzeci ve eğitmen demek mümkündür. Birçok alanda birikim sahibi olması, farklı disiplinleri birbiriyle besleyerek, özgün ve yaratıcı fikirler ortaya koyabilmiş olması kuşkusuz Yakupoğlu’nu ayıran en önemli özelliğidir. Bu nedenle Yakupoğlu, on parmağında on marifet diye tanımlanacak bir modern hezarfendir.¹ Onu sadece dönemdaşı sanatçılardan değil birçok sanatçıdan ayıran bu önemli özelliği, tıpkı Rönesans Avrupası’nda olduğu gibi güçlü yaratıcı yeteneğini birçok farklı alanda tatbik edebilmiş olmasında ve de ortaya koyduklarında görebiliriz. Başta resim olmak üzere, minyatür, tezhip ve müzik üzerine öğrendiklerini zaman içinde üstat gördüğü başka figürlerden aldığı icazetlerle de birleştirerek Kütahya’da Rönesans dünyasına ait bir kavram olan “polymath”² şapkasıyla var olmuştur. Atölye olarak kullandığı evinde başkalarına da açık olarak eğitimler, konserler ve benzeri faaliyetler gerçekleştiren Yakupoğlu böylece Kütahya’da bir nevi özel eğitim mekânı

¹A. Yağmur Tunalı: “...Ahmet Yakupoğlu, onların gözünde sanatkârlar sanatkârı, yangından mal kurtarıcı, hayat verici bir “hezarfen”dir. ... Ahmet Yakupoğlu, inşallah, “son” değildir, diye ümidimi, inancımı diri tutuyorum” (Yakupoğlu, Resimde İstanbul ve İstanbul Ressamı Ahmet Yakupoğlu, 2002, 14)

² Polymath: Uzmanlığı çok sayıda farklı konu alanlarına yayılan ve olağanüstü geniş ve kapsamlı bilgiye sahip olan kişi. Türkçe’de hezarfen kelimesine karşılık gelir. (Türkçe Sözlük, 2018)

kurmuş, evini Kütahyalı gençler başta olmak üzere pek çok sanatçı, müzisyen, akademisyene açarak okul olmayan bir okulu hayata geçirmiştir.

Büyük bir arazi üzerindeki evinin bahçe kısmında Selçuklu mimari özelliklerine sahip küçük bir camii inşa ettirmiştir. Bizzat kendisi tarafından projelendirilen, yeri ve inşası dahil tamamen kendi eseri olan caminin dış cephesini kaplayan çinilerin bütün motifleri ve geometrik kompozisyonu kendisine ait olup, caminin iç kısmındaki motifler kendisinin nezaretinde, her aşamada onayı alınarak yakın dostu Çinici Ahmet Gürel, Ahmet Yıldız ve Kütahya Altın Çini Fabrikası çalışanları tarafından tamamlanmıştır. Ahmet Yıldız'ın aktarımına göre Yakupoğlu, “Bıraksam her yeri lale, karanfille doldururlar” diyerek çinilerin tasarım ve uygulama sürecini titizlikle takip etmiştir (Yıldız, 2011, 20). Bu söylemden de anlaşıldığı üzere Ahmet Yakupoğlu'nun döneminin ilerisinde bir sanat görgüsüne sahip olduğu ve Selçuklu Sanatı'nın süsleme unsurlarına hâkim olduğu görülmektedir.

Sattığı resimlerle caminin inşasını karşılayan sanatçı, bu dönemde otoriteler tarafından fazla eser üretmekle eleştirilmiştir. (Derman, 2014, 161) Fakat bu, hayırseverliğinin ve kendini adanmışlığın bir sonucu olarak ayrı bir tartışma konusudur. Bugün Çinili Cami olarak bilinen ve ibadete açık olan bu yapı Selçuklu mimarisi özellikleri gösteren, kendine has planıyla ve titizlikle uygulandığı görülen çini karolarıyla dikkat çeken özel bir yapı olarak tanınmakta ve Kütahya'nın sembolleri arasında kabul edilmektedir.

Kütahya şehrine katkıları Çinili Cami ile kısıtlı kalmamıştır Kentteki pek çok tarihi eserin restorasyonunun yapılmasında da Yakupoğlu'nun çabalarına rastlanmaktadır.³ Restore edilen tarihi yapıların restorasyon öncesi ve sonrası resimlerini yaparak yapıyı ve çevresini belgeleyen Yakupoğlu (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012) aynı zamanda Kütahya çevresinde toplam 70.000 dönüm arazinin ağaçlandırılmasında (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 14) park ve bahçelerin niteliğinin korunmasında, şehirdeki bir asırdan büyük çınarların tescillenip korunmasında (Dinç, 2011, 120) ısrarla çalışmıştır.

Evinde verdiği eğitimler içinde bugün hâlâ hatırdan kalan ve Kütahyalılarca da anılanlar arasında en önde müzik eğitimi gelmektedir. Halil Dikmen'den (1906-1964) aldığı ney

³ Sunullah Gaybi Türbesi, Anasultan Türbesi, Hıdırlık Mescidi, Gür Çeşme, Darrül Kurra, Balabaniye Medresesi, Karagöz Ahmet Paşa Medresesi

derslerini Kütahya’da tatbik eden sanatçı, 40 neyzen yetiştirmiştir. (TRT Yapım, 2017) Bununla sınırlı kalmayarak neyin yanında rebap, tambur, kudüm, klasik kemençe, keman, santur, kanun, ud gibi enstrümanların da bulunduğu Kütahyalılardan müteşekkil bir Klasik Türk Musikisi topluluğu kurmuştur. Daha sonra da bu grup mevcut Klasik Türk Musikisi Heyetleri arasına girerek, tanınan alaylı yapılardan biri olmuştur. Kütahya’ya gelen devlet erkânı ve resmi ziyaretlerde bulunan misafirlere rica üzerine konserler tatbik edilmiştir. Bu ziyaretlerden birinde dönemin K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş şu notları kaleme almıştır (Yakupoğlu, Resimde İstanbul ve İstanbul Ressamı Ahmet Yakupoğlu, 2002, 13):

“Hayatımda ender yaşadığım bir sanat dünyasına tanık oldum. Ahmet Yakupoğlu kuşkusuz bir aşık, bir derviş, bir dâhidir. Sanatını sevdiği gençliğe mal etmek çabası her türlü takdirin fevkindedir. Ahmet Bey’i tanımış olmakla hayatın yaşam ötesinde bir gayesi olduğunu öğrendim. Kütahya ve Türkiye bu sanat adamının kıymetini bilmelidir...”

Resim sanatına yatkınlığı çocuk yaşta ailesi tarafından fark edilen⁴, Resim Öğretmeni Remzi Koçak’ın yönlendirmeleri sayesinde dikkat çeken sanatçı (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 220), A. Süheyl Ünver tarafından akademik eğitim alması sağlandığında resim sanatında Kütahya’da adeta bir çığır açmıştır.⁵ Ülke çapında ilk defa 1942 halk sergilerinde⁶ ismi duyulan sanatçı ilerleyen yıllarda portre, şehir hayatı, doğal peyzaj konularını resimlerinde ele alarak adından sıkça söz ettirmiştir. Özellikle Boğaziçi manzaraları, coşkun akan dereleri işlediği resimleri ve portreleri dönemin otoriteleri tarafından takdir toplamıştır.⁷

⁴ “Mektebe (1927) başlamadan çok önce resim yapmaya başlamış vaziyette idim. Evimizde geceleri kitap okunurdu, (...) Onların içindeki resimlere bakarak heyecanlanırdım. Küçük yaşta resme başladığım zaman bana ilk dersi babamın verdiğini hatırlıyorum. Mesela at resimleri filan çizirdim. ... babam benim çizdiklerimi beğenmez, getir göstereyim diyerek yeniden tarif ederdi. Orta mektep sıralarında arkadaşlar hatta muallimler arasında ‘Ressam Ahmet’ olarak kabul edilmeye başlamıştım” (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 39)

⁵ Yakupoğlu, Akademi yaz tatiline girdiğinde, tatilde Kütahya’da yaptığı 35 resmi beğenmez korkusuyla Feyhaman Duran’a utana sıkıla gösterir. Feyhaman Duran 15 tanesini paspartulayıp ertesi gün kendisine “Bu 15 resimle bugün, Paris’te dahi sergi açabilirsin” diye övgülerle bahsetmiş, tüm akademide gıpta ile bu 15 eser herkese örnek gösterilmiştir. (Şerifoğlu, 2016, 69):

⁶ Halkevleri 4. Resim ve Fotoğraf sergisi münasebetiyle 16.04.1943 Ülkü Mecmuası 4. Cilt 36. Sayı’da Eşref Üren: “Birinci gruptan beşinci mükafat, Kütahya Halkevi’nden Çalışel’e verilmiştir. Bu genç, gerçekten ressam olmak için yaratılmış. Renkleri ne kadar güzel bir duyusla birbirine yaklaştırmasını ve yanaştırmasını biliyor; iki resminin de tadı tuzu yerinde, serginin en renkçisidir. (...)”

⁷ “İbrahim Çallı ile selamlaşıldı. Çallı beni Süheyl Bey’in yanında görünce ‘Doktor! Dikkat et çalışmalar iyi gidiyor, hem iyi yetişiyor.’ Dediği de, Süheyl bey: ‘Efendim sayenizde’ cevabını verince Çallı: ‘Doktor! Valla şaka değil’ diye başıyla manalandırarak konuşmasını sürdürmek istemişti. O, kendi talebelerinden çok gelip benimle meşgul olur benimkileri tashih ederdi.” (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 41)

Kütahya'ya olan bağlılığı İstanbul'da yetenekli ve genç ressam olarak tanınmak yerine mezun olur olmaz geri dönmesinden⁸ ve Kütahya'da aldığı ilk görevden anlaşılabilir. 1945'teki mezuniyetinden sonra devlet memurluğuna başvurduğunda Kütahya'da Müze Müdürü olarak göreve başlamıştır. İlk icraat olarak da Vacidiye Medresesi'nin Müze olarak düzenlenmesini sağlamış⁹, 4 yıl kadar müze müdürlüğü yapmıştır. (Yakupoğlu, 1983, 11) Onun bu takdire şayan becerileri sebebiyle İstanbul'da bulunmasını arzu eden hocası Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver ise Yakupoğlu'na 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü'nde kendisine asistanlık yapmasını teklif etmiştir. Bu görevi kabul eden sanatçı böylece başta Topkapı Sarayı arşivleri olmak üzere İstanbul'daki pek çok yazma eseri inceleme fırsatı bulmuş, Süheyl Ünver gözetiminde bu eserlerin restorasyonunda rol almış ve kendini böylece minyatür ve tezhip alanında geliştirmiştir. İstanbul günleri bu açıdan Yakupoğlu'nun akademi sonrasında yeniden eğitim almasına imkân veren bir dönem olmuştur. Akdeniz ve Asya coğrafyalarındaki farklı minyatür örneklerini yine bu yıllarda etüt etmiştir.¹⁰ Böylece tekrar Kütahya'ya döndüğünde minyatür ve tezhip konusunda daha yetkin bir konum kazanmıştır. Yaşamı boyunca da en özgün çalışmaları olarak kabul edebileceğimiz minyatür çalışmalarını bu sürecin arkasından üretmeye ve yeni sanatçılar yetiştirmeye başlamıştır.

Bu kadar farklı alanda başarı gösterip takdir toplamış olmasına rağmen Ahmet Yakupoğlu son derece mütevazı bir hayat sürmüş, çoğu zaman kendi yapıtlarını dahi anonim bir üretimmiş gibi “onları hocalarım yaptı” diyerek tevazu göstermiştir. Bunu kendi söylemlerinden de anlayabiliriz; nitekim sonradan kitaplaştırılmış bazı çalışmalarıyla ilgili olarak, “Eser vermenin hiçbir vakit zayi olmayacağını her vesile ile bizlere hatırlatan sanatkâr, büyük insan, cennet mekân Süheyl Ünver Hoca'mızın ruhu şad olsun. Ben vasıtayım. Eser onun.” (Yakupoğlu, 1999, 4) Şeklinde beyanda bulunmuştur. Hocalarıyla kurduğu ilişkiyi ve mesaiyi ise şöyle anlatmıştır (age. ,12):

⁸ “Süheyl Ünver Hoca'nın muhterem valideleri Safiye Hanımefendi, 'Mektebi bitirince nereyi düşünüyorsun?' diye bir gün sormuştu, ben de şuurluuma yerleşmiş kanaatimle, 'Kütahya', demiştim. O da 'hubbu'l-vatan mine'l-iman' (Vatan sevgisi imandandır), diyerek Hadis-i Şerifi benim içime ne güzel yerleştirmişti. Bunların üzerimdeki tesiri söz ile anlatılamaz.” (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 42)

⁹ Vâcidiye Medresesi, Kütahya'da 14. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen ve bugün halen Kütahya Arkeoloji Müzesi'ne ev sahipliği yapmaktadır. Medreseyi 1314 senesinde Germiyanoglu Mübarizeddin Umur bin Savcı, Alaşehir Hristiyanları'ndan alınan cizye ile yaptırmıştır.

¹⁰ Bugün bu arşivi, DPÜ Rektörlüğü Arşivindeki Ahmet Yakupoğlu Terekesinde bulunmaktadır. Bu arşivde yazma ve basma eserlerin toplamı 2400 civarındadır.

“(…) Hocalarımızın, bizimle ilgilenirken bir gayeleri vardı elbet. Bir yerlere varmamızı, bir şeyler olmamızı isterlerdi. Ben öyle, bilmem kaç tane sergi açmak, konkurlara katılmak gibi faaliyetlerde bulunamadım. Gerçi bunları yapmadım diye hocalarımdan azar da işitmedim ama (...) Benden beklediklerini biraz olsun verebildim mi, bilemiyorum...”

Kurduğu Ahmet Yakupoğlu Kültür ve Sanat Vakfı’na vefatından önce tüm yapıtlarını, kütüphanesini ve Kütahya’daki evini bağışlayan sanatçı 2005 yılında Ahmet Yakupoğlu Kültür ve Sanat Vakfı’na ait tüm varlıkların Dumlupınar Üniversitesi’ne aktarılmasını sağladı.¹¹ 2010 yılında TBMM Üstün Hizmet Ödülü’ne, 2013 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Kültür ve Sanat Büyük Ödülü’ne layık görüldü. 2 Ekim 2016 yılında Kütahya’da vefat etti.

Hayattayken *Boğaziçi, Anadolu Yakası (İstanbul, 1983)*, *Rengarenk Kütahya (İstanbul 1991)*, *Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikayeleri (İstanbul, 1999)*, *Resimde İstanbul ve İstanbul Ressamı Ahmet Yakupoğlu (Ankara, 2002)* kitapları yayımlandı.

2.1. Hezarfenlik Olgusu ve Ahmet Yakupoğlu

Antik Yunan Kültüründen bu yana birden fazla alanda uzmanlaşmış olmak, hezarfen ya da polimat olmak toplumda takdir edilen ve saygınlık kazandıran üstün bir özellik olarak kabul görmüştür. Pisagor’dan Aristoteles’e, Leonardo Da Vinci’den Michelangelo’ya kadar günümüze ulaşmış hezarfenler, başarılarını disiplinler arası çalışmaya borçludurlar. Farklı alanlarda çalışma yürütme, birden fazla bakış açısı geliştirmeye yaramaktadır. Farklı bakış açılarıyla ele alınabilen bir konu üzerine, farklı alanların bilgi birikimi bir araya geldiğinde hezarfenliğin getirdiği yaratıcılık ve vizyona dönüşmektedir. Her yeni yetkinlik kazandığında hızlanarak çoğalan sorun çözme yetisi, yaratıcılık ve el becerisi bu özel insanlardaki öğrenme ve başarıma güdüsünü tetikler.

Resim, kitap sanatları, çevrecilik, restoratörlük, tarihçilik, arşivcilik, klasik Türk müziği disiplinlerinin ve bu disiplinlerin alt dallarının uzmanlıkların yetkinliğine sahip olması ile Ahmet Yakupoğlu, tam karşılığı “bin ilim sahibi” olan Farsça kökenli “Hezarfen” sıfatını layıkıyla hak etmektedir.

¹¹ Bugün kendisine ait olan tüm koleksiyonu, 2400 Kitabı, 1244 resmi, kişisel eşyaları ve taşınmazları Dumlupınar Üniversitesi bünyesindedir.

Ahmet Yakupoğlu hayatı boyunca hiç boş durmamış, resim, minyatür ve tezhip işleri üretirken bir yandan da ney, rebap, tambur ile klasik Türk müziği icralarını ilerletmiş, kaybolmaya yüz tutmuş eski eserlerin notasyonunu yapmıştır.

Son olarak sanatçının hezarfenliğinin de bir başka yönü olan yazarlığına değinmek gerekir. Yayınlanan kitapları resim ve minyatür albümü olarak basılmış olsa da kitapların başında ve eserle birlikte verilen detaylı bilgilerde Yakupoğlu'nun yazar sesini de duymak mümkündür. Söz konusu metinlerde güçlü bir edebi yön hemen hissedilmektedir. Akıcı bir dilde kaleme alınan bu metinler yerel geleneklerden unutulmuş az bilinen olaylara, resimlerin yapıldığı mekanların hikâyelerinden güncel ve yakın tarih bilgilerine, rivayetlere ve efsanelere kadar pek çok detayı içerir. Yer yer bahsettiği karakterler de yine benzer bir şekilde olanca samimiyetiyle okuyucuya aktarılmıştır. Böylece kompozisyonlardaki karakterlerin kim olduğu, eserde görülen veya gözükmeyen tarihi yapılar hakkında bilgiler yine Ahmet Yakupoğlu tarafından dikkatle kaleme alınmıştır. Resimleri ise başlı başına tarihi belge niteliği taşır.¹² Yakupoğlu'nun resimleri günümüzde bulunmayan veya tahrip olmuş mimari eserler, doğal peyzajlar ve şehir silüetlerinin bir zamanlar var olduğunun kanıtıdır. Her bir eser için aldığı kısa notlar ise belgeselci kimliğini bir üst mertebeye taşımıştır. Beşir Ayvazoğlu, sanatçının bu özelliği için şu sözleri kaleme almıştır (Şerifoğlu, 2016, 26):

“(…) Onun yaptığı görüşleri kurtarmaya çalışmanın ötesinde bir şey; sufiyane bir sezisizle görüşlerin arkasına geçerek şehrin ruhunu, yaşanmışlığını, derinliğini yansıtmaktı. Bu tuvalerde beton yok, gürültü yok. Sanatın dünyasında, zamanın pençesinden kurtarılmış asude bir şehir; içimizi ısıtan zarif ahşap evler, ağaçlar, çiçekler, dağlar, sular. (...) Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya kitabındaki resimlerinin her birine açıklayıcı notlar da yazdı. Mesela:

‘Kurşunlu önünden. Solda Hacı Mehmet Özbilen’e ait konak, bitişiğinde çarıkçı merhum hacı Abdullah evi. Daha sonra kulaksız evi ve germiyan devri abidelerinden Kurşunlu Camii minaresi.’

‘Saray Mahallesi’nden Gazi Kemal Mektebi’nin arka sokağı. Önde İkikapılı’nın konağı. Bitişinde Hikmet Alabay Evi (annemin doğduğu, çocukluğunun geçtiği Ahmed Ağa evi). Sonra Sucuklar’ın ev, sonra Çalışkan Mustafa’nın evi, Şube Reisi’nin evi ve Pamuk dedelerin konağı... Hisar Bey Camii minaresi.’

Bu resimlerin ve notların kültürel hafızamız için ne kadar önemli olduğunu ayrıca vurgulamaya gerek var mı? Şanslı tarihçiler için bu malzemenin ne kadar büyük bir değer ifade ettiğini anlatacak kelime bulamıyorum (...)

¹² Beşir Ayvazoğlu, bu konuda şöyle not almıştır: “*Hocası Feyhaman Duran’ın tavsiyesine uyarak, Kütahya’ya Kütahya yapan güzellikleri yok olmadan önce tuvaline aktarabilmek için zamanla yarışa girer. Bu yüzden sanatta yeni eğilimleri, yeni arayışları bir çeşit lüks sayarak modern resim akımlarından hiçbirine iltifat etmemiş; kırk yıl boyunca sadece Kütahya’nın ve Boğaziçi’nin eşsiz güzelliklerini, süre ırmağından kurtarmaya çalışmıştır. Gerçekçidir; fakat dış görünüşünün ötesinde de geçen bir duyarlılığa ve bütün sevgisini, heyecanını, samimiyetini, renkli paletinde yoğunlaşarak elde ettiği benzersiz bir lirizme sahiptir.*” (Yakupoğlu, 1999, 85)

Yakupoglu resimlerinde Ayvazoglu'nun bahsettiği “asudelik” yanı sıra kültürel hafızamıza olan katkıları da çok önemlidir. Birkaç nesil sonra tespit etmenin imkânsız olacağı bilgiler, bu metinli resimlerle güvence altına alınmıştır.

Günümüze ulaşamamış birçok tarihi yapı için en güvenilir kaynak Yakupoglu'nun resimleridir. Bu resimler, kitapların metinleriyle bir düşünüldüğünde kıymetli birer başvuru kaynağı olmaktadır. “Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri” kitabı ise, Nasreddin Hoca fıkraları Osmanlı'daki en eski içerikleriyle minyatür tarzında yeniden tasvir edilmiştir. Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanan bu kitapta metin ve kompozisyon ilişkisi ise Yakupoglu'nun hünerini en iyi şekilde sergilediği çalışmalarından biri olarak görülmektedir.¹³

2.2. Sanat Anlayışı ve Mistisizmin Yeri

Yakupoglu, sanatını doğaya ve kültüre olan hayranlığını ifade biçimi olarak kullanmıştır.¹⁴ Kendi ifadelerinden anladığımız kadarıyla sanat icrasını bir meslek olarak görmemiştir. Maddi çıkar gözetmeksizin üretim yaparak eğitimlerini ücretsiz vermiş, pek çok eserini hediye mahiyetinde ücretsiz dağıtmıştır. Para karşılığı satılan resimlerin gelirini ise kütüphane yapımında ve Çinili Camii inşaatında kullanmıştır. Ahmet Yakupoglu için sanat icrası, kültürel varlıkların korunması ve tespiti, bilgi ve deneyimlerin başkalarına aktarılması, karşılık beklemeden yapılan, manevi bir vazifedir.

Kütahya'da hem en üst seviyede hürmet gösterilen hem de sevilen bir hemşehri olmuştur. Dost meclislerinin vazgeçilmezi, etrafındakilerin bilgi ve deneyimlerinden faydalanmak için ciddiyetle dinlediği, bunun yanında eğlenceli hatıralar ve taklitleriyle herkesi neşelendiren biri olmasına rağmen, sanatçının bir yanı her zaman içine kapanık ve yalnız kalmıştır. Kendisiyle bir şekilde temas etmiş insanların hatıraları içerisinde Yakupoglu'nun kendi derdinden yahut herhangi sağlık sıkıntısından dahi şikâyet ettiğine rastlanılmamıştır. Hem halk içinde hem bir yanı

¹³ Bu kitaptaki minyatürler, özel olarak ciltlenmiş orijinal nüshanın tıpkı basımıdır.

¹⁴ “Hocası Feyhaman Durandan miras olan görüşü: ‘Renk istiyorsan tabiatta; şekil istiyorsan o da tabiattadır. Çünkü, Allah yapısıdır. Ne ararsan orada bulursun. Eğer tabiattan daha güzeli olsaydı onu yapardım.’ (Yıldırım, 1999, 296)

gizemli olarak kalmış olması tasavvuf ehli bir kâmil insan olma derdinde olmasına bağlanabilir.

Tüm hayatına baktığımızda her anında ortak nokta olarak sezilen en büyük keşişim noktası, yapıtlarına ve yaşam tarzına nüfuz etmiş olan mistik bir yanı olmasıdır. Bu mistik yanını besleyen tasavvuf anlayışı ile tüm hayatını kültürel mirası muhafaza etmeye ve geliştirmeye ibadet edermişçesine adamıştır.¹⁵ Sanat Tarihçi Mustafa Yıldırım'ın Münekkıt Şener Öztıp'tan aktardığı bu mistisizmi destekleyen ifadeler şöyledir (Yıldırım, 1999, 297) :

“Mistik bir anlayışla, duyarak ve görerek resimlerini tuale aktarmıştır. Onun yağlıbovaları, sanki lirik bir şiir atmosferine bürünmüş kendine has bir anlatım dilidir. Empresyonist eğilimli peyzajları bir hayli çoktur. Fakat kendisi yine derviş-meşrep bir eda ile “bunca resim yaptım hala kendimi bulamadım. Neredeyim... ne yapmak istedim... daha neler yapabilirim, diye kendi kendime soruyorum. Bazen bu sorularına cevap bulamıyorum” diyor.”

Eğitim, tasarım ve üretim süreçlerinde en büyük motivasyonu tasavvuf yolunda güzel bir iş yapıyor olmaktır denilebilir. Topluma hizmet etmiş olmak için üreten Yakupoğlu, mütevazı yaşamının mistik havasını bozacak her şeyden uzak durmuştur. Pek çok alanda otorite, söz sahibi, toplumda saygın bir yeri olmasına rağmen siyasetle hiç ilgilenmemiştir. Siyasi meseleler, onun odak noktasında olmamıştır. Hocası Süheyl Ünver'in bu konudaki vasiyeti de etkili olmalıdır. Yakupoğlu da hocasının nasihatini şöyle aktarır (Ahmet Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 43):

“Akademiği bitirdikten sonra, Kütahya'ya dönmek üzere, Süheyl Hoca'nın elini öpüp, izin almaya vardığımda, son sözü şu oldu: Ahmed! Sen bizden mezun oldun. Hayatta canın ne isterse onu yapmaya mezunsun... Bir tek şey yasak: Siyasete girmeyeceksin!”

Sanatçı Yakupoğlu'nun siyasi söylemlerden uzak duruşu Kütahyalılar için onun mistik yanını kuvvetlendirmiştir. Kütahya'da yaşamaya başladığında halk tarafından sevilen ve saygı gösterilen tahsilli bir sanatçı olarak yer almasında siyasi söylemlerden kaçınan bir figür olmasının şüphesiz etkisi olmalıdır.

¹⁵ “ (...)Ben bunları hakim olduğu sanatlar olarak saydım ama sanatını ibadet olarak icra ettiğı için tüm yaşamı bu sanatın gölgesindedir. Bir güle su verişindeki incelik bile sükûnet içinde adeta zikirdir.” (Erdoğmuş, 2014, 103)

2.3. Kütahyalı Kimliği

Ahmet Yakupoğlu'nun Kütahya'ya olan aidiyet hissiyatı gündelik hayatının her evresinde ve sanatında hissedilebilir. Gönüllü olduğu restorasyon, ağaçlandırma, ücretsiz eğitimler, sergiler vb. faaliyetleri Kütahyalı kimliğini ön plana çıkarmaktadır. Eserlerine konu aldığı Kütahya şehri, Kütahyalı insanlar ve Kütahya çevresindeki doğal güzellikler bir bütün olarak ele alındığında Kütahyalı kimliğinin yanında memleketine duyduğu sevgiyi de pekiştirmektedir.

Gündelik yaşamında, ev halinde yöre ağızıyla konuşmasını bozmaması, yerel yemeklere düşkünlüğü ve yerel tüm geleneklere hassasiyeti bilinmektedir. 1988 yılında Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından tamamlanan “Kütahya ve Yöresi Ağızları” adlı çalışmada da Ahmet Yakupoğlu, demeçlerinin bir kısmında yerel Kütahya ağızıyla kendinden şu şekilde bahsetmektedir (Gülensoy, 1988, 151):

“(…) bişei târif edêken, eveli bi kitâbî tarafını işiñ, ne bilem, onunla ifâd etmeK dâ başga türlü olúyo belki bilmiyom ya. dâ dôrusu bizim alışganlık... isdambûl galdırımı falan çinnediK. Ben, ûna râmen işêmi bırakmamışımdır yani, kütâya şivesini falan bırakmadım. Úrda dahi devam ettirdik o işi biz ya! Únuñ için zaten orlâda barınamadık, döndük geldik. Valâ işde, en iyisi de kendi lisânıñı bırakmamak. Valâ işte her halde bi mahallî şeyle, her şeyiñ mahallisi gözel, her şeyiñ millisi gözel. Amma bunu bugünün dünyasında, hani fenerlen arar gibi arancak hâle gelceK, belki de bundan sonâ bilmiyom ya. (...) bizim burda kütâhyaya mahsus olmak olmak yani türkiyenin başka hiç bi yerinde bulunamayacak bi toplulu biz burda aşâ yukarı hani dışardan gelen eñ ağır, eñ kültürlü misâfiri diñnetebilcek vaziyete getirdik. Eñ kültürlüsünü dahi hani oturunca diñneyebilcê şeyle sokduk. Ama bi yirmibeş sene falan emek verildi bu işe. Şindi yirmi tâne neyzen ismi sayarın ben size bûrda. (...) yalñız ôle düdüK gibi ney falan deil, hepsi de şâh üfleyen cinsten.”¹⁶

Metinden de anlaşılacağı gibi küreselleşen toplumlar birbirine benzeştikçe yerel ve milli değerlerin köreldiğine dikkat çeken Yakupoğlu'nun, Kütahya'ya bağlılığı net biçimde görülmektedir. Çevresinde Yakupoğlu'nun Kütahya ile arasında olan bağa tanık olanlardan dinleyecek olursak (Uluant, 2014, 158):

“Hiç unutmuyorum bir gün oturuyoruz Ahmet abiyle, bir sesler geldi arkadan kapı açıldı. Mutfak kapısı evin, (bilenler için) ben de fırladım bir baktım bir kadın gözleme getirmiş mutfakın tezgâhına bıraktı kapıyı çekti gitti. Yukarıda temizlik yaptılar. Mahalleden komşulardan biri. Evlerinde temizlikçi çalıştıran insanlar Ahmet abinin evinde temizlik yaptılar. Ben buna şahidim. Çok yakın komşuları kırk beş sene şaka değil kırk beş sene Ahmet abiye her türlü yardımı yaptılar. Yemeğini de yaptılar bulaşığını da yaptılar çamaşırını da yaptılar, evini de temizlediler. Ona baktılar her akşam evlerini açtılar.”

¹⁶ Söz konusu kitap Kütahya ve yöresi ağız gramer yapısını detaylı inceleyen ve metinde transpoze eden kısımlara sahiptir. Ahmet Yakupoğlu yerel dil ile konuşarak kaynak oluşturmuştur. Kitapta tercih edilen transpozisyonu bozmadan bu teze aktarma tercih edilmiştir.

Yakupoğlu'nun Kütahya'yı benimsemesine karşılık olarak onu bağrına bağrına basmış ve sahiplenmiş hemşehrilerinin ağzından Kütahyalı halk ile aralarındaki ilişkiyi anlamamızı sağlayacak bir başka anekdot ise 1980'li yıllardaki Türkiye'yi anlatan “Kaf Dağı'nın Ardında” adlı romanda geçmektedir (Işınsoy,1988, s. 274'ten aktaran Şerifoğlu, 2016, 101):

“-Eğer Kütahya'yı ciddi tanımak istiyorsanız, onunla tanışmanız lazım, mutlaka!” Diyordu. Kimden bahsediyordu? Nazik nazik gülümsedim, ağzımın içinden “tabii, olur.” gibilerde bir şeyler söyledim.(...)

Faruk Bey'e bir tablo satın almak istediğimi söyledim.

-Salmaz. dedi.

-Hiç resim satmaz! Pek arada gönlünün çektiğine, hediye eder. Burada asılı olanlara dokunmaz da bir başka örneğini yapıp verir. “

Güzel Sanatlar Akademisi'nden arkadaşı Prof. Dr. Kerim Silivri (1921-2007) ise Sanat Çevresi Dergisi'nin 205. sayısında Ahmet Yakupoğlu'nu konu alan makalesinde Yakupoğlu'nun Kütahya'sından “keşke her ilin bir Ahmet'i olsa” diye bahsetmektedir (Silivri, 1995, 206):

“(…) Sayın Yakupoğlu, Kütahya'da doğmanın Kütahya'da yaşamının hesabını, verebilmiştir. Aynı senelerde Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdik. Aynı dönemde askerliğimizi yaptık. Askerlikten sonra ben Akademi'ye, o Kütahya'ya kapandık. Onun kapanışı farklı oldu. Bunu bir ipek böceğinin kozasına kapanışına benzetebiliriz. Hep bilindiği gibi, ipek böcekleri ipek, arılar da bal yapar (...) çünkü bunu bilirler. (...) Kütahyalılara gıpta ediyorum. Ahmet Yakupoğlu gibi velut bir evlada malik oldukları için, böylesine ödeyebildiği için ve ah diyorum, keşke her ilimizin bir Ahmet'i olsa.”

Yakupoğlu'nun Silivri'nin deyişiyle “Kütahya'ya kapanışı” enerjisini üretmeye ve gelişmeye harcamasını sağlamıştır. İstanbul'da sanatla örülü bir çevre edinmişti. Mütevazı ve sessiz mizacı için zorlayıcı olan o çevrede var olma çabası yerine kendisini ait hissettiği topraklara döndü. Bu tercihten en çok istifade eden ise Kütahyalılar oldu. Kütahya'da sanatıyla eriştiği her şeyde iyileştirici özelliğinin izleri görülebilmektedir. Kütahya'da gündelik yaşama dokunmuştur. Tarihi yapıların restorasyonunda, gençlerin eğitiminde, halkın bilinçlenmesinde, kültürel mirasın korunmasında, kısaca Kütahya'nın her bir köşesinde emeği vardır. Kurguladığı kendi dünyasını Kütahya'da hayata geçirebilmiştir.

2.3.1. Kütahyalılar İçin Ahmet Yakupoğlu

Neyzen Mehmet Erdoğan¹⁷, Yakupoğlu'nun Kütahya'daki mütevazı hayatını ve Kütahya Halkı ile arasındaki samimi bağı çok güzel özetlemiştir (Erdoğan, 2014, 104):

“(…) Kütahya’da büyük şehirlerin takım elbiseli büyük insanları gelip önünde diz çökerken hemşehrisi ona sadece “Ressam Ahmet” demiştir. Bizlerin kendisine hitabımız “hocam” olsa da gıyabında konuşmalarımız “Ahmet Ağabey” olarak geçer. Bunun böyle olmasını bizzat istemiştir. Bu derece tevazu sahibi olması pek çok şeyi kolaylaştırmıştır. Kütahyalı küçük bir çocuk kapısının önünden geçerken birden içeri girip aklındaki bir suali cevaplandırıp koşarak geri dönebilirdi. “Ressam Ahmet” olması onun ulaşılmaz olmamasını sağladı. Evine her kademedan insan geldi, gitti. Kapısı her daim açık ve davetkâr kaldı. Evi sadece barındığı bir çatı değil; atölye, sergi ve konser salonu olarak hizmet altında oldu.”

“Ressam Ahmet” ‘in, Kütahyalı için kültür, sanat, tarih, din, ahlak, görgü konularında danışma divanı olmanın yanında samimiyetle bir “ağabey” olarak kalabildiği görülmektedir. Çocuklar için ebeveynleri tarafından emanet edilebilecek emin bir ilim irfan yuvası, yetişkinler için kanaat önderi, kalburüstü buluşma noktası, resmi kurumlar için ise bir ağırlama merkezi, bir ev sahibi olmuştur.

Şekil 1: Ahmet Yakupoğlu, Kütahyalı Öğrencileri ile Birlikte

Yakupoğlu'nun evinin üst katındaki atölyesi. 2005 (Mehmet Erdoğan Arşivi)

¹⁷ Mehmet Erdoğan (1960-) Ahmet Yakupoğlu'nun ney öğrencisidir. Kütahyalı'dır.

Şekil 2: Ahmet Yakupoğlu'na Gönderilmiş Mektup Zarflarından Örnekler

(DPÜ AY arşivi)

Ahmet Yakupoğlu'nun Kütahyalılar arasındaki ilişkisi resmi evraklarda da görülmektedir. Kendisine gönderilen mektup zarflarının üzerinde adres yerine genellikle sadece “Sayın Ahmet Yakupoğlu Neyzen Ressam”, “Ressam Ahmet Yakupoğlu- Kütahya” gibi ifadeler yer almaktadır. Bu da bize Yakupoğlu'nun Kütahya'da ne kadar çok tanındığına dair bir veri sunmaktadır. Posta görevlileri de bu özgün kişiyi çoktan tanımışlardır.

2.3.2. Kütahya Sanat Üretim Ortamına Katkıları

Ahmet Yakupoğlu'nun yaşadığı ev Kütahyalılar için her şeyden önce bir kültür merkezi olarak anlam kazanmıştır. Güzel bir peyzaj içerisinde, ferah, aydınlık aynı zamanda sanat eserleriyle dolu duvarlar ve duvarın içerisinde karşılık beklemeden eğitim veren sanat icra eden bir rol model ile halkı sanat üretimine teşvike ve estetik görgünün üst seviyede kalmasına olanak sağlamıştır. Bunun yanında Ahmet Yakupoğlu'nun sanatçı ve aydın çevresi ile Kütahyalı halk burada temas edebilmektedir. Ahmet Yakupoğlu Kültür ve Sanat Vakfı'nın üstlendiği bu faaliyetlerin yanında klasik Türk müziği eğitimleri ve konserleri önemli yer tutmaktadır. Bu eğitimler ve kurulan musiki heyetinin çalışmalarının yanında 1984 yılında Cinuçen Tanrıkorur ile birlikte klasik Türk müziği eserlerinin icra edildiği bir çocuk korusu da kurulmuştur (Yıldız, 2011, 18). Bu koro Türkiye'deki ilk Klâsik Türk Müziği Çocuk Korusu olarak kayıtlara geçmiştir.

Şekil 3: Mehmet Erdoğan ve Ahmet Yakupoğlu

1995 tarihli fotoğraf. (Mehmet Erdoğan Arşivi)

Şekil 4: Ahmet Yakupoğlu'nun Evinin Salonu

(Şerifoğlu, 2016)

Şekil 5: Ressam Ahmet Yakupoğlu' nun Evinde Kütahyalı Musiki Heyeti

Oturanlar (soldan sağa): Zeki Ermumcu, İzzet Çay, Şemsettin Güvey, Tuncer Türkkkan, Ahmet Gürel, Ümit Bey, Ahmet Yakupoğlu, misafir, misafir, Sabri Cantürk, Konağın Fuat Bey, misafir, misafir, Bekir İnak, misafir, Mehmet Öztaban, Erhan Altıntaş (Şerifoğlu, Ahmet Yakupoğlu "İstanbul-Anadolu", 2016, 89)

Kütahyalı musiki heyeti ile salı günleri toplantı günü olarak belirlenmiş ve uzun yıllar bu gelenek bozulmadan salı günleri çalışmalar yapılmıştır. Yakupoğlu'nun belgeci kimliği burada da kendini belli etmiş ve bu etüt çalışmalarının büyük kısmını fotoğraf ile kayıt altına almıştır. Bu fotoğraflar ile topluluğun icraatlerinin hafızalarda yer alması sağlanmış, gelişmeler belgelenmiştir. Gittikçe genişleyen grubun eksilen ve yeni eklenen mensupları bu fotoğraflardan takip edilmektedir.

Şekil 6: Kütahyalı Müzisyenlerden Oluşan Yakupoğlu'nun Musiki Heyeti

Ön sıra (soldan sağa): Necmi Akın, tanınmayan iki neyzen, Ziya Erdoğan(kanuni), Neyzen Şemsettin Güvey'in babası, Tanınmayan iki udi, Ahmet Akalın, Ahmet Uğurel, Tanınmayan kişi, Ahmet Yakupoğlu (ayakta) Orta sıra(soldan sağa): Ahmet Döler, Tanınmayan iki kişi, Kürdiş Sabri, Rıfat Ağırlı, tanınmayan kişi, Süleyman Mumcuoğlu En arkada (üçüncü sıra): tanınmayan iki kişi, hasan yardım, tanınmayan kişi, Hasan Abacı, Kamil Bey. Gülbün Mesara Koleksiyonu (Şerifoğlu, Ahmet Yakupoğlu "İstanbul-Anadolu", 2016, 78)

Şekil 7: Kütahyalı Neyzenler

Mustafa Kalyon, Bekir Avlupınar, Abdurrahman Kara, Dinçer Dalkılıç, Erhan Altıntaş, Zeki Ermumcu, Tuncer Türkkan, Ahmet Yakupoğlu. Sinan Uluant Koleksiyonu (Şerifoğlu, Ahmet Yakupoğlu "İstanbul-Anadolu", 2016, 84)

Şekil 8: Yakupoğlu'nun Musiki Heyeti

Ön sıra (soldan sağa): Ömer Akın, Ziya Erdoğan, Muallim Mahmut Bey, Orta sıra (Soldan Sağa): Ahmet Yakupoğlu, Ahmet Gürel, Ahmet Akalın, Celal Aslanapa, Ahmet Uğurel, Mühendis Rıza Bey, Arka sıra (soldan sağa): Tanınmayan kişi, Ömer Akalın, Necmi Akın, Erhan Altıntaş, Nuri Germiyanoglu, Halil Aslanapa (Dijital Kopya, Mehmet Erdoğan Arşivi)

Ahmet Yakupoğlu, Kütahya'da 40 neyzen yetişmesini sağlamıştır. Klasik usulde ve icrası gayet zor olan şah akordla çalışan neyzenler, döneminde bir örneği daha olmayan bir alt grubu oluşturmuşlardır (Bkz. Şekil 7) (TRT Yapım, 2017)

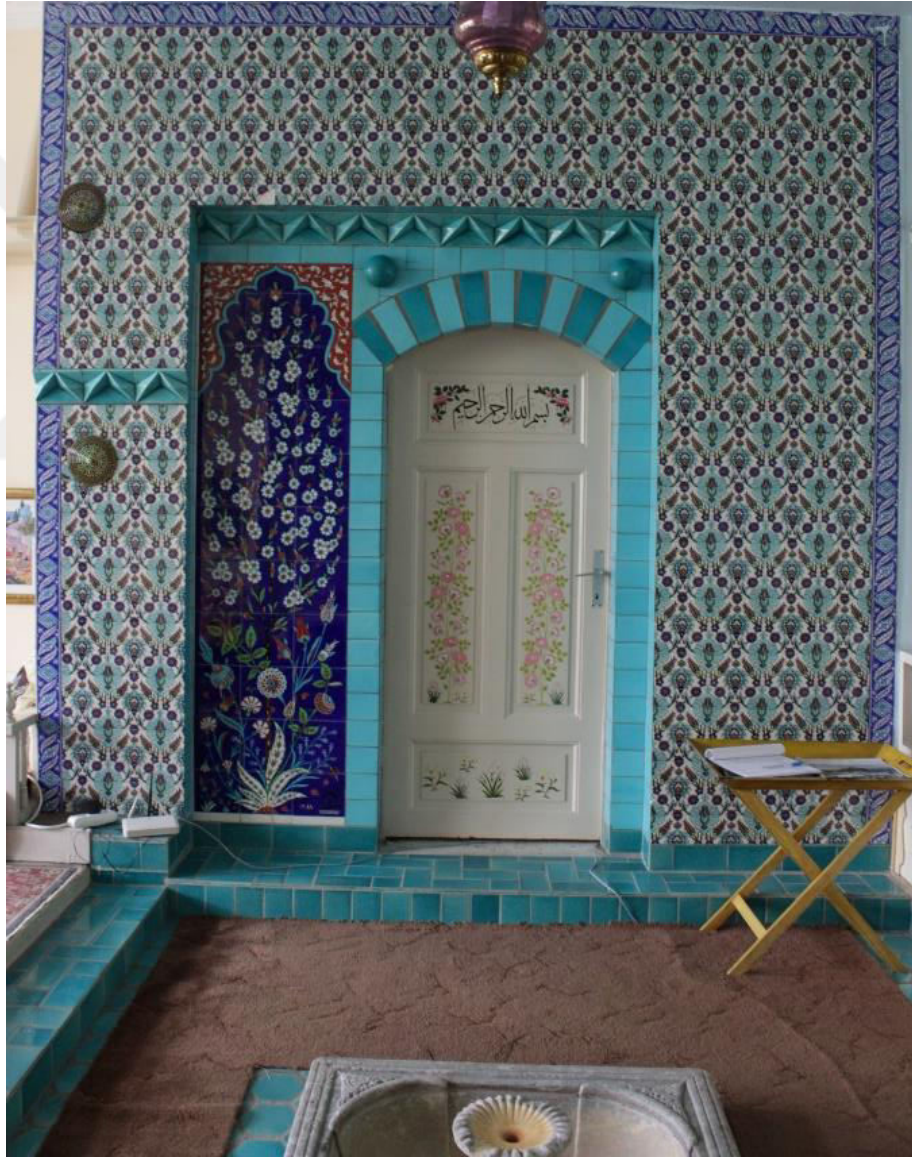

Şekil 9: Yakupoğlu'nun Musiki Heyeti

(Mehmet Erdoğan Arşivi)

Evinin merkezini salon oluşturmaktadır. Karşılıklı 2 kapının açıldığı salon iki bölümden oluşur. Birinci bölüm daha yüksekte olan sahne göre görevi görürken (bkz. Şekil 8) diğer bölüm seyirci ve müzik eğitim alanı alanıdır. (Bkz. Şekil 3)

Salona açılan 2 kapının çevresi çini panolarla süslenmiştir. Panoların altında Yakupoğlu imzası görülür. Kapının üzerinde ise kalem işi tezhipler bulunmaktadır. Karşılıklı 2 kapının arasında, salonun tam ortasında mermer bir süs havuzu vardır. (Bkz. Şekil 10)

Şekil 10: Yakupoğlu'nun Evinin İç Kapısı

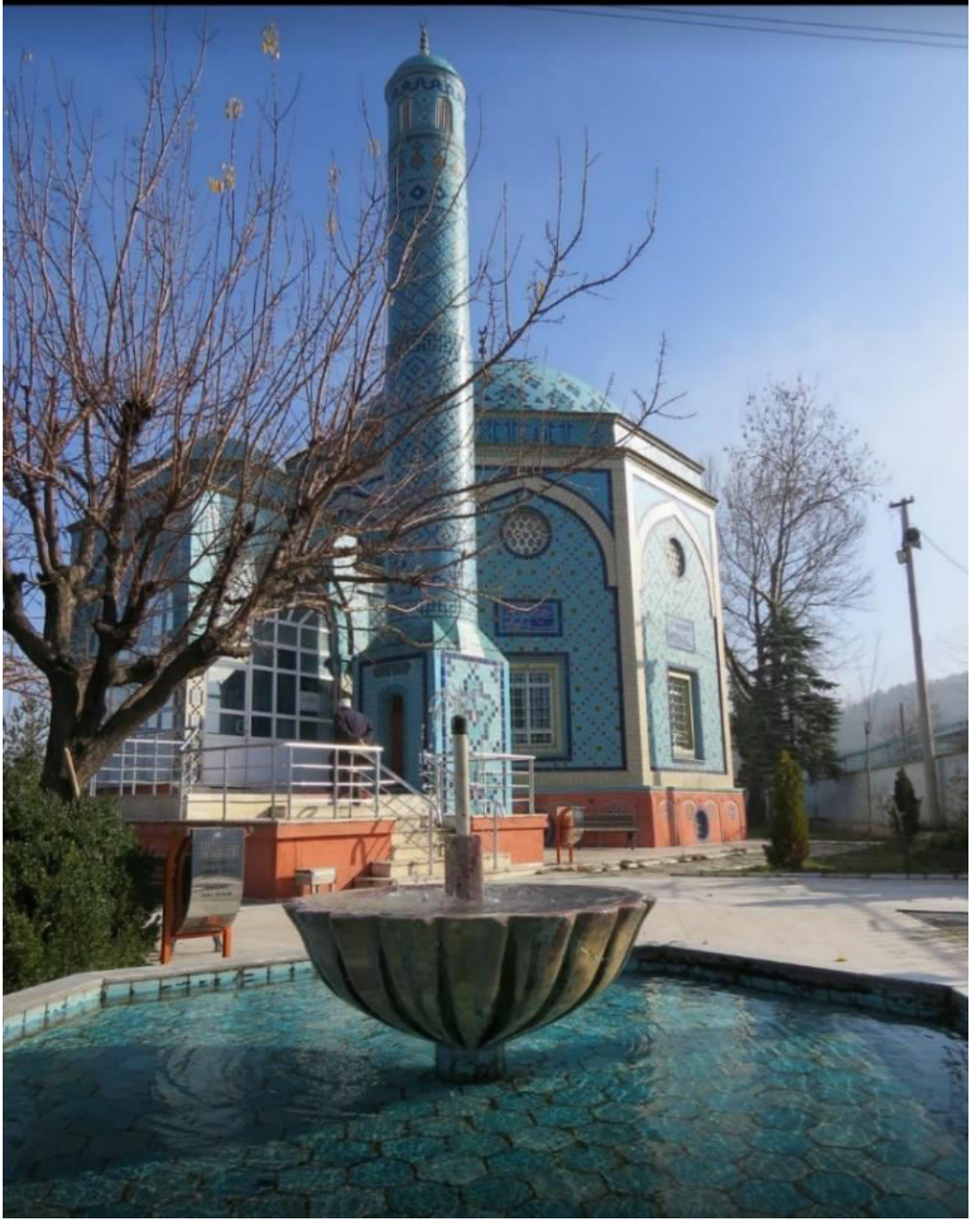
Vefatından önce müze haline getirilen ev, sanatçının vefatından sonra da olduğu gibi muhafaza edilmiştir. (Fatih Erdoğan Arşivi, 2018)

Şekil 11: Yakupoğlu'nun Evinin Üst Katındaki Atölyesi

Vefatından önce müze haline getirilen ev, sanatçının vefatından sonra da olduğu gibi muhafaza edilmiştir. (Fatih Erdoğan Arşivi, 2018)

Evin günlük hayatı çoğunlukla resim atölyesinde geçer. Atölyede divan, kanepeler, yemek masası, resim malzemeleri ve soba bulunur. Duvarların tamamı sanatçının resimleriyle doludur. Resimler duvarlara anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Her duvarda farklı bir tema vardır. Atölyenin duvarları sanatçının hayatının kısa bir özeti gibidir. Gittiği şehirler, etkilendiği insanların portreleri, önem verdiği Kütahya yapıları ve en sevdiği manzaralar ile ilk defa görenleri adeta büyüler. Atölye tüm gün güneş alır. Bir cephesindeki pencere Çinili Cami'yi görürken diğer taraf Kütahya ovasına bakar.

Şekil 12: Çinili Cami Avlusu

(Fatih Erdoğmuş Arşivi)

Şekil 13: Çinili Cami Minberi ve Mihrabı

(Fatih Erdoğan Arşivi)

2.3.3. Yakupoğlu Evi

Kütahya Maltepe Mahallesi'nde bulunan ev, sanatçıya babasından kalmış bir arazi üzerindedir. Yakupoğlu bu araziye evini ve Çinili Cami'yi inşa etmiştir. İklimle uyum sağlayabilecek elma, armut, ayva, erik, kiraz, erguvan, çam türlerinin farklı varyasyonlarının yanında pek çok çiçek de yetiştirmiştir. Ev, yeşillikler içerisindedir. Evin, caminin ve peyzajın son halini alması geniş bir sürece yayılmıştır. Bu süreçte sanatçı, çevrenin pek çok resmini yaparak aşamaları kayıt altına almıştır. (Bkz. Şekil 14)

Şekil 14: Yağlıboya Tablo

İmzasız, tarihsiz (DPÜ-AY Koleksiyonu)

Henüz 26 yaşında askerde iken 1946 yılında Kütahyalı arkadaşı Çinici Ahmet Gürel'e yazdığı mektuba hayallerinin olduğu bazı resimler yapmıştır (bkz. Şekil 16-19). Bu resimlerden, önünde bir süs havuzunun olduğu bahçeler içinde müstakil bir ev, evin bahçesinde müzisyenler görülmektedir. Mektup, metniyle birlikte incelendiğinde görülen odur ki henüz 26 yaşında genç bir ressamken veya daha öncesinde kurduğu bir hayali kapsamlı bir şekilde tasarlamış, bu tasarımı tamamlamak için 45-50 yıl boyunca mücadele etmiş, olgunlaştırmış ve sonuca ulaştırmıştır. Mektupta çizilen hayali ev, minyatür ve resimlerde çizdiği ev, yaşadığı evin mimarisiyle ve günlük yaşantısıyla örtüşmektedir.

Söz konusu mektubun bir diğer önemi de arkadaşlarıyla Kütahya'da klasik musiki heyeti kurma çabalarından bahsetmesidir. İstanbul'dan Kütahya'ya aktardığı bilgilerin yanında motivasyonlarını yüksek tutmak için onlara yönlendirme mektupları da yazmıştır. Yeni başlayan arkadaşlarına teşviklerde bulunmuş, henüz bir enstrümana karar veremeyenlere yardım etmiştir. Eksik enstrümanları da tamamlamaya çalışmıştır. Mektubun 4. Sayfasında “*aman kadri tamburu ilerletsin, Kütahya'da bir*

tane olacak” sözünden heyette tamburi kalmama endişesi görülmektedir. Daha sonraları İzzet Çay (1928-2000) udun yanında tambur da çalmaya başladığında bu tehlike ortadan kalkmıştır. “Evim Sokağım” adlı minyatürde de (bkz. Şekil 20) 2 tamburi görülmektedir.

Mektubun 3. Sayfasında “Böyle bir heyet kurulduğu anda yirmi birinci asrın ortalarında tarihi bir hadise vuku bulmuş olacak.” (Bkz. Şekil 18) diye heyecanla bahsettiği heyetteki arkadaşlarına ve Kütahya’daki sanat çevresinden bazı arkadaşlarına arsasının geniş arazisinden birer parsel vermiştir. Bu parsellerde yapılan evler ile bugün adı “Yakupoğlu Sokak” olan çıkmaz sokak meydana gelmektedir. Sokağın sonunda Ahmet Yakupoğlu Kültür ve Sanat Vakfı, yani bugünkü Ahmet Yakupoğlu Müzesi bulunmaktadır. Arkadaşlarını çevresinde toplayan Yakupoğlu, Kütahya’da bir sanat sokağı hayalini gerçekleştirmiştir. Bu hayale göre her bir evden yükselen enstrüman sesleri, sokağın sonunda toplanacaktır. Bu sokakta yaşayan sanat zümresinin genel merkezi Yakupoğlu’nun yaşadığı ev olarak tasarlandığı görülmektedir. Böylelikle evinin ve çevresinin tasarımı son halini almıştır. Fakat ne yazık ki bu sokaktaki evlerin bazıları pek çok kere el değiştirmiştir. (Bkz. Şekil 15)

Şekil 15: Yakupoğlu Sokak Uydu Görüntüsü

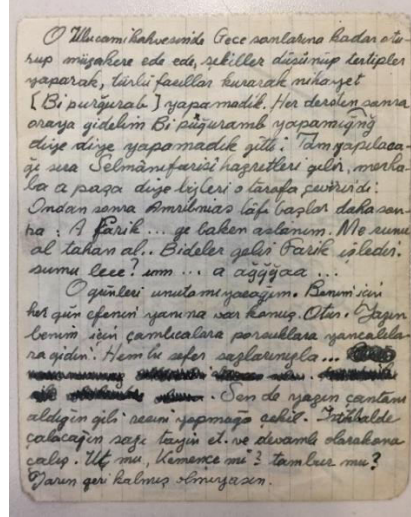
Kırmızı İşaretli: Alan Ahmet Yakupoğlu’nun Evine Ait Arsa (Google Haritalar, Kütahya 2018)

Şekil 16: Ahmet Yakupoğlu'nun Ahmet Gürel'e Yazdığı Mektubun 1. Sayfası

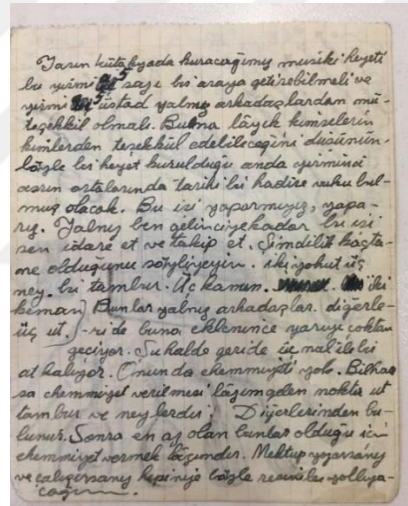
(Mehmet Gürel Arşivi)¹⁸

¹⁸ Mektupta enstrümanların üzerinde yazan metinler: “mansur 6(ney), 2 kemençe (rebab), 3 keman, mızraplı tambur 3, yaylı tambur 1, 5 ud ilk çalılacak, 1 nisfiye, 1 darbuka”

Şekil 17: Ahmet Yakupoğlu'nun Ahmet Gürel'e Yazdığı Mektubun 2. Sayfası

(Mehmet Gürel Arşivi)¹⁹

Şekil 18: Ahmet Yakupoğlu'nun Ahmet Gürel'e Yazdığı Mektubun 3. Sayfası

(Mehmet Gürel Arşivi)²⁰

¹⁹ “O Ulucami kahvesinde Gece sonlarına kadar oturup müzakere ede ede şekiller düşünüp tertipler yaparak, türlü fasıllar kurarak nihayet (Bi purğurab) yapamadık. Her dersten sonra oraya gidip bir puğuramb yapamıgmğm diye diye yapamadık gitti. Tam yapılacağı sıra Selmâni farisî hazretleri gelir, merhaba paşa diye bizleri o tarafa çevirirdi. Ondan sonra Amribmia lâfî başlar daha sonra: A farik... ye baken aslanım. Me şunu al tahan al...bideler gelir Farik işlede şumu lee? Mmm... a ağğğaa...

O günleri unutamayacağım. Benim içini her gün efenuri yanıma varır konuş. Otur. Yazın benim için çamlılacalara porsuklara Yoncalılara gidem. Hem bu sefer sazlarınızla... sen de yazın çantanı aldığın gibi resim yapmağa çekil. İstikbalde çalacağın sazı tayin et. Ve devamlı olarak ona çalış. Ud mu, kemençe mi? Tambur mu? Yarım kalmış olmyasın.”

²⁰ “Yarın kütahyada kuracağımız musiki heyeti bu yirmi beş sazı bir araya getirebilmeli ve yirmi beş üstad yalnız arkadaşlardan müteşekkıl olmalı. Buna lâyük kimselerin kimlerden teşekkül edebileceğini düşünürüm. Böyle bir heyet kurulduğu anda yirmibirinci asrın ortalarında tarihi bir hadise vuku bulmuş olacak. Bu işi yaparmıyız, yaparız. Yalnız ben gelinciye kadar bu işi sen idare et ve takip et. Şimdilik

Şekil 19: Ahmet Yakupoğlu'nun Ahmet Gürel'e Yazdığı Mektubun 4. Sayfası

(Mehmet Gürel Arşivi)²¹

kaç tane olduğunu söylüyeyim. İki yahut üç ney. Bir tambur, üç kanun, iki keman üç ut. Bunlar yalnız arkadaşlar. Diğerleri de buna eklenince yarıyı çoktan geçiyor. Şu halde geride üç nal ile bir at kalıyor. Onun da ehemmiyeti yok. Bilhassa ehemmiyet verilmesi lazım olan nokta ut tambur ve neylerdir. Diğerlerinden bulunur. Sonra en az olan bunlar olduğu için ehemmiyet vermek laâzımdır. Mektup yazınız ve çalışınız. Hepinize böyle resimler yollacağım.”

²¹ Bu altı sazın heyeti kadar dünyada tatlı şey tasavvur edemem. Aman Kadri tamburu ilerletsin. Kütahya'da bir tane olacak.

Şekil 20: "Sokağım Ve Çinili Cami" Adlı Minyatürden Detay

DPÜ-AY Koleksiyonundaki DPÜ1252 envanter numaralı minyatür (bkz. 6. bölüm şekil 85)

Şekil 20’de görüldüğü üzere aşî boyalı evin önünde bir süs havuzu bulunmaktadır. Havuzun çevresinde müzisyenler görülmektedir. Yakupoğlu’nun Ahmet Gürel’e yazdığı mektup içindeki çizimlerini andırır bir atmosfer, minyatür sanatının dinamiklerine uygun olarak bu sahnede yeniden tasvir edilmiştir. 1980’li yıllardan sonra yaptığı bu minyatürün yapım aşamasında, tasarım sürecinde yaklaşık 40 sene önceki mektubunda tasvir ettiği hayalini hatırlayarak tamamlandığı görülmektedir. Minyatürdeki evin mimari yapısı ve çevresi mektuba göre farklılık göstermektedir. Mektuptaki ev 2 katlı iken, minyatürdeki ev 3 katlıdır. İkisinin de çardak kısmı vardır. Evin yapılışı iki çizim arasındaki tarihlere rastladığı için minyatürün, evin fiziki görüntüsüne daha yakın olması olağan karşılanabilir.

3. MİNYATÜR VE TEZHİP ALANINDAKİ KATKILARI

Ahmet Yakupoğlu'nun Türk Güzel Sanatları'ndaki yerini doğru konumlandırmak için ilgili sanat dallarının tarihsel gelişim süreçlerinin düğüm noktalarına göz atmak gerekmektedir. Minyatür sanatının öncül örneklerine milattan önce 2. yy. 'da Nil Havzası'nda karşılaşılsa da milattan sonra 3. yy. 'da ortaya çıkan Manihaizm öğretileri ile Uygur Kağanlığı'na (742-840) kadar geniş bir coğrafyada yayılım göstermiştir. Akdeniz toplumlarında ise 8. yy. sonrasında gelişim göstermeye başlamıştır. 8. yy. sonrası kitleler halinde Müslüman olmaya başlayan Türk Toplulukları ile minyatür, Türk İslam Sanatları başlığı altında da yer almaya başlamaktadır. Minyatür sanatının günümüzde Müslüman toplumlardaki bildiğimiz haline evrilmesi için ilgili içselleştirilmelerin tamamlanmasını beklemek gerekmiştir.

7. yüzyıl ve sonrasında görsel sanatlarda tasvirin kısıtlı olduğu Müslüman toplumlarda heykel, fresk, pano gibi daha görünür alanlardan ziyade kitap sanatlarında daha fazla gelişme görülmüştür. İnsan ve hayvan tasviri, islam coğrafyasında yasaklanmıştır. İnsan ve hayvan tasvirinin yasaklanmasında İslamiyetin ilk yıllarındaki kesin ve katı tutumu sonucu, süsleme geleneği çok kuvvetlenmiş ve sanatçıya hakimiyeti devam etmiştir. Sanatta dinin antropomorfik sembollerini bulmaya alışmış olan Batılılar için İslam Sanatında dini sezme güç hale gelmiştir. (Read, 1974, 81)

Müslüman toplumlarda bazı çevrelerce tasvirden kaçınılması sanatta kısıtlamalara neden olurken, bir yandan da ona pragmatist hizmet etmeye soyunan birtakım sanatları geliştirmiştir. Kendi faaliyet alanlarını oluşturan Müslüman sanatçılar başka sanat dallarını (hat, tezhip, ebru, cilt, minyatür vb.) benimsemişlerdir. (Yıldırım, 2012, 18) Tezhip, hat gibi sanatlar geometrik ve bitkisel formlar üzerine ilerlerken, minyatür sanatı olayları ve durumları tasvir eden, kitaplardaki metin içeriklerini görsel olarak destekleyen bir sanat halini almıştır.

Sanatçıların kamusal alandan çok kitap sanatlarına ağırlık vermesiyle aynı sebepten ötürü minyatür sanatı 2 boyutlu, ışık ve gölgenin olmadığı, perspektifin ve formların farklı yorumlanabilirliğiyle masalsı bir hal almıştır. Minyatür, böylelikle her türlü metnin tasvirinde kullanılabilir olmuştur.

Osmanlı Devleti, kendi dönemindeki diğer Türk Devletleri olan Akkoyunlu Devleti, Timurlu Devleti, Safevîler, Memlukler gibi kitap sanatlarına önem vererek sanatçıları devlet politikası gereği himaye altında tutmuş, gelişmesini sağlamıştır. İstanbul'un fethi sonrasında II. Mehmet (1432-1481) tarafından Doğulu sanatçıların yanında, Matteo de Pasti, Constanzo da Ferrara, Gentile Bellini, Giovanni Bellini, Pinturicchio, Carpaccio, Mastori Pavli gibi Avrupalı sanatçıların İstanbul'a davet edilmeleri, Osmanlı nakkaşlarının farklı bir bakış açısı kazanmaları sağlanmıştır. (Tanındı, 1996, 13) ²²

Hemen sonraki nesilde Timurlu Devleti hükümdarı Hüseyin Baykara (1438-1506) himayesinde Herat'ta yaşamış olan nakkaş Kemaleddin Behzâd (1450-1535), teknik ustalığı, yenilikçi kompozisyonları, dramatik anlatımıyla ve zengin renk bilgisiyle minyatür sanatını aşırı ayrıntılardan ve katılıktan kurtarmıştır. (Kavrakoğlu, 2018)

Osmanlı minyatürleri ise Batı sanatı ile Doğu sanatı arasındaki geçirgen köprü vazifesini görerek kendi doğusundaki toplumların resim anlayışına batıdan yorumlar katmıştır. 16. Yüzyıla gelindiğinde üretilen eserler artık Türklere özgü özellikler taşımaya başlamış ve böylelikle Osmanlı sanatının klasik döneminin tohumları atılmıştır. (Tanındı, 1996, 17)

18. Yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Abdülbaki Levnî'nin, doğa ayrıntılarında ve figürlerde perspektif algısını artıran, boyamada tonlaşmalara yer veren üslubuyla Batı etkilerini güçlendirdiği görülmektedir. (Tanındı, 1996, 59) Artık minyatürde iki boyutluluk etkisi, minyatür algısı bozulmadan en aza inmiştir. Aynı dönemde Batı dekoratif sanatından etkilenecek Türk Rokoko²³'su ortaya çıkmış, Levnî bu dönüşüme minyatürlerindeki halı, kilim, kıyafet, mimari vs. unsurlar ile katkı sağlamıştır. (Ünver, 1957, 8)

²² Türk ve İtalyan sanatçıları arasındaki bu etkileşim, Batıda da karşılık görmüştür. İstanbul'daki çok kültürlü sanat üretim ortamında bulunan batılı sanatçıları kendi toplumlarının yanında Alman ressam Albrecht Dürer gibi isimleri de etkilemiş, 16. yy Batı sanatında Türk figür ve motifleri artmıştır. Daha sonrasında Doğu'ya olan ilgi gittikçe artarak, sırasıyla Turquerie ve Oryantalizm Akımları Avrupa'da etkin olmaya başlayacaktır.

²³ Ünver'in "Türk Rokokosu" tanımına başka kaynaklarda da rastlanmaktadır: "(...) 16. Y.y.'da Karamemi Ekolü ise zamanının en olgun ve üstün eserlerini vermiştir. Bu ekolün değişik örnekleri 17. Y.y.'da görülmektedir. 18. Y.y. başında ise köklü bir farklılaşma göze çarpmakta ve Garp usulü, rokoko dediğimiz yeni bir moda, bir tarz olarak benimsenmiş, kendi süslememiz ile karışık fevkalade güzel bir Türk Rokokosu klasiğimizin yerini almıştır. (...)" (Kültür sanat dergisi, s:2, 1973 sf. 122-127'den aktaran Gülbün Ünver Mesara, 2016, 17)

A. Süheyl Ünver'in Levnî kitapçığında anlattığı üzere Türk, İran ve Hint minyatürlerinin benzeştiği noktalar kadar farklılıklar da vardır. İran minyatürlerinde hayali unsurlar yoğunluk gösterirken çeşitlilik fazladır. Minyatürler bolca hayvan, bitki vb. detay abartarak zenginleştirilmiştir. Bu detaylı süslemeler, ana temanın önüne geçebilecek kadar fazla olabilmektedir. Bunun yanında kıyafetlerde ve kavuklardaki aykırılıkla Türk minyatüründen kolayca ayırt edilebilir. Hint minyatürlerinde ise koyu ve güçlü kaş, kirpik ve sürmeler, gür saçlar ve al yanaklar kullanılarak karakterlerin yüzleri fazlasıyla vurgulanır. (Ünver, 1957, 10)

20. yüzyıl minyatür sanatçılarından olan Ahmet Yakupoğlu, minyatürlerinde portre ressamlığının da etkisiyle ana karakterlerin yüzlerini gerçeğe en yakın biçimde tasvir ederek evvelce eserlerden ayrışan bir üslup yakalamıştır. Karakterlerin kıyafetleri ve olay örgüsü karakterlerin yaşadığı döneme aykırı, fakat konu bütünlüğünü bozmayacak şekilde 17.yy-18.yy. Osmanlı Dönemi'ne uygun işlenmiştir.

Ahmet Yakupoğlu minyatürlerinde tüm minyatür tarihinin ve Batı Resim Sanatı disiplininin uygun bir harmonisi görülebilir. Konuyu duru bir biçimde ele alışı, cetvel kenarlarını Selçuklu münhanileriyle²⁴ süsleyişi, doğal güzelliklerin ve arka planın anlatılan konunun önüne geçmeyecek zenginlikte detaylandırılması dikkat çekicidir. Ön, orta, arka sahnelerde derinlik algısını artırmak için zemini hem paralel hem diyagonal bölebilmesi, karakterlerin yüzlerine gerçekçi vurgu yapması, kendisini eserin içinde gösteren örnekleri bu harmoninin diğer özelliklerindendir. Çalıştığı malzemeler de çeşitlilik göstermektedir. Karton, kâğıt, mukavva yanında çini üzerinde minyatür deseni çalışmaları da bulunduğu söylenebilir.

1970'li yıllar öncesinde Yakupoğlu tarafından Nesrin Sipahi'ye hediye edildiği bilinen çini tabağın ortasında Nesrin Sipahi portresi görülür. Portre çevresinde minyatür figürleri vardır (bkz. Şekil 21). Eserin Ahmet Yakupoğlu tarafından yapılmış olduğu öngörülse de Ahmet Yakupoğlu'nun Kütahyalı yakın arkadaşı Çinici Ahmet Gürel'in çok benzer çalışmalarının olması, eser sahibi konusunda şüphe uyandırmıştır. Çiniye atılan imza belirgin olmamakla beraber, Ahmet Gürel'in imzasına da Yakupoğlu'nun 1964'e kadar kullandığı "Çalışel" imzasına da benzemektedir. Bu sebeple eser sahibinin kim olduğu konusunda kesin kanıya varmak güçtür. Buradan çıkarılacak

²⁴ Münhani: Yazma eser terimi. İzohips, eğri anlamındadır. 11.yy.- 15.yy. yazma eserlerinde sıkça görülür. Müstakil veya bordür şeklinde kullanılır. Açık tondan koyu tona geçen renkler kademeli olarak kullanılmış iç içe geçmiş eğrilerden oluşur.

sonuç ise, Yakupoğlu'nun çalıştığı malzemeler çeşitlilik gösterdiği gibi, minyatür sanatı için beslendiği disiplinler de çeşitlilik göstermektedir. Minyatür sanatı içinde farklı coğrafyalardan, farklı sanatçıların işlerini yakından takip eden Yakupoğlu, batı resim sanatı, çinicilik gibi disiplinlerden de beslenmiştir. Farklı sanatçılarla istişare ve karşılıklı istifade durumu, özgün eserler ortaya koyması için fayda sağlamıştır.

Şekil 21: Portre ve Müzisyenler Çini Tabak Karşılaştırması

Sır altı çini uygulamaları. Solda: Nesrin Sipahi Portresi ve etrafında minyatür müzisyen figürleri, A.Yakupoğlu veya A.Gürel imzalı. (Nesrin Sipahi Arşivi), Sağda: Sultan Portresi ve etrafında minyatür müzisyen figürleri, A.Gürel imzalı. 1970. (Mehmet Gürel Arşivi)

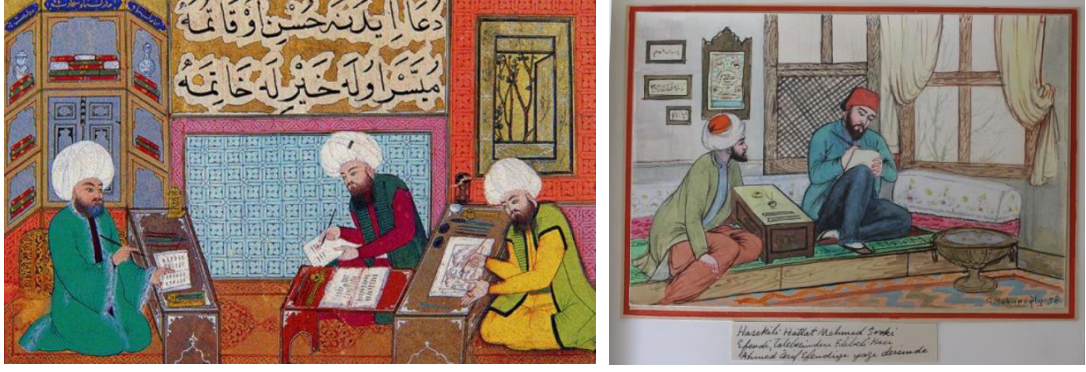
Bununla beraber ayna ve sudaki akisleri perspektifle uyumlu gösterme, natürmort meyve tabakları ekleme gibi realist yaklaşımları da minyatür sanatına farklı bakış açıları kazandırmış olmalıdır. Sahne içinde Kütahya Çinili Cami ve mangal gibi kütleli etkisi olan unsurlarla beraber baklava, börek gibi detay unsurların da yer alması, hatta konuşma balonuyla karşılaşılması ise son derece özgün olarak değerlendirilebilen kompozisyonlar şekillendirmiştir.

Şekil 22: Minyatür Eskizi

Aynadaki görüntüsüne bakan genç kız (Gülbün Mesara Arşivi)

Birikimli gelişim gösteren minyatür sanatına tasarım anlayışı bağlamında 16. yy. ve 18. yy. da gösterilen gelişmeyi, 20. yy 'da Ahmet Yakupoğlu kendi tarzında yapmıştır. 2'şer asır ara ile bu üç sıçrama, minyatür sanatının bilinen katma değerli halini almasını sağlamış olmalıdır.

Şekil 23: Minyatür Karşılaştırması

Solda: Nakkaş Hasan'a (?-1623) ait bir minyatür (Şehnâme-i Mehmed-i Sâlis, TSMK, Hazine, nr. 1609, vr. 74a), Sağda: Ahmet Yakupoğlu'na (1920-2016) ait bir minyatür (Gülbün Mesara Arşivi)

Şekil 24: Yakupoğlu'nun Minyatürleri İçinde Kendi Tasvirlerinden Detaylar

Solda: Ahmet Yakupoğlu'nun kendisini minyatür içinde gösterdiği, Kütahya Yerel kıyafetleri ve yeşil sarık ile resim yaparken, (DPÜ-AY DPÜ1248) Sağda: Saray kıyafetleri ile resim yaparken tasvirleri (DPÜ-AY DPÜ1254)

Çizimlerinde geçmişten gelen birikimden faydalandığı karşılaştırmalı incelenen minyatürlerde görülebilir. Şekil 23'te görüldüğü üzere, Nakkaş Hasan'a ait minyatürde görülen eğitim ortamı ile Yakupoğlu'na ait sağdaki minyatürde görülen hüsn-ü hat dersi atmosfer olarak benzeşmektedir. Şekil 24'te ise sanatçının kendisini yerleştirdiği minyatürlerden kendisine ait figürler görülebilir. Sanatçı kendisini, ressam kimliğine gönderme olarak resim çizerken tasvir etmiştir.

3.1. Minyatürist Kimliğinin Olgunlaşması

Geleneksel sanatlara odaklanmış merakı ve özgün çalışmaları, çocukluğundan itibaren bilinen, yaşlılarının çok üstünde bir hayal gücüne sahip olması ile açıklanabilir. Çocukken akşamları sesli kitap okunan bir evde büyümesi, uykuya dalmadan önce

anlatılan kitapları çocuk hayalinde canlandırmasına olanak sağlamıştır denilebilir. Anlatılan masalları, hikâyeleri resmetmeye çalışmasına ilk kayıtlı örnek dedesinden dinlediği ve 15 yaşında kuru boya ile resmettiği kendi el yazısıyla “(1453) *Fatih Mehmedin, Edirne’den çıkıp İstanbul’a yürüyüşü*”²⁵ şeklinde tanımladığı ve “*ahmet*” diye imzaladığı tablodur (bkz. Şekil 25). Hayal gücünün kendisine sığmayıp taşmasını ve bunu ifade edebilme yeteneğini bu tablonun yapımından 5 sene öncesinden kalan bir hatırasını kendi ağzından dinleyelim (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 39):

“İlk mektebin en çok dinlediğim dersi “Tarih” oldu. Bizim çıkmaz aralıkta, pencerenin altında mektebe gidemeyen çocukları toplar, Mustafa Kemal Paşa’nın nasıl Samsun’a çıkıp Anadolu’da kurduğu teşkilatla Yunan’ı nasıl memleketten attığını uzun uzun anlattığımda, pencereden bizi dinleyen kiracının Taş Mektebin son sınıfındaki kızını nasıl hayretlere saldıgımı bana söylediklerinde on yaşında idim.(...) ”

Gündüz mektepte bunları herhalde can kulağı ile dinliyordum. (...) Gece yatağa yatınca başından tekrar ederek onları o efsanevi menkıbeleri yeniden adeta yaşayarak tekrarlıyor, Ankara Muharebesi’ndeki talihsizliğe; kahraman Yıldırım’ın esaretine ve ölümüne sıra gelince, bir defasında yorganın altına başımı sokarak için için ağladığımı hiç unutamam.”

Şekil 25: “Fatih Mehmed’in, Edirne’den Çıkıp İstanbul’a Yürüyüşü” İsimli Resim

03.04.1935 tarihli kuru boya eser. (DPÜ-AY)

²⁵ Orijinal metne sadık kalınarak aktarılmıştır.

Ord. Prof. Süheyl Ünver'in Yakupoğlu'nun yeteneğini henüz 19 yaşında iken onu Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'nde tesadüfen keşfettiğinde bir cevher bulmanın heyecanıyla kütüphaneden art arda kitaplardan hikâyeler okutup resmetmesini istemiştir. (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 39) Hayal ettiğini resmetmedeki başarısı, Ünver vasıtasıyla Akademi'yle tanışmasını sağlamıştır. Bununla yetinmeyen Ünver, bu sessiz gencin yeteneğinin minyatür ve tezhip sanatına da yatkınlığını görmüştür. Bu sebeple olmalıdır ki 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü'nde kendisini asistan olarak yanına almıştır.

Bunun yanında, öğrenci-hoca ilişkisinden ziyade baba-oğul yakınlığı bulunan bu ikilinin özel hayatlarına bakacak olursak, Yakupoğlu'nun hayal gücünü renk ve çizgiye aktarma kudretinin minyatür sanatına etkilerini görebiliriz. 1898 doğumlu Ünver, 1908 yılında babası Tırnovalı Mustafa Enver Bey'i kaybetmiştir. Zor şartlarda büyüyen Ünver babasızlığı, bir ata eksikliğini çok hissetmiş olmalıdır ki, babası Tırnovalı Mustafa Enver Bey (?-1908)'in ve dedesi Hattat Şevki Efendi'nin (1829-1887) büyüklerinden duyduğu tasvirlerini Ahmet Yakupoğlu'na anlatmış ve resmetmesini istemiştir. Yakupoğlu'nun çizimlerine bakarak babası ve hiç görmediği dedesiyle hasret gidermeye çalıştığını kızı Gülbün Mesara aktarmaktadır.

Şekil 26: Yakupoğlu'na Ait Çizim

Çizimin altına düşülen not: "Hasekili Hattat Mehmet Şevki Efendi, Talebelerinden Filibeli Hacı Ahmed Ârif Efendi'ye Yazı Dersinde". Sulu boya, 1958. (Gülbün Mesara Arşivi)

3.2. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver (1898-1986) ile Çalışmaları

Yakupoğlu’nu her anlamda desteklemekten çekinmeyen Süheyl Ünver, Türk Tezyin Sanatları çalışmalarında sanatçı ile birlikte çalışmıştır. Başta Topkapı Sarayı’ndaki yazma eserler olmak üzere ulaşılabilecekleri tüm eserleri incelemişlerdir. Artık Ünver Ailesinin adeta bir bireyi gibi olan genç ressam, özel hayatında da Süheyl Ünver’le sürekli birlikte olmuştur. Aralarındaki yakınlığı Süheyl Ünver’in Ahmet Yakupoğlu’na söylediği şu sözleri açıklar (Yakupoğlu, Rengarenk Kütahya, 2012, 42):

“Beni Paris’te Akil Muhtar Bey okuttu, biz de ondan gördüğümüzü yapıyoruz. Şimdi senin gibi aybaşılarında maaş almağa gelenler olur. Bütün bunların içinde bizim hanemize istediğin zaman gelmeğe sen mezunsun. Sen artık bizdensin. Burası senin de evin. Bana ister baba ister ağabey de. Evdekiler senin kardeşlerin, annen, ablan.”

Yakupoğlu, Süheyl Ünver’in engin bilgisinden ve deneyiminden gece gündüz istifade edebilmiştir. Ünver ile seyahatleri, yazma eserleri konservasyonları, kopya etmeleri, restore etmeleri, beraber bulundukları meclisler ve benzeri tüm ilişkileri Yakupoğlu’na kapsamlı bir dünya görüşü ve sanat tarihi bilgisi katmıştır. Farklı coğrafyalardaki ve farklı tarihlerdeki sayısız yazma eseri incelemiş olması, ona bu konuda donanım sağlamıştır.

Şekil 27: Karakalem Kadın Minyatür Figürleri

(Gülbün Mesara Arşivi)

Şekil 27’de görülen kadın figürü taslakları, Yakupoğlu’nun Levnî minyatürleri iyi bir şekilde tatbik ettiğini göstermektedir. Şekil 27 ve şekil 28’deki gibi eskizler ve küçük

izimler sanatçının sohbet meclislerinde bir yandan karaladığı çizimlerdir ve genelde o an orada olanlara hediye edilmişlerdir. Bu sebeple bunlar gibi Yakupoğlu'na ait çalışmalar pek çok özel koleksiyonda bulunmaktadır.

şekil 28: Asker Ve Emir Tasvirleri

(Gülbün Mesara Arşivi)

1945-1949 yılları arası Kütahya'da müze müdürlüğü sonrası Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Türk Minyatürü ve Süslemesi Atölyesi'nde asistanlık yapmaya başladığında minyatür ve tezhip alanında artık kendini kanıtlamaya başlamış ve bilinen özgün çalışmalarının tasarı zeminini çoktan oluşturmuş olmalıdır. Bu atölyedeki çalışmalarda öğrencilere de renk, obje, kurgu gibi unsurlarda yardımcı oluyordu. Öğrencilere rnek olması için ayaküstü çizip verdiği karakalem çalışmaları, eskizler ve taslaklar bugün pek çok koleksiyona dağılmış haldedir. Bu tezde incelenen örneklerin tarihteki minyatürler ve batı resim sanatı arasında sanatçının kurduğu bağlantıların tespitinde faydası olmuştur.

Şekil 29: Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Türk Minyatürü Ve Süslemesi Atölyesi

Sağdan ikinci: A. Süheyl Ünver, Fotoğrafı çeken: Ahmet Yakupoğlu (DPÜ-AY)

Süheyl Ünver'in asistanı olarak görev aldığı Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Türk Minyatürü ve Süsleme Atölye çalışmaları, minyatür sanatının günümüze aktarılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Döneminde İstanbul'da bulunan en organize minyatür ve tezhip atölyelerindendir. Bu eğitim ortamında Yakupoğlu, Ünver ile birlikte sayısız tarihi sanat eserini inceleme fırsatı bulmanın yanında yeni minyatürist ve yeni müzehhiplerin yetişmesinde Süheyl Ünver ile birlikte büyük katkı sağlamıştır. Minyatür ve tezhip eğitiminin yanı sıra bu sanatsal ortam entelektüel bir sosyalleşme ortamı sağlamış ve bu sanatlara ilgi duyan insanlar arasında etkileşimi artırmış olmalıdır.

4. YAKUPOĞLU’NUN ÖZGÜN MİNYATÜRLERİNE BAKIŞ

Ahmet Yakupoğlu, minyatürlerini defter halinde 3 ciltte toplamıştır. Daha sonraları bu defterlerden ikisinin formları sökülerek içindeki minyatürler çerçevelenmiştir. Diğer defterin nerede olduğu bilgisine ulaşamamıştır.

Sanatçı minyatürlerini yaparken tasarım aşaması çok geniş bir zamana yayılmıştır. Başlangıç ve bitiş tarihleri çok net değildir. Özellikle figürlerin yüzlerinde birden fazla kez değişiklik yaptığı fırça darbelerinden anlaşılmaktadır. Farklı kaynaklardaki görsellerin farklılık göstermesinin sebebi budur. Sanatçı eserlerindeki bu değişen ve gelişen yapısı ile minyatürlerine sürekli dinamizm katmıştır.

Eserlerindeki dinamizm ile sanatçının, sanatın fikri üzerine kendi iç dünyasıyla sürekli bir kavga halinde olduğunu göstermektedir. İsimsiz figürlerin değiştirilerek bir kişiye atfedilmesi, sonradan figürler eklenmesi gibi yaptığı revizyonlar, vermek istediği mesajın sürekli bir gelişim halinde olduğunu destekler. Bir asra yakın sanat hayatında son yıllarında bile gelişime açık kalarak üretken motivasyonu bizlere takip edebileceğimiz böylesine izler bırakmıştır. Bu izlerde gerektiğinde bitmiş eserlerinde yıllar sonra dahi değişiklik yapacak cesareti göstererek kendisini eleştirmekten çekinmediği görülmektedir. Yakupoğlu’nun eserlerinin estetik kaygının yanı sıra mesaj kaygısının güdümüyle evrildiği hali hem batılı hem doğulu sanat üretim sancılarının bir araya gelmesinin yansımasıdır denilebilir.

4.1. Mekân Tasarımı

Minyatürlerdeki mekân tasarımı 3 kısıma ayrılır: ön sahne, orta sahne, arka sahne. Genelde Ön sahnede ana tema işlenirken, orta sahnede onu destekleyici unsurlar görülür. Bu sahneler birbirinden paralel veya diyagonal kesitlerle ayrılabilir. Paralel kesitlere genelde Türk minyatürlerinde daha sık karşılaşılrken, diyagonal kesitler daha çok İran minyatürlerinde görülür. Yakupoğlu, minyatürlerinde bu ikisinin birlikte kullanımı minyatürdeki derinlik algısını göz yormadan güçlendirmektedir.

Minyatürlerin konu aldığı hikâyeler genelde doğal hayatla iç içe sahnelerde geçmektedir. Çiçek, ağaç ve hayvanların çok olduğu bahçeler veya kırlar gözükmektedir. Su, sanatçının minyatürlerinde sıklıkla kullandığı bir başka unsurdur. Coğunlukla arka sahnede ulu bir ağacın dibinden kıvrılan, seyirciye yakın alanlarda sahneden çıkan bir akarsu olabildiği gibi, çeşme, süs havuzu gibi şekillerde de su unsuru karşımıza çıkabilmektedir. Arka planda dağlar veya sık ormanlar görülür. Arka sahneler genelde hikâyenin geçtiği ön sahnelerden habersiz gündelik hayat ve vahşi yaşam içerir. Arka planda hayvan güden çobanlar, yük taşıyan, meyve toplayan köylüler, ceylanlar, kuşlar vs. vardır. Ana hikâyeyi fark eden insanlar var ise, olaya tesadüfen rast gelmiş ve gizlice izlemektedirler. Şaşkınlık ve hayret duyar vaziyette olanları görülür.

Minyatürlerde gökyüzü genelde aydınlıktır. Sanatçı gece olduğunu vurgulamak istediğinde, koyu lacivert gökyüzü, Türk Bayrağı şeklinde yan yana gelmiş hilal ve yıldız kullanmayı tercih etmiştir. Minyatür sanatının en ayırıcı özelliklerinden biri olan gölgesizlik, gece minyatürlerinde de geçerlidir. Işık kaynağını belirten bir gölge olmadığı gibi, nesneler hep aydınlıktadır. Gece veya gündüz olduğu sadece gökyüzünden anlaşılmaktadır.

4.2. Stilize Edilmiş Hikâye Tasvirleri ve Sembolizm

Olayların hikâyeleştirilmesi ve görsel olarak sunulması minyatüre yüklenmiş başlıca vazifelerdendir. Tarihte toplumsal büyük olaylar ve saray içi önemli gelişmeler hikâyeleştirilerek minyatürlere aktarılmıştır. Bunun yanında mitolojik ve astrolojik hikâyeler ve efsaneler kaynak gösterilerek stilize edilmiş minyatürler de bulunmaktadır. Karakterlerin ve hikâyelerin stilize edilmiş tasvirleri, nakkaşın hayal gücünün sınırlarında oluşmuştur.

Ahmet Yakupoğlu da minyatürlerinde benzer türde kaynaklardan faydalanmıştır. Hikâyeleştirilmiş olaylar ve stilize edilmiş hikâyeleri minyatürlerine aktarmıştır. Anasultan Menkıbesi, Kütahya Düğünü, Kütahya Musiki Heyeti meşkleri gibi olayları ve hatıraları minyatür sanatının dinamiklerine uygun şekilde aktarmıştır. Nasreddin Hoca Minyatürleri ise başlı başına sanatçının zihnindeki Nasreddin Hoca Latifeleri'nin doğrudan tasviridir.

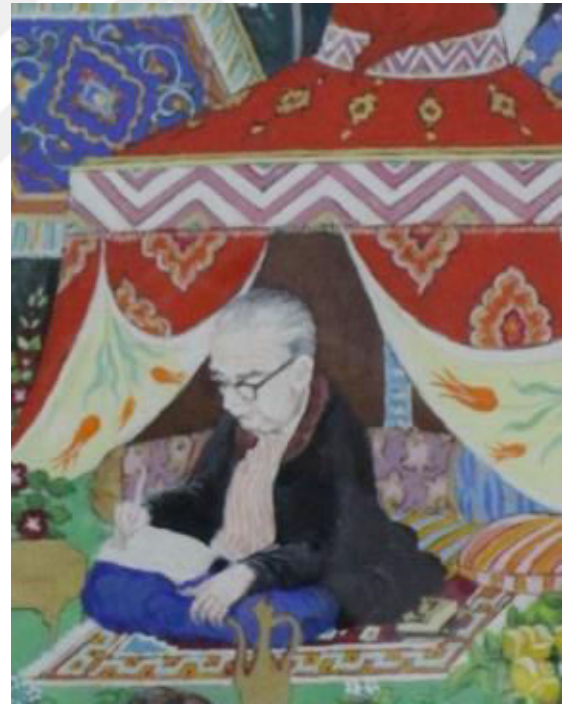
Yaşanmış veya yaşanması muhtemel olayların işlendiği minyatürlerin yanında Yakupoğlu'nun kurguladığı hikâyelerin işlendiği minyatürleri de bulunmaktadır. Kurgu hikâyelere örnek verilecek olursa “Avluda Müzisyen Kadınlar” (bkz. Şekil 39, bkz. Şekil 66) olarak isimlendirdiğimiz minyatürler bunlardan en önemlisidir. “Avluda Müzisyen Kadınlar 2” minyatüründe (bkz. Şekil 66) 1960-1990 yıllarında Türk Klasik Müziği'nde aktif olan ses sanatçılarının her birinin elinde farklı bir enstrümanla, divanda oturan Gülbün Mesara'ya konser verdiği görülmektedir. Böyle bir meclisin hiç kurulmadığı bilinmektedir. Havuzlu bir bahçe köşkünde tasvir edilen bu müzik meclisinde konser verenlerin müzisyen kimlikleri klasik Türk müziğinde günümüzde ve tarihte kullanılan enstrümanlarla stilize edilerek izleyiciye aktarılması istenmiştir. Oysaki bu sanatçıların, bu enstrümanları çaldığına dair hiçbir belge ve ifadeleri bulunmamaktadır.

Minyatür sanatının önemli özelliklerinden birisi de konuyu desteklemek için nesneleri semboller ile ele alınabilmesidir. Böylelikle minyatür sanatının masalsı atmosferi bozulmadan gerçeklik algısı hissedilebilmektedir. Minyatürlerdeki hayvanların, bitkilerin ve diğer nesnelerin ifade ettiği semboller adetleri ve duruş biçimleri ile güçlendirilmektedir. Diğer minyatür sanatçıları gibi Yakupoğlu da minyatürlerinde sembolizme başvurmuştur. Örnek verilecek olursa “Evim Sokağım” minyatüründe Kütahya Musiki Heyeti'nden 9 ney kullanılması, toplam 40 kişi olması Mevlevilik göndermesi içermektedir (bkz. Şekil 85). Ünver Ailesi minyatüründe Süheyl Ünver'in üzerindeki cübbe, onun Ord. Prof. Dr. ünvanına bir gönderme varsayılmaktadır (bkz. Şekil 45).

4.3. Stilize Edilmiş Karakterler

Yakupoğlu minyatürlerinin en özgün yanı eserlerindeki insanlardır. Portre ressamlığındaki yeteneğini çok küçük alanlarda dahi yüzlerde sergilemiştir. Klasik anlamda minyatürlerinde belli belirsiz tasvirler, birbirine benzeyen mimikler, belirli bir kişiye atfedilmiş kısıtlı özellikler görülür. Bu tarzda karakterlerin yanında tüm özellikleriyle şüphe götürmeyecek şekilde tek bir kişiye gönderme yapan karakterler de minyatürlerinde görülmektedir. Bu karakterlerin yüzleri realistik anlamda portre özellikleri göstermektedir. Kıyafetleri ise konu bütünlüğünü bozmayan modern veya olay örgüsüne uygun dönem kıyafetleridir. Bazı minyatürlerde farklı zamanlarda revizyon yaparak kişileri değiştirmiştir.

Bir kişiye atfedilen minyatürlerde çoğunlukla minyatürün metninden ve karakterin sahne içindeki rolünden yola çıkılarak kim olduğu konusunda çıkarımlar yapılabilmektedir. Bunun yanında portre minyatürlerinde kişinin karakteristik özellikleri vurgulandığı için minyatüre ait metine başvurmadan ve minyatürdeki diğer karakterlerle ilişkisini irdelemeden de kim olduğu konusunda çıkarımlar yapılabilir. Portre minyatürleri, Yakupoğlu öncesinde de nakkaşlar tarafından işlenmekteydi. Bu portreler genelde saray mensuplarının portreleri veya günlük hayatlarını konu almaktadır. Portre minyatürlerinin en bilinen örneklerini Nakkaş Nigârî (1494-1572) vermiştir. Nakkaş Nigârî ve diğer sanatçıların portre özelliği gösteren minyatürlerinde konu alınan karakterlerin belirgin ve herkesçe bilinen özellikleri vurgulanmış ve abartılmıştır. Buna rağmen perspektif olarak yetersizdir ve genelde sözlü aktarımdan yola çıkılarak minyatüre aktarıldığı için realistik portre olmaktan uzaktırlar. Yakupoğlu minyatürlerindeki karakterlerin bazıları ise anatomik olarak doğrudan bir kişiye atfedilebilecek kadar gerçekçidir.

Şekil 30: Minyatür Karşılaştırması

Solda: Şehzade Selim Ok Atarken, Nakkaş Nigârî (TSM. H. 2134. y3), Sağda: Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Yazı yazarken, Süheyl Ünver ve Ailesi Minyatüründen detay (DPÜ-AY DPÜ1254)

Nakkaş Nigârî'nin bu minyatüründeki yüz anatomisi, renk ve ifade biçimi kendisinden sonra gelen nakkaşlara II. Selim tasvirlerinde prototip oluşturmuştur (bkz. Şekil 30).

Şehzade Selim'in oturur vaziyette tasvir edildiği görülmektedir. Düzeni zorlar şekilde kompozisyona sokulmuş tabure ve anatomik olarak orantısız biçimde geniş omuzlu tasvir edilmesinden yola çıkılarak bu kanıya varılmıştır. Yoğun süslemeli kaftanı içerisindeki figürü ön plana çıkarmak için arka plan siyah bırakılmış; figürün ayaklarının altında beyaz zemin mermer çizilmiştir. Yüzeyin yapısına uygun şekilde üstten, cepheden ve diyagonal açılardan çoklu bakışla tasvir edilmiştir. Bu kurgu, alanda derinlik etkisi oluşturmaya olanak vermemektedir. (Konak, 2013, 433)

Yakupoglu'nun Süheyl Ünver tasviri ise (bkz. Şekil 30) tek açıdan bakışla görülerek tasvir edilmiştir. Perspektif özelliklerinde anatomik bir zorlama görülmemektedir. Tasvirde Süheyl Ünver'in yüzünün fotoğraflarına benzeyen bir gerçekçiliği vardır. Figür bağdaş kurarak bir kilim üzerine oturmuş, sol eliyle ayaklarını toplamıştır. Sağ eli ile dizinin üzerinde yazı yazıyor veya çizim yapıyor vaziyettedir. Hemen sol yanında küçük ciltli bir kitap görülmektedir. Süheyl Ünver'in günlük hayyatta kullandığı yakın gözlüğüyle ve cübbesiyle dikkat çekmektedir.

5. İNCELENEN MİNYATÜRLER

Sanatçının farklı malzemelere çalışılmış eser ve eskizleri haricinde 38 minyatürüne ulaşılabilmiş ve incelenmiştir. Minyatürlerini minyatür defterlerinde topladığı, daha sonrasında sergilenme amaçlı bazılarının çerçevesi bilinmektedir. Toplam 3 minyatür defterinin geçmişte varlığı bilinmektedir. Minyatürlerin defter halinde bulunduğu fotoğraflardan anlaşılabılır. (Bkz. Şekil 31) Bunların birisi Nasreddin Hoca hikâyelerini konu alır. DPÜ Arşivlerinde bulunan minyatürlerin bir defterde, diğerlerinin ise son defterde toplanmış olması muhtemeldir.

Şekil 31: Ahmet Yakupoğlu ve Ziyaretçileri

10 Ekim 1995 tarihli fotoğrafta Minyatür defterinde açık olan sayfada Mevlâna Sema Ederken Minyatürü (DPÜ-AY DPÜ 1255) görülüyor. (DPÜ-AY Koleksiyonu)

İncelenen 38 minyatürün 20'si basılı yayınlardan, 11'i çerçevesi olduğu için cam üzerinden olmak üzere 12'si DPÜ Arşivlerinde, 6'si özel koleksiyonlarda bulunan fotoğraflardan incelenmiştir. Sanatçının eserlerine dinamik yaklaşımını ve revizyonları hariç tutulduğunda 3 minyatürünün tamamlanmadığı söylenebilir.

Minyatürler incelenirken 4 başlık altında toplanmıştır: halk kahramanlarından esinlenilmiş minyatürler, klasik tarzda minyatürler, portre özelliği taşıyan minyatürler, hikâyeleştirilmiş olay minyatürleri.

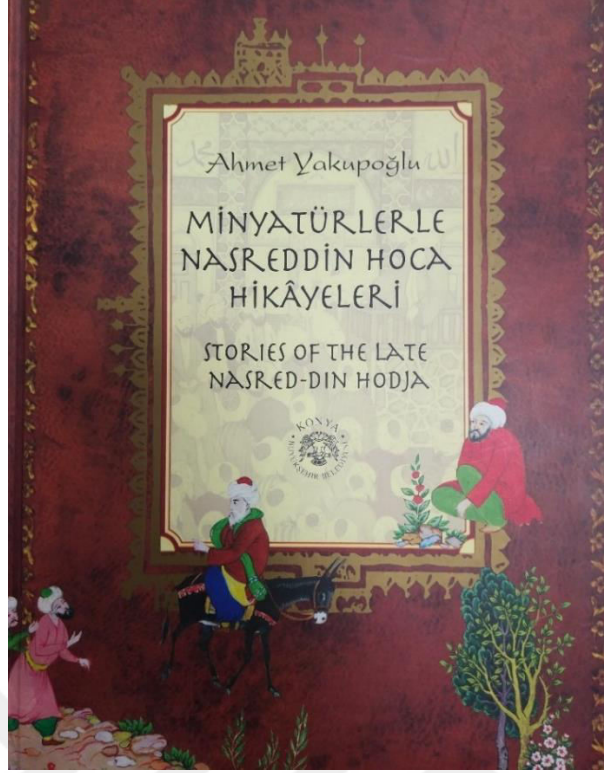
5.1. Halk Kahramanlarından Esinlenilmiş Minyatürler

Yakupoğlu minyatüre farklı bir hava katarak işlenmemiş konuları işlemiştir. Tarihten günümüze gelen, sözlü edebiyatta da önemli yer kaplayan Nasreddin Hoca fıkralarının işlendiği minyatürler ve Ana Sultan Menkıbesi bu çalışmalardandır.

5.1.1. Nasreddin Hoca Minyatürleri

Ahmet Yakupoğlu'nun bilinen 18 Nasreddin Hoca minyatürü vardır. Minyatürler tezhip unsurlarıyla süslenmiş ve bir defterde toplanmıştır. Bu defterde, minyatürlerin yanında Osmanlıca yazılmış fıkralar da yer almaktadır. 1986-1999 yılları arasında farklı kaynaklarda yayınlanmış olan Nasreddin Hoca minyatürleri, bu fıkra metinlerinin canlandırılmasıdır. “Nasreddin Hoca Defteri”, kitap formundan çıkartılarak daha sonra çerçevelenmiştir.

18 Nasreddin Hoca minyatüründen bir kısmı Lale Dergisi Aralık 1986 sayısında “Nasrettin Hoca Minyatürleri” adı altında yayınlanmıştır. (Yıldırım, 1999, 299). 1'i kapakta olmak üzere 6 minyatür, 1995 yılında Türk Edebiyatı Dergisi 255. Sayısı olan “Nasreddin Hoca Anıt Sayısı”nda yayınlanmıştır. 17 minyatür ise Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından 1999 yılında Osmanlıca fıkra metinlerine Türkçe ve İngilizce de eklenerek kitaplaştırılmıştır. Yayınlanmamış Nasreddin Hoca minyatürü yoktur. Bu çıkarıma sanatçının defterde 18 minyatür olduğu ifadesinden varılmıştır (Yakupoğlu, Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri, 1999, 4). “Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri” kitabında görülmeyen on sekizinci minyatür “Hoca'nın Emir Timur ile muhaveresi” minyatürü daha öncesinde Türk Edebiyatı Dergisi'nde yayınlanan 6 minyatürden biridir. (Bkz. Şekil 36)

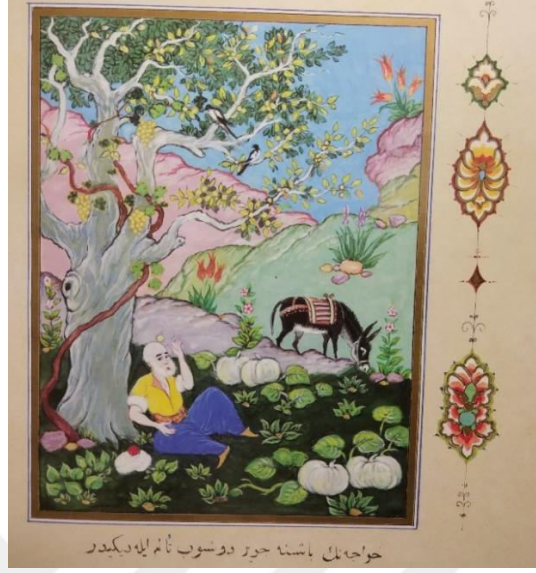
Şekil 32: Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri Kitap Kapağı

(Yakupoğlu, Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri, 1999)

Hikâyelerde olaylar ve konuşmalar minyatürlerde olduğu gibi tasvir edilmeye çalışılmıştır. Nasreddin Hoca, yaşlı, beyaz sakallı, kel biri olarak tasvir edilmiştir. Anlatılan öyküyle ilişkili olarak kimi zaman cübbesiyle eşeğe ters binmiş, kimi zaman mihrapta hutbe okurken, kimi zaman yarı çıplak mezardan fırlarken görülür. Fıkraların anlatıldığı sahneler çok çeşitlilik gösterse de minyatürlerin hepsi benzer üsluptadır. Olaylar genelde taşra ve köyde, meyve bahçelerinde, tarlada, mezarlıkta, camide geçer. Arka planda süngerimsi renkli kayalar, çiçekler ve kuşlar görülür. Kıyafetler, hayvanlar, ağaçlar, sular, mimari yapılar vs. paralellik göstermektedir. Minyatürlerde tarih ve imza bulunmadığından koleksiyonun tamamlanma süreci hakkında kesin bir kanıya varmak zordur. Fakat “Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri” adlı kitapta, Ahmet Yakupoğlu 1960’lı yıllarda başladığını beyan etmiştir. Aynı metinde, hikâyelerin kaynağından da bahsetmiştir (Yakupoğlu, Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri, 1999, 4):

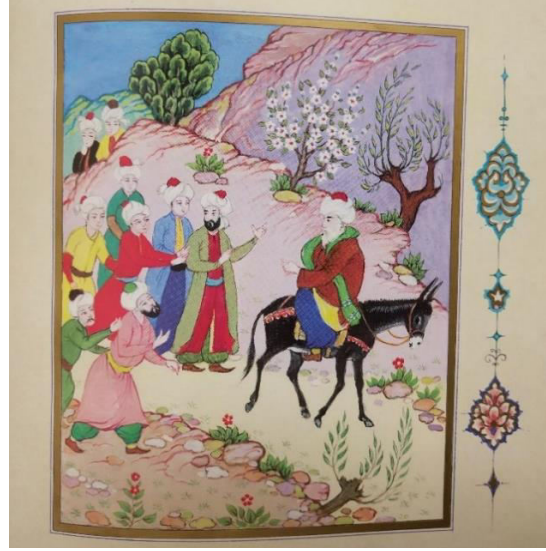
“(…) 60’lı yıllarda bir deneme olarak başladığım Nasreddin Hoca defteri, Süheyl Ünver Hoca’mızın bizi alıp minyatürler cennetine salıvermesiyle meydana geldi. Kadir kıymet bilir Konyalılar, bunu dünya literatürüne güzel bir kitap olarak sunmayı başardılar. Şükran borcumu burada belirtmek isterim. Nasreddin hoca merhumun, çocukluğumdan beri elimden

düşürmediğim Veled Çelebi²⁶ hazretlerinin hazırladığı kitabı, bu yolda bana rehber oldu. Hayatın her türlü safhasında teşbihlere, misallere şayeste bu zengin latifeler manzumesinden on sekiz mevzu istinsah edebildim ki, bir örnektir (...) Milli kültürümüzde ele alınacak sayısız mevzulardan bir tanesi. (...)”

Şekil 33: "Allah'ın Hikmeti" Minyatür

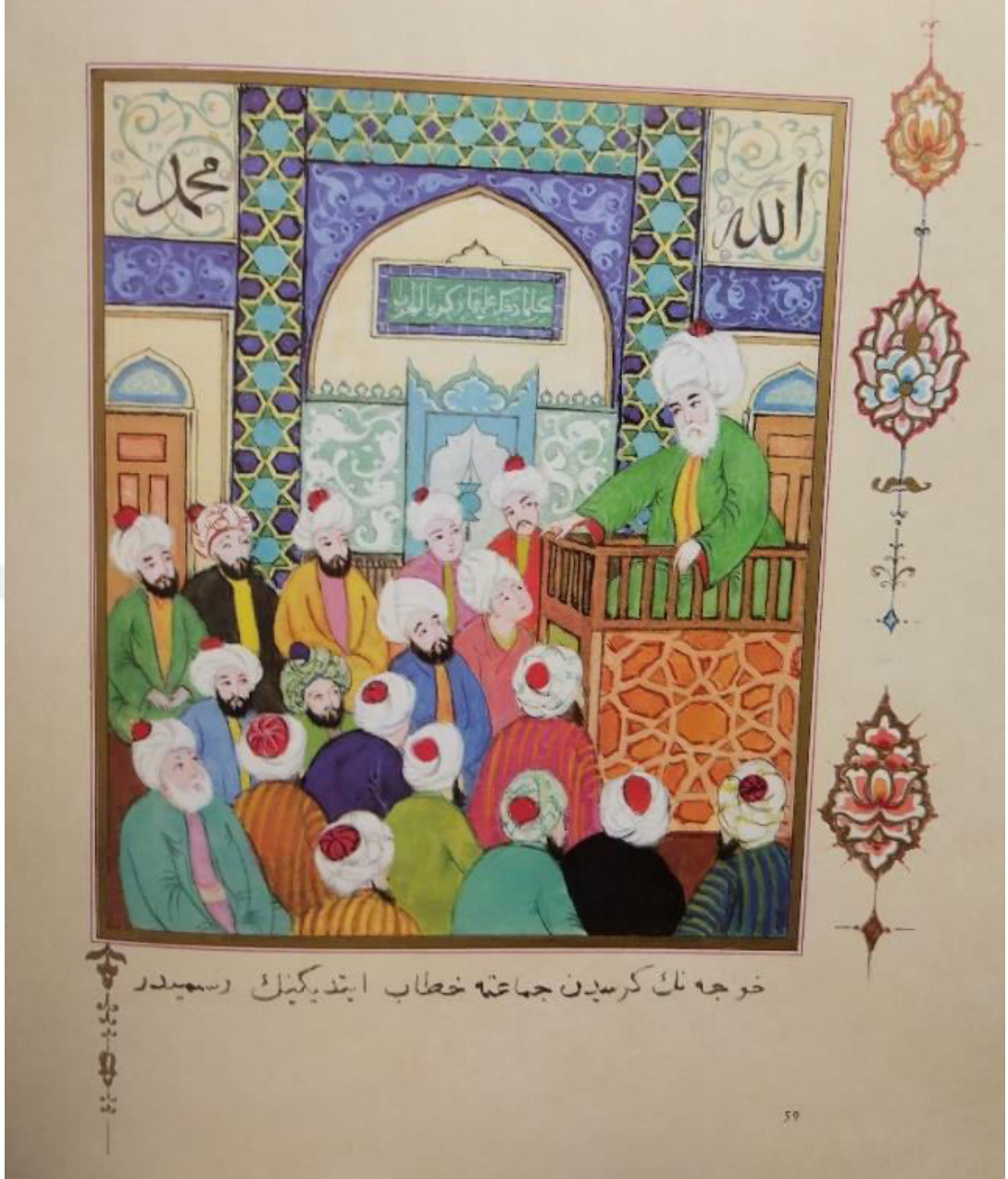
(Yakupoglu, Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri, 1999)

Şekil 34: "Hoca Eşeğe Ters Biner" Minyatür

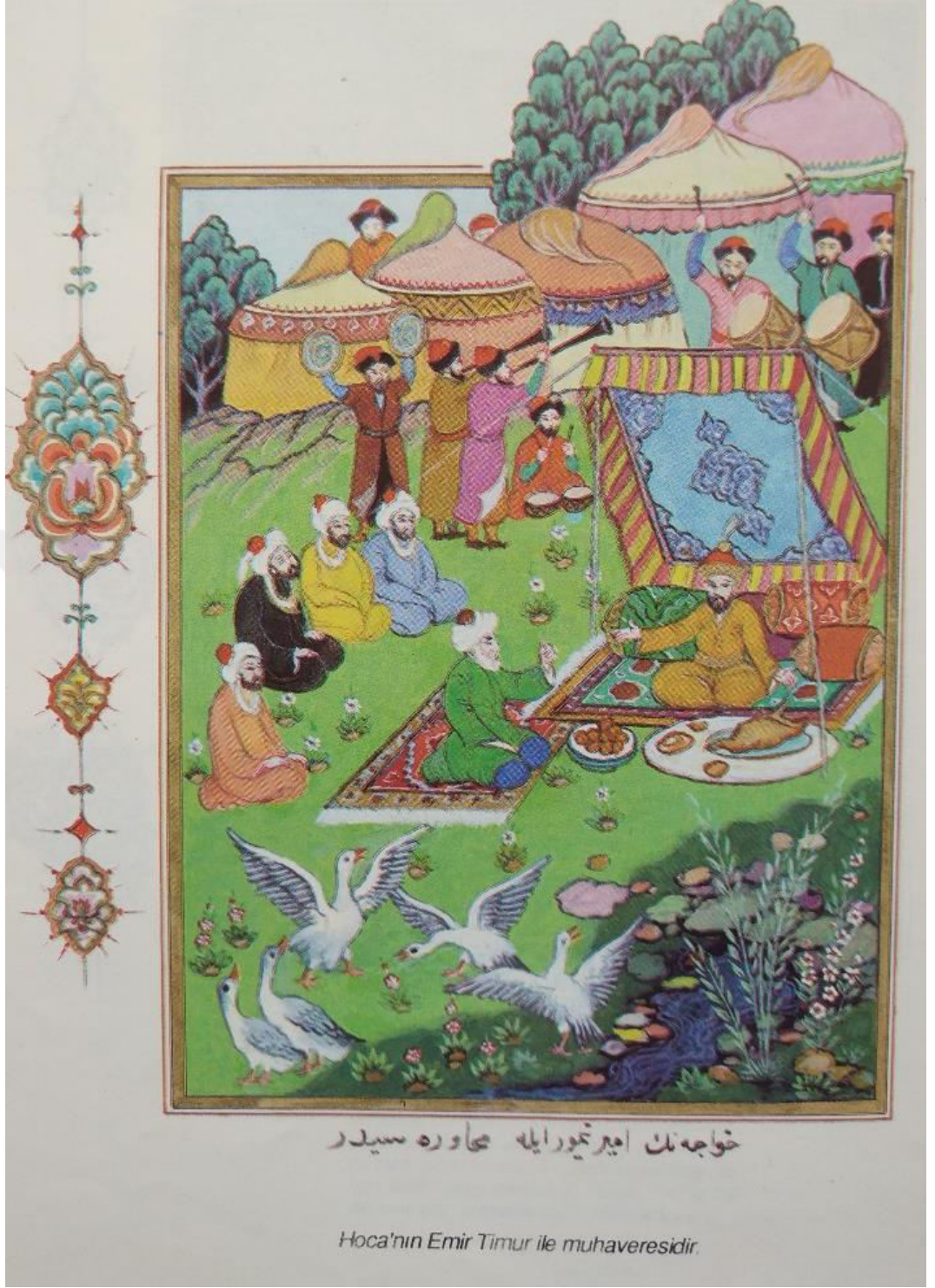
(Yakupoglu, Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri, 1999)

²⁶ Veled Çelebi (1869-1953): Tam adı Mehmet Bahaeddin Veled Çelebi İzbudak'tır. Galata Mevlevihanesi Şeyhi. Galatasaray Lisesi'nde Farsça, Darulfünun'da İran Edebiyatı dersleri vermiştir. Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 18. Kuşak torunudur. 1902 yılında "Letaif-i Nasreddin Hoca" adlı kitabında açıklamalı tercümeleriyle birlikte 121 Nasreddin Hoca Latifesine yer vermiştir. (Türkmen, 1989)

Şekil 35: “Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın” Minyatür

(Yakupoglu, Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri, 1999)

Şekil 36: "Hoca'nın Emir Timur İle Muhaveresi" Minyatür

Bu minyatür "Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri" Kitabında bulunmayan tek minyatürdür. (Yakupoğlu, Minyatürlerle Nasreddin Hoca, 1995, 44)

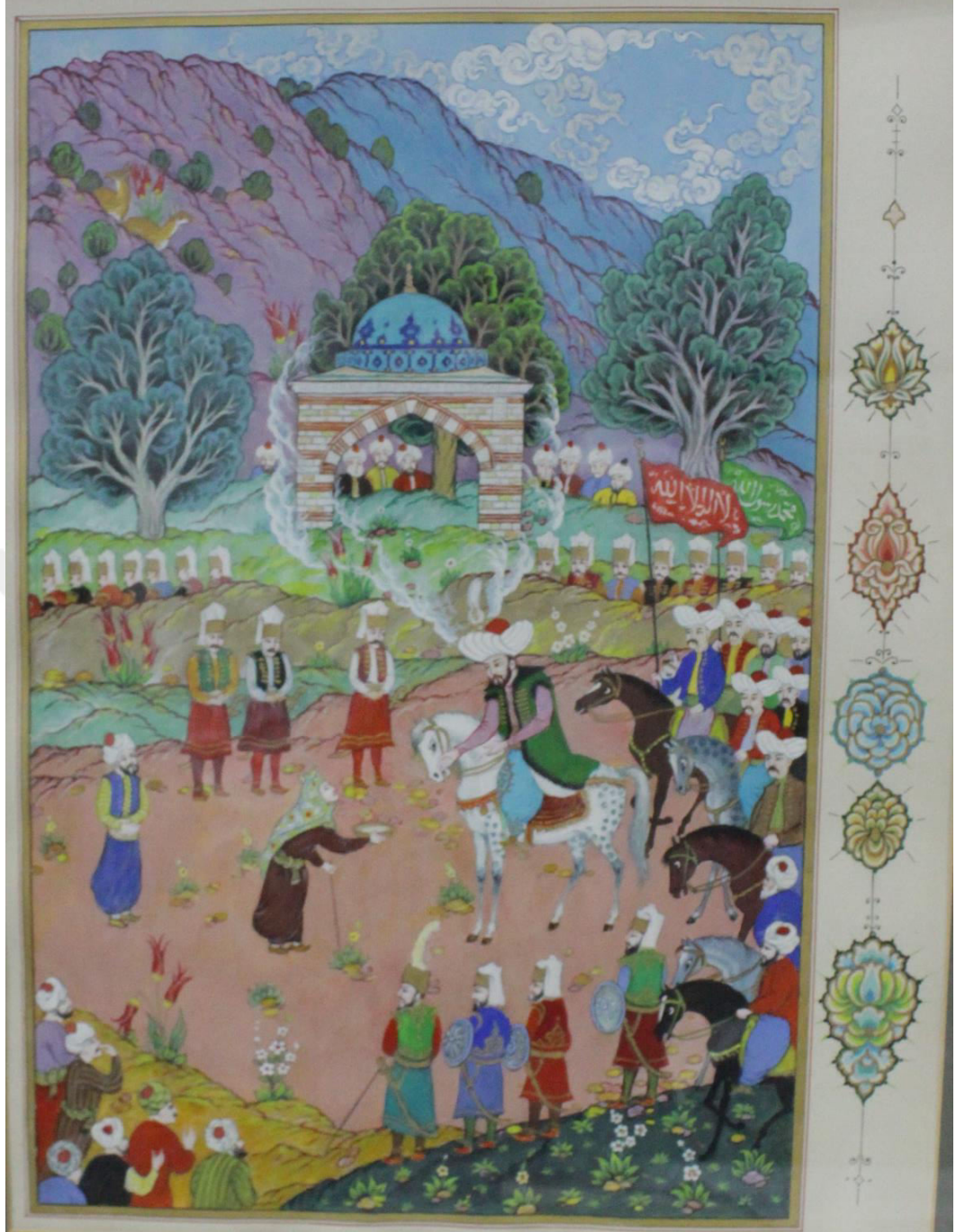
Şekil 36'ta tasvirlenen hikâyenin metni Osmanlıca olarak minyatürün yanında aktarılmıştır. Orijinal metinde 71. Lâtife başlığı ile şöyle aktarılmaktadır (Türkmen, 1989, 116):

“Bir gün Hoca bir kazı pişirüp Timur’a götürürken, yolda karnı acıgup budunu koparup yer. Varup kazı huzur-ı şaha kor. Padişah gördükte ‘hoca beni zevklenursun’ deyi canı sıkılıp, ‘bunun bir ayağı nereye gitti?’ dedikte Hoca, ‘Bizim diyarın kazları bir ayaklıdır, inanmazsan çeşme başında bir sürü kaz var, cümlesi bir ayak üzre tururlar. İstersen var bak.’ Der. Timur tavlacılara emreder. Birden tavuklara çomakları urunca kazlar iki ayaklı olurlar. Timur, ‘Gördün mü iki ayaklıdır’ deyince, Hoca aydır. ‘Ol çomakları sen yisen dört ayaklı olursun dimiş.’ “

5.1.2. Anasultan Menkıbesi

Anasultan Menkıbesi’nin anlatıldığı minyatürde, klasik biçimde karakterler hareketli bir duruş sergilemezler. Anasultan ve Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid arasında bir diyalog geçtiği birbirlerine doğru eğilmelerinden anlaşılabılır. Şaşkınlık belirtisi olarak elini ağzına götürenler ve farklı el hareketleri yapan halktan insanlar sahnenin diğer tamamlayıcı figürleridir. Anatomik olarak insanlarda bir hata olmamasına rağmen detaylar (beden hatları, mimik vs.) azdır. Ahmet Yakupoğlu’nun tüm minyatürlerinde olduğu gibi göz yormayan bir renklilik hakimdir. Zeminde türlü bitkiler, dağlarda ise ceylanlar görülür. Arka plandaki dağlar, minyatürün genel renkliliğine uyum göstermesi için mavi-bordo tonlarındadır, bulutlar masalsıdır. Minyatürde asıl öne çıkan unsur ise padişahın başının üzerinde beliren buluttur. Bu bulut, adeta bir çizgi romandan alınmışçasına bir “konuşma balonu” dur. Menkıbeye göre civardaki arazileri padişah, Anasultan’a vakfeder. Nene Anasultan vefat edince de bu arazide kendisine bir türbe yapılır. Uzun yıllar yıkık kalan türbe, 1977 yılında Ahmet Yakupoğlu, Mehmet Dumlu, Erdoğan Yavuzlar öncülüğünde restore edilerek eski haline geri döndürülür.

Padişahın konuşma balonunda da türbenin son hali görülürken, restorasyona öncülük eden Ahmet Yakupoğlu, Mehmet Dumlu ve Erdoğan Yavuzlar ise ön tarafta, heyetin kalanı ise arka tarafta görülmektedir. Konuşma balonu veya düşünce balonu, çevresiyle keskin bir hat oluşturmamaktadır. Bu sayede sanatçı, 3 farklı zaman dilimini içeren dönemleri tek bir sahnede anlatabilmiştir: Ana Sultan ile padişahın karşılaşması (14.yy), Ana Sultan’a vakfedilmiş arazide türbesinin yapılması (15.yy), Türbenin restorasyonu (20.yy).

Şekil 37: “Ana Sultan Minyatürü”

(DPÜ-AY DPÜ1247) 39cm x 29,5cm

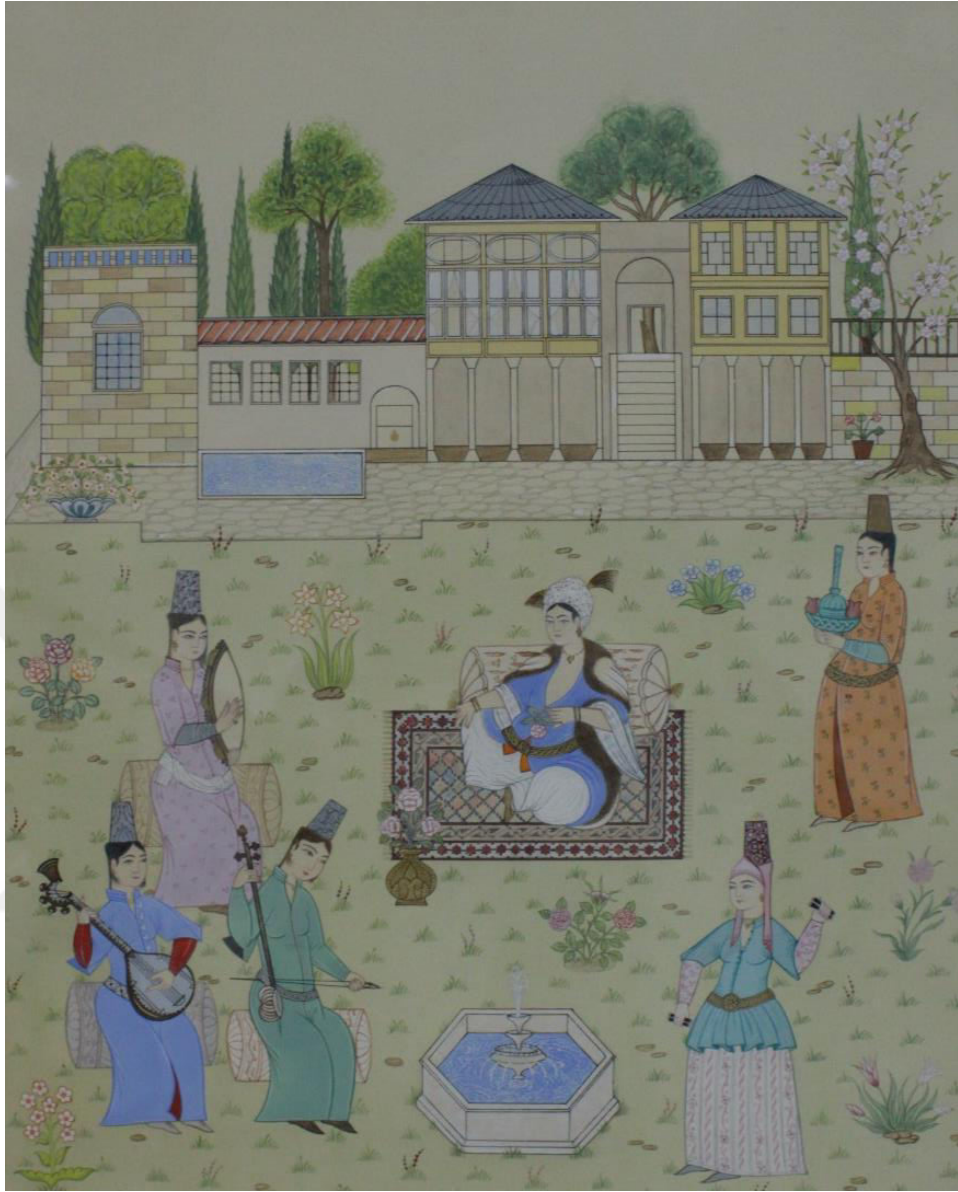
Şekil 38: “Ana Sultan Minyatürü” Konuşma Balonu Detayı

(DPÜ-AY DPÜ 1247) 39cm x 29,5cm

5.2. Klasik Tarzda Minyatürler

Yakupoğlu minyatürlerinin bazılarında pek çok sanatçının klasik minyatürlerinde de görülen formda sıradışı olmayan minyatürleri de vardır. Bunlardan ilki doğrusan çizgilerle tamamlanmış geometrik formda bir mimarinin önünde, süs havuzunun yanında kadınları gösteren “Avluda Müzisyen Kadınlar” minyatürüdür. Diğer minyatürü ise beyaz bir kar leoparının av sahnesinin canlandırıldığı, “Avluda Müzisyen Kadınlar” minyatürüne göre daha renkli ve daha hareketli olan “Kar Leoparı Av Sahnesi” minyatürüdür.

5.2.1. Avluda Müzisyen Kadınlar 1

Şekil 39: Avluda Müzisyen Kadınlar 1 Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1297) 34cm x 42,5cm

Yakupoğlu, minyatür ve tezhip çalışmalarının çoğuna imza ve tarih atmamayı tercih etmiştir. Geleneksel sanatlarda, ustalarına saygı ve tevazu gösterisi olan bu alışkanlık sıklıkla görülmektedir. Sanatçının bilhassa erken dönem yapıtlarında görülen bu özellik dolayısıyla kesin bir kronolojik sıralama yapmak mümkün olmasa da teknik ve üslup bakımından incelendiğinde DPÜ-AY arşivi içerisinde DPÜ1297 envanter numaralı minyatürü bu koleksiyon içerisindeki ilk yapıt olarak tarihlendirmek mümkündür. (Bkz. Şekil 39) Zira karakterlerin sakin yapısı, nispeten çekik kalan

gözleri ve yay biçimindeki kaşları, birbirinin benzeri donuk yüz ifadeleri 17. Yüzyıl öncesi Osmanlı minyatür örneklerini çağrıştırırken, açık renkli zemin, sade bir gökyüzü, arka sahnede 2 boyutlu sade mimari unsurlar 18. Yüzyıl Osmanlı minyatür sanatından örnekleri anımsatmaktadır. Şekil 40, Şekil 41 ve Şekil 42 ‘de Bibliothèque Nationale de France Arşivlerindeki Türk Kostümleri Minyatürleri ile bu minyatürde bulunan kadın figürlerinin karşılaştırılmaları görülebilir. Bu benzerliklerin varlığı, sanatçının tek bir kaynağa bağlı kalmayarak çok geniş bir araştırma bilincine sahip olduğunu göstermektedir. Bu bilinç, sanatçının minyatür sanatında gelişim göstermesinde büyük öneme sahiptir.

Şekil 40: Figür Karşılaştırması

Solda: Türk Kostümleri ve Çiçek Koleksiyonundan minyatür. (Gallica, BNF), Sağda: Yakupoğlu minyatüründen detay (DPÜ-AY DPÜ 1297)

Minyatürdeki figürler tekil olarak incelendiğinde söz konusu BNF Koleksiyonlarındaki minyatürlerle göz ardı edilemeyecek benzerlikler görülmektedir. Sol üstteki kadın figürü, minder üzerinde oturmuş bendir veya benzeri perküsyon çalmaktadır. Oturuş biçimi, kıyafetinin dökümü, kuşağının bağlama biçimi, başlığı ve yüz hatları aynı şekilde resmedilmiştir (bkz. Şekil 40). Kıyafet, enstrüman çevresi, başlık ve minder aynı çizgilere sahip olmasına rağmen dokular ve renkler farklıdır. Solda görülen minyatürde tekil figürü ön plana çıkarmak için daha canlı ve dokusuz renkler tercih edilmişken sağdaki figürde minyatürün kalanıyla uyum sağlaması için

daha hafif renkler tercih edilmiş, figürün çevre ile ilişkilendirilecek dokularda işlenmiştir.

Şekil 41: Figür Karşılaştırması

Solda: Türk Kostümleri ve Çiçek Koleksiyonundan minyatür. (Gallica, BNF), Sağda: Yakupoğlu minyatüründen detay (DPÜ-AY DPÜ 1297)

Şekil 40'ta görülen benzerlik, sağ alttaki figürde de tespit edilmiştir (bkz. Şekil 41). Aynı şekilde figürün formu ve kıyafetleri benzeşirken renk ve dokularda farklılık vardır.

Şekil 42: Minyatür Karşılaştırması

Solda: İstanbul Türk Kadın Kostümü minyatürleri arşivinden minyatür (1720, Gallica, BNF). Sağda: Yakupoğlu minyatüründen detay

Minyatürdeki sahnenin kurgusu ile aynı koleksiyonda bir başka minyatürle benzeştirilmiştir. (Bkz. Şekil 42) Solda, bahçeli bir saray yapısının içinde ortada bir

kadın sultanın çevresinde sunularda bulunan kadınlar vardır. Kadın sultan bir mindere yaslanmış şekilde oturmaktadır. Sağda, Yakupoğlu minyatüründe ise aynı sahne bahçeli benzer bir saray yapısının içinde değil, önündeki bahçede geçmektedir. Kadın sultan aynı şekilde oturmuş görülmektedir. Etrafındaki kadınlar sunularda bulunarak enstrüman çalmaktadırlar.

5.2.2. Kar Leoparı Av Sahnesi

Şekil 43: Kar Leoparı Av Sahnesi Minyatürü Fotoğrafı

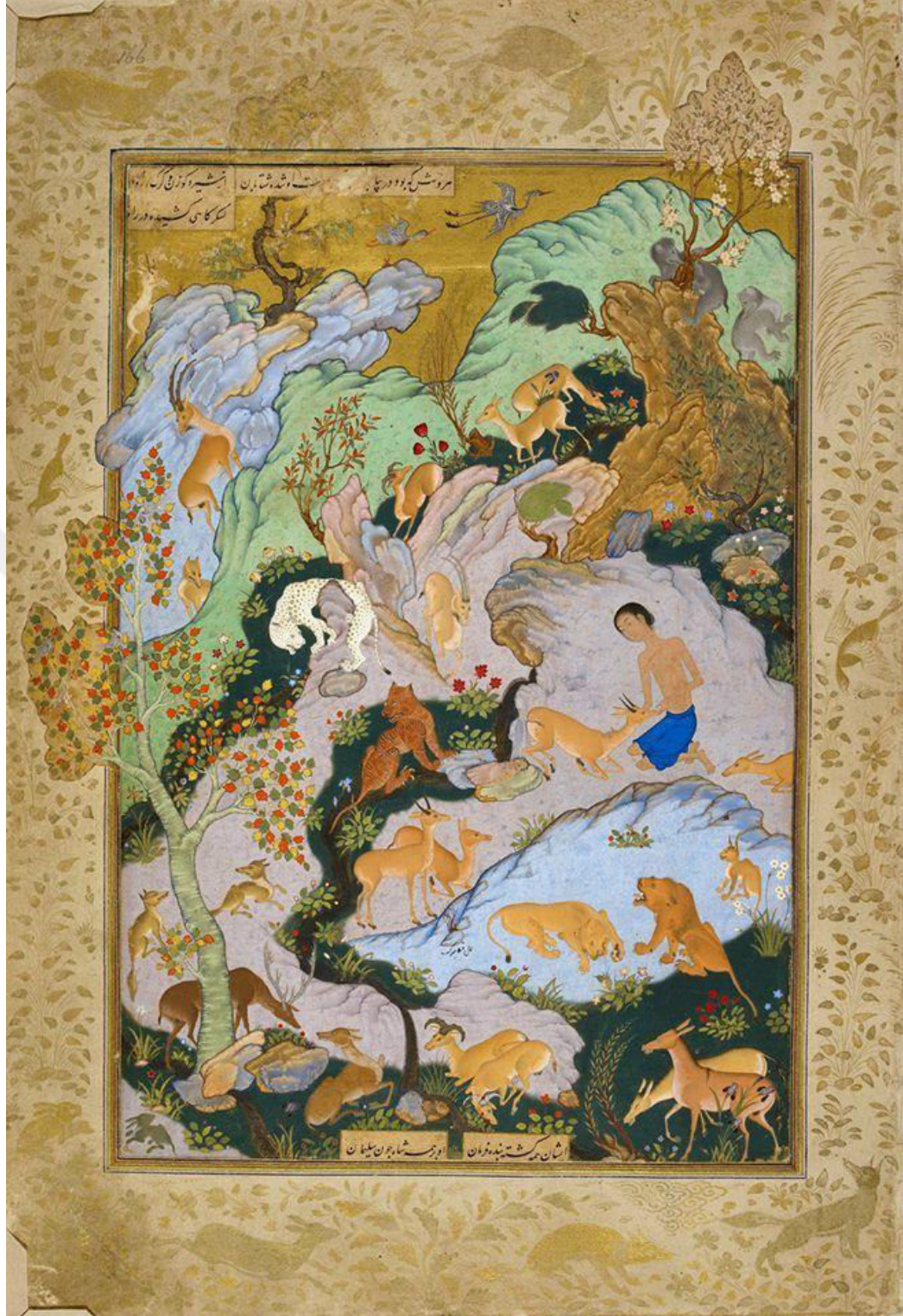
(Mustafa Yıldırım Arşivi)

Dik yamaçlarda ve kayalıklar kar leoparının (pars)²⁷ av sahnesinin canlandırıldığı minyatürde 12 adet ceylan ve onları kayalıkların arkasından takip eden bir kar leoparı görülmektedir (Bkz. Şekil 43). Mavi, mor ve yeşil tonlarındaki süngerimsi kayaların, dağların zirvesine yakın olduğu hissini kuvvetlendirmek adına gök yüzüne yaklaştıkça kayaların bitimi üçgen yapıda sivriltilmiştir. Arka planda bulutlu gökyüzü görülmektedir. Zirvedeki kayanın önünde bir ağaç görülmektedir. Kar leoparı (pars), aşağıya doğru ceylanları kovalamakta olduğu, hayvanların arkalarına bakarak koşar vaziyette olduğundan anlaşılmaktadır. Coğrafya, kar leoparının yaşam alanına paralel olsa da ceylan, lale ve bahar dalı ile süslemeler Anadolu motiflerini anımsatmaktadır. Bu eserin orijinalinin nerede olduğu tespit edilememiştir. 1999 tarihinde analog bir makine ile çekilen fotoğraf üzerinden inceleme yapılmıştır. Görüntünün flu olması sebebiyle minyatürdeki pek çok detay yeterince belli olmamaktadır.

Kurt imgesinin, Türkiye ve Türk dünyasında ortak kültür ve tarih anlamında en yaygın hayvan motiflerinin içerisinde önemli bir yere sahip olduğu kuşkuyla mahâl bırakmayacak kadar açık olduğu söylenebilir. Oysa *pars/bars/irbis/alaparis/colbaris* olarak bilinen bir hayvanın da Türk kültür coğrafyasında yaygın olduğu çok da bilinmez ya da unutulmuş bir durumdadır. (Davletlov, 2013, 1) Bu bağlamda, incelenen Ahmet Yakupoğlu minyatürleri içerisinde hiç insan figürünün bulunmadığı tek minyatürde kar leoparı(pars) tema olarak seçilmesi tesadüf değildir.

Bu minyatür, 16. Yüzyıl minyatür sanatçılarından Ağa Mirek'e (Aqa Mirak) ait minyatürlerden birini (bkz. Şekil 44) renk, kompozisyon ve biçim bakımından anımsatmaktadır. Ağa Mirek, Tebriz Sarayı'nda Safevî Devleti'nin en uzun süre hükümdarlığını yapmış olan Şah Tahmasb'ın (1524-1576) nakkaşlarındandır.

²⁷ Kar leoparı (kar parısı) : *Panthera uncia*. Kedigiller (Felidae) familyasının panthera üyelerinden büyük kedi türü. Orta Asya'nın dağlık bölgelerinde yaşayan, ender görülen yırtıcı bir hayvandır. Günümüzde nesli tükenmek üzeredir.

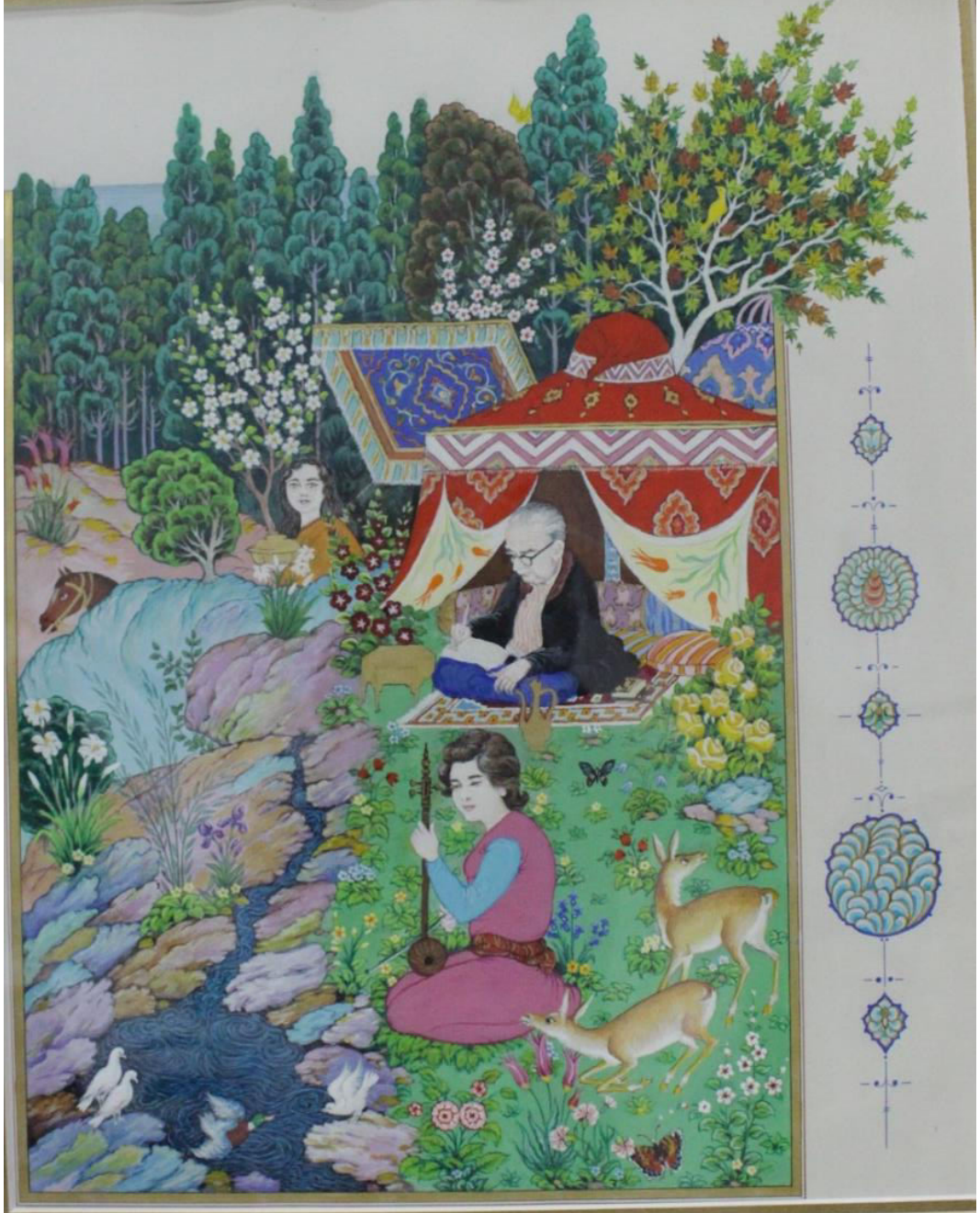
Şekil 44: Nizami Gencevî'nin (12.yy.) Kaleme Aldığı Leyla İle Mecnun Mesnevi'sinden "Mecnun Çölde" Minyatürü

Nakkaş Ağa Mirak. (<https://www.mtholyoke.edu/courses/asinha/arth263-s06/mughalPainting/khamsa-majnun-desert.html>) [03.02.2018]

5.3. Portre Özelliği Taşıyan Minyatürler

Sanatçının en dikkat çekici minyatürleri, figürleri portre özelliği taşıyan minyatürleridir. Bu minyatürlerde odak noktasındaki figürlerin yüzleri diğer figürlere göre daha detaylı işlenmiştir ve kim olduğu net bir şekilde belirgindir. Çoğunlukla gerçekçi bir anlayışla portre niteliği taşır.

5.3.1. Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver ve Ailesi

Şekil 45: Süheyl Ünver Ve Ailesi Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1254) 47cm x 39cm

Minyatürde, su kenarındaki Ünver Ailesi görülmektedir. Zengin işlemeli bir otağ çadırının önünde, kilim ve minderler üzerinde, cübbesiyle²⁸ Süheyl Ünver (1898-1986), arkasında elinde altın tepsi, arkasında sayeban²⁹ ile Müzehher Ünver (1915-2012), en önde ise rebap çalan kızları Gülbün Mesara (1940-) bulunmaktadır. Süheyl Ünver'in arkasında bulunan ağaçlar çerçeveden taşmaktadır. Gökyüzünün çok az görüldüğü minyatür bir cennet bahçesiymişçesine ağaçlar, çiçekler ve hayvanlarla doludur. Ördek, martı, güvercin, at, ağaçkakan, kelebekler göze çarpan hayvanlardır. Bunun yanında gül, gülhatmi, nergis, süsen, lale, karanfil gibi çiçekler de görülmektedir. Minyatür kenarı Selçuklu Münhanileri ile süslenmiş, münhanilerde minyatürün renk yoğunluğuna uygun biçimde mavi, yeşil, kırmızı tonları tercih edilmiştir. Süheyl Ünver, Müzehher Ünver ve Gülbün Mesara (Ünver) 'in fotoğrafları incelendiğinde pek çok ortak nokta bulunabilmektedir. (Bkz. Şekil 46,47,48)

Şekil 46: Müzehher Ünver Karşılaştırması

Solda: Müzehher Ünver Nişan Fotoğrafı, Sağda: DPÜ-AY DPÜ1254 Envanter No.lu minyatürden detay

²⁸ Süheyl Ünverin Cübbesi ile birşeyler yazar hali ilim sahibi bir alim olmasına gönderme olabilir. Çadırın önünde minderlerden döşekte oturur hali, ailenin reisi olduğu hissiyatını güçlendirmektedir. Müzehher Ünver'in elinde Altın Tepsi ile başarılı bir erkeğin arkasındaki kadın figürünü hatırlatmaktadır.

²⁹ Gölgelek

Şekil 47: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Karşılaştırması

Solda: Süheyl Ünver, Sağda: DPÜ-AY DPÜ1254 Envanter No.lu minyatürden detay

Şekil 48: Gülbün Mesara Karşılaştırması

Solda: Süheyl Ünver’le birlikte Gülbün Mesara, Sağda: DPÜ-AY DPÜ1254 Envanter No.lu Minyatürden detay

Sanat Tarihçi Prof. Dr. Mustafa Yıldırım’ın Ahmet Yakupoğlu’nu 1999’daki ziyaretinde çektiği bu minyatürün fotoğrafında Müzehher Ünver figürünün henüz tamamlanmadığı görülebilmektedir. (Bkz. Şekil 49) Bu durum, sanatçının eserlerini geniş bir zaman aralığında tamamladığı veya sürekli yeni eklemeler yaparak geliştirdiğini göstermektedir.

Şekil 49: Minyatürün 1999’da Tamamlanmamışken Çekilmiş Fotoğrafı

(Mustafa Yıldırım Arşivi)

5.3.2. Çeng Çalan Gülbün Mesara

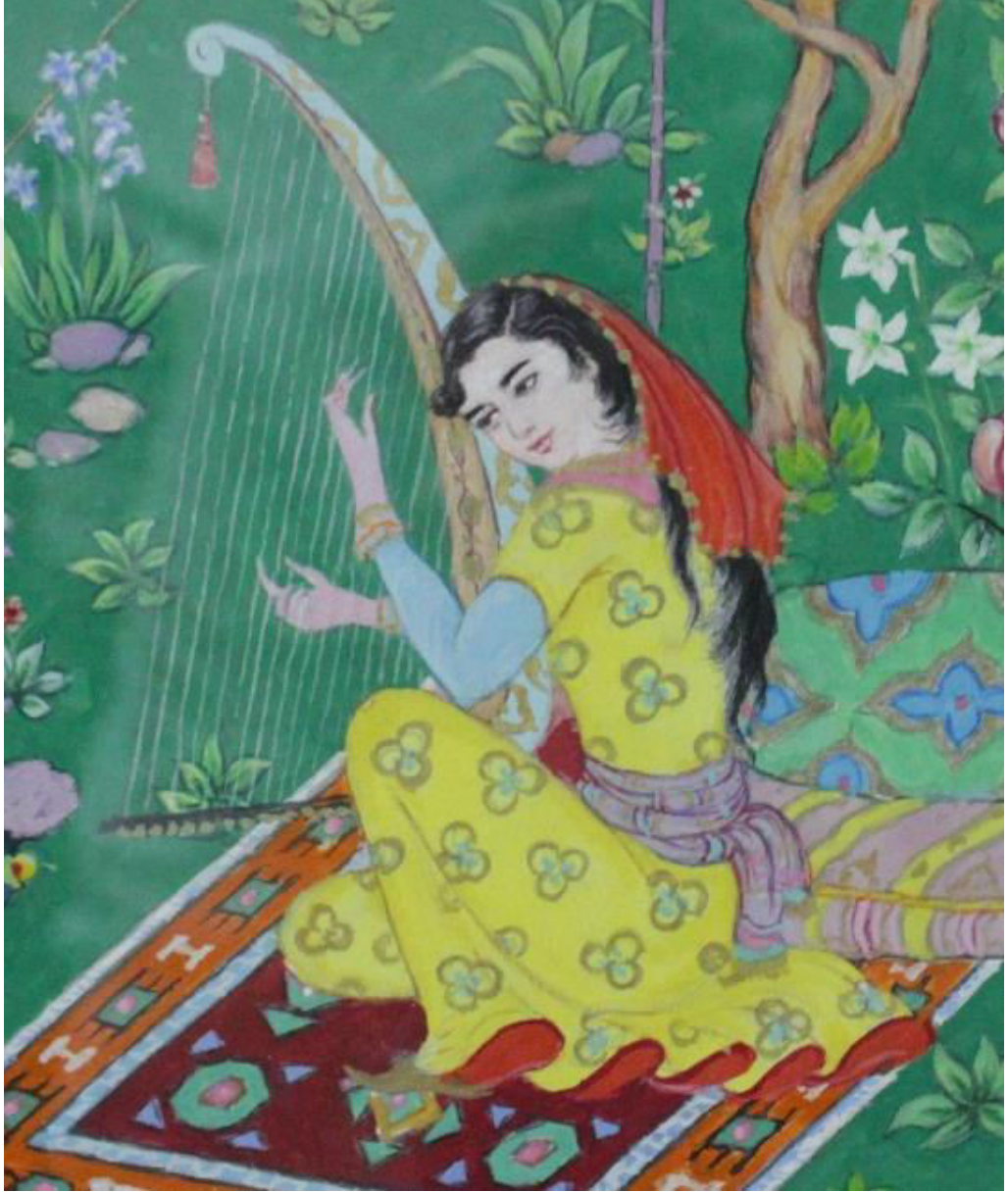

Şekil 50: Çeng Çalan Gülbün Mesara Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1249) 42cm x 35cm

DPÜ Arşivlerindeki DPÜ1249 Envanter No.lu minyatürde çeng çalan bir genç kız görülmektedir. Kızın kıyafetleri, sayeban, kilim, ibrik ve minderler Osmanlı minyatürlerinde çok karşılaşılan nesnelerdir. Çok yoğun ve renkli çiçeklerle bezenmiş olması, sol üstte görülen kuşların havada birbirlerine pike yaparmışçasına dinamik

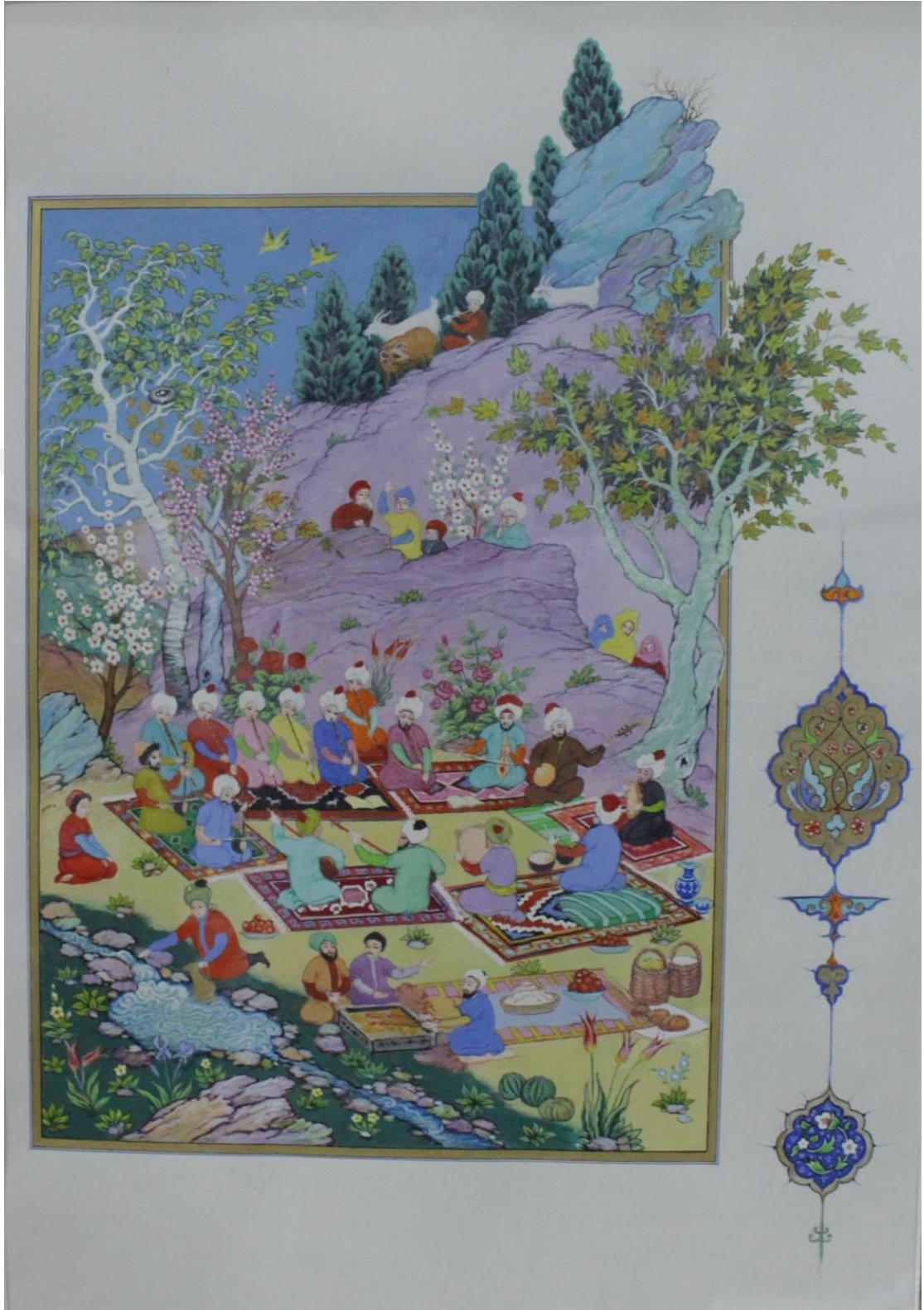
duruşları İran minyatürlerini anımsatmaktadır. Bu minyatürdeki kız, Gülbün Mesara'ya atfedilmektedir. Yüz hatları detayla belirginleştirilmiştir. Anatomik olarak gerçekçi oturuşu, parmaklarının teller üzerindeki hareketi ve elleri takip eden gözler çok gerçekçidir. Çerçevenin dışına taşan bir kompozisyonun görülmediği minyatürün kenarındaki münhanilerin renk seçimi yine minyatürdeki renk yoğunluklarına göre seçilmiş ve yerleştirilmiştir. Mavi sayebanın hizasında mavi tonlar, sarı elbise hizasında sarı tonlar, kırmızı kilim hizasında kırmızı tonlar ön plana çıkmaktadır.

Şekil 51: Gülbün Mesara, Minyatürden detay

(DPÜ-AY DPÜ1249) 42cm x 35cm

5.3.3. Kütahya Musiki Heyeti Piknikte

Şekil 52: Kütahya Musiki Heyeti Piknikte 1 Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1250) 28,5cm*41cm

Diyagonal kesitlerle 3 sahneye bölünmüş olan minyatürde Kütahyalı Musiki Heyeti'nin Kütahya kırlarında bir pikniği canlandırılmıştır. Ön sahnede su kenarında heyete eşlik edenler yemek hazırlığı yapmaktadır. Mangal, karpuz gibi minyatürlerde daha önce görülmemiş objeler yerleştirilmiştir. Arka sahnede kadınlar ve çocuklar müzik dinlemektedir. Dağlarda ise bir çoban koyun ve keçilerine kaval çalmaktadır. Orta sahnede 7 ney, 2 yaylı tambur, 3 mızraplı tambur, 2 bendir, 1 kudüm, 1 kemeçe görülmektedir. Neyzenlerin duruşundan, şah akordda ney çaldıkları anlaşılmaktadır. Heyetteki müzisyenlerden, Yakupoğlu'nun Kütahyalı heyeti olduğu anlaşılmaktadır.³⁰ Her birinin farklı siması ve duruşu olmasına rağmen, doğrudan bir kişiye atfedilecek karakteristik özellikler göstermemektedirler. Minyatürde renk dağılımı, süngerimsi kayalar gibi unsurlar İran-Osmanlı minyatürlerinde ortak görülen özelliklerdir. Ağaç dalında bulunan kuş yuvasında görülen 2 yumurta vardır. Bu yumurtalardan biri çatlamış, diğer çatlamamıştır. Bu kadar detaylı tasvirler İran minyatürlerinde de sık görülmektedir. Minyatürünün Sağ tarafı Rumî formda tezhiplerle süsleme zenginleştirilmiştir.

³⁰ Bu piknikler Yakupoğlu'nun hayatında önemli bir yer tutuyor olmalıdır ki, pek çok arşivde bu pikniklere dair yağlıboya resimler, karakalem eskizler ve fotoğraflar yer almaktadır.

5.3.4. Kütahya Musiki Heyeti Piknikte 2

Şekil 53: Kütahya Musiki Heyeti Piknikte 2 Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1248) 42cm x 35cm

İncelenen minyatürler içerisinde en detaylı işlenmiş minyatürlerden birisidir. Kütahya musiki heyeti piknikte gösterilmektedir. Minyatürde arka sahnede ulu bir ağaç dibinden başlayan akarsu ön sahnede bitmektedir. Akarsuyun oluşturduğu yarımada heyet müzik çalışması yapmaktadır. Bize arkası dönük olarak, bizim gördüğümüz

açından heyetin resmini yapan kişi Ahmet Yakupoğlu'dur (bkz. Şekil 57). Onun karşısında gruptaki herkesten farklıca ayırt edilebilen çeng çalan kadın ise Ayşen Yılmazçelik (1940-)³¹ olduğu kanısına varılmaktadır (Bkz. Şekil 56). Grupta tek kadının olması, sadece onun elbiselerinde altın işleme görülmesi, Ahmet Yakupoğlu ile birlikte ikisinde yeşil sarık bulunması ve yüz hatlarının benzermesi bu kanıyı güçlendirmektedir. Kudümzen, tamburi, kemençeci ve neyzenlerin yüzlerinin sonradan değiştirildiği fırça darbelerinden anlaşılmaktadır. Bunlardan kemençecinin, Kütahya Musiki Heyeti'nden Ressam ve Çinici Ahmet Fuat Gürel (1925-2006) olduğu (bkz. Şekil 54) tamburinin, Kütahya Musiki Heyeti'nden Tamburi İzzet Çay (1928-2000) olduğu (bkz. Şekil 55), tahmin edilmektedir.

Şekil 54: Çinici Ressam Ahmet Fuat Gürel

Solda: Mehmet Erdoğan Arşivi, Sağda: İlgili Minyatürden detay (DPÜ-AY DPÜ 1248)

³¹ Ayşen Yılmazçelik ile Ahmet Yakupoğlu 1970(?)'te evlenmişler ve 2 sene kadar birlikte yaşamışlardır. Yılmazçelik, halen Eskişehir'de yaşamaktadır.

Şekil 55: Tamburi İzzet Çay Karşılaştırması

Solda: Mehmet Erdoğan Arşivi, Sağda: İlgili Minyatürden detay (DPÜ-AY DPÜ 1248)

Şekil 56: Ayşen Yılmazçelik Karşılaştırması

Solda: Ayşen Yılmazçelik ve Ahmet Yakupoğlu. Mehmet Erdoğan Arşivi, Sağda: İlgili Minyatürden detay (DPÜ-AY DPÜ 1248)

Şekil 57: Ahmet Yakupoğlu, Minyatürden Detay

Bkz. Şekil 49 (DPÜ-AY DPÜ 1248)

5.3.5. Mevleviler Sema Ayininde

Şekil 58: Mevleviler Sema Ayininde Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1251) 30,5cm x 44cm

Gökyüzünün gözükmeyişi, yeşil bir zeminde zengin bitki örtüsüyle bezenmiş bu minyatürde Mevlâna Celaleddin Rumi oturuyor, müritleri ise onun etrafında müzik eşliğinde sema yapıyor. Meyve tabağı ve altın ibrik gibi detaylar da görülmektedir. Minyatürdeki bazı figürlerde Mevlevî tarikatına mensupların taktığı Mevlevî sikkesi bulunurken izleyicilerin ve bazı müzisyenlerin başında farklı sarıklar görülmektedir. Sikkesinde destar sarılı olan neyzenin ve kudümzenin ise kudümzenbaşı ve neyzenbaşı olduklarını düşündürmektedir. Görülen enstrümanlar, 1 zil, 1 rebap, 1 çeng, 3 ney, 2 kudümdür. Minyatürün sağ tarafında hatayi formunda zengin işlemeli tezhipler görülmektedir.

Şekil 59: Minyatürden Detay

(DPÜ-AY DPÜ1251)

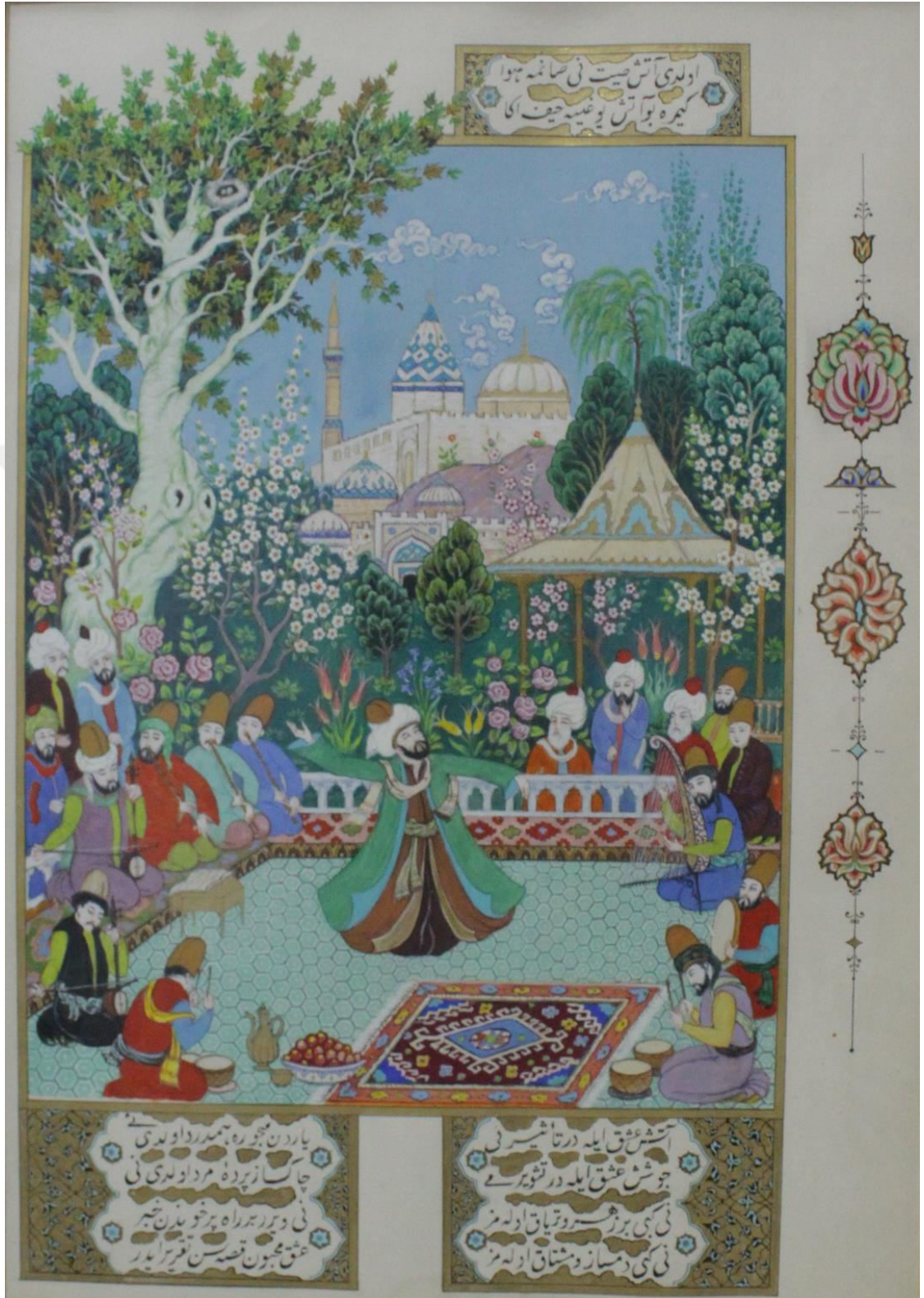
Yeşil bir cübbe, başında sikke ve sarık, elinde zikir tesbihi bulunan Mevlâna figürü, toplum hafızasında da yer etmiş olan, pek çok yerde benzer şekilde tasvir edilmiş olan Mevlâna figürüdür.

Minyatürün üst ve altında bulunan metinde Gelibolu Mevlevihanesi ve Kütahya Mevlevihanesi ana kubbe eteklerinde bulunan şu şiirin ilk 3 beyiti yer almaktadır: ³²

Danî semâ çe büved savt-ı belâ şeniden
Ez hıştan beriden be vasl-ı o residen
Danî semâ çe büved ahval-i dost dîden
Ez perde-hâyı lâhut esrâr-ı Hakk şeniden
Danî semâ çe büved bi hûd şüden zî-hestî
Ender fenâ-i mutlak zevk-ı bekâ şeniden
Danî semâ çe büved der pîş-i darb-ı aşk
Serrâ, çü kûy kerden bî-pâ vü ser devîden
Danî semâ çe büved bâ nefis harb kerden
Çün mürğ nîm Bismil, der hâk-i hûn tepiden
Danî semâ çe büved derd ü devâ-ı Yakûb
Bûy-i visâl-i Yusuf, ez pîrehen şeniden
Danî semâ çe büved hem çün âsâ-i Mûsa
Ân sihr-hay-ı firavun her dem bidem keşiden
Danî semâ çe büved sırr un lî-meallah
An ca melek nê gunced, bî-vâsita residen
Danî semâ çe büved mânend-i Şems-i Tebrizî
Çeşmân-ı dil güşüden, envâr-ı kuds dîden

³² Bu şiirin tamamı veya bir kısmı birçok mevlevihanenin kubbe kemerinde veya eteklerinde yer almaktadır.

5.3.6. Mevlâna Sema Ederken

Şekil 60: Mevlâna Sema Ederken Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1255) 31cm x 48cm

Bu minyatürde ön sahnede Mevlâna Celaleddin Rumî Konya’da sema ederken tasvir edilmiştir. Arkada sahnede Konya Alaeddin Camii ve Selçuklu Sarayı görülmektedir. İki sahne arası çiçek ve ağaçlarla süslenmiştir ve bir baldakenli bahçe köşkü bulunmaktadır. En önde ise ibrik, meyve tabağı kilim gibi unsurlar yer almaktadır. Mevlevi sikkesi olan Mevleviler müzik ile ona eşlik etmektedirler. Görülen enstrümanlar: 3 ney, 2 kudüm, 2 rebap, 1 bendir, 1 çeng. Sikkesinde destar olan figürler olduğu gibi, farklı sarık türleri de bulunmaktadır. Rebabzenlerden birinin önünde nota defteri açıktır. Neyzenlerle birlikte bu rebabzen nota defterine bakmaktadır. Diğer rebabzenin kaşları çekik olması Orta Asya Türkü olduğunu düşündürmektedir. Aynı figür, DPÜ1250 ve DPÜ1248 Envanter numaralı minyatürlerde de farklı perspektiflerde ve farklı boyutlarda bulunmaktadır.

Şekil 61: Üç Farklı Minyatürden Detay

Rebap çalan isimsiz figür, Solda (DPÜ-AY DPÜ1248), ortada (DPÜ-AY DPÜ1250), sağda (DPÜ-AY DPÜ1255)

Şekil 62: Mevlâna Celaleddin Rumî, Minyatürden Detay

(Bkz. Şekil 56) (DPÜ-AY DPÜ1255) 31cm x 48cm

Minyatürün üst ve altında bulunan Osmanlıca metinde Mesnevi'nin Süleyman Nahîfî (1665-1738) tarafından yapılan manzum çevirisinin 9. – 13. Beyitleri yer almaktadır:

Oldu âteş sıyt-ı ney sanma hevâ
Kimde bu âteş yoğise hayf ana
Âteş-i aşk iledir te'sîr-i ney
Cûşîş-i-aşk iledir teşvîr-i mey
Yârdan mehcûra hem-derd oldu ney
Çâk-sâz-ı perde-i merd oldu ney
Ney gibi bir zehr u tiryak olamaz
Ney gibi dem-sâz u müştâk olamaz
Ney verir her râh-ı pürhûndan haber
Aşk-ı mecnun kıssasın tahrîr eder

5.3.7. Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeler

Şekil 63: “Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeler” Adlı Kitap Kapağı

(Sır, Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeler, 2010)

Ahmet Yakupoğlu'nun Kütahyalı arkadaşı, mutasavvıf, kanaat önderi Mehmet Dumlu'nun (1929-2011) hayatı, görüşleri ve hatıralarının yer aldığı “Batmayan Güneş, Devam Eden Gölgeleler” adlı kitap için özel olarak üretilen minyatür, adı geçen eserin kapağında da yer almaktadır. Çeşme başında kıyafetlerinden tarikat ehli biri olduğu düşündüren birinin, arkasındaki sarıkları aynı, kıyafetleri farklı halka yol gösterdiği görülmektedir. Bej rengi gökyüzünde ışık saçan parlak güneş, ön sahnede taşların arasından çıkan laleler görülmektedir.³³ Kitabın editörünün giriş kısmında kapakla ilgili açıklaması bulunmaktadır (Sır, 2010, s. 27):

(...) Kütahyalı ressam, minyatürist ve neyzen üstat Ahmed Yakupoğlu tarafından yapılan eserin kapağındaki minyatür, aynı dili konuşanlar ve aynı mistik havayı teneffüs eden için eserin muhtevasını anlatmaya kâfidir. Minyatürde görülen çeşme, ledünn ilmini sembolize eden bir selsebil-i ilâhidir. Başka bir deyişle ölü gönüllere ihya eden nefes-i İsa'dır. Ebeden ve ezelen devam edecek olan feyz-i ilâhî, hikmetli sözlerle insanlara can bahşeden âb-ı hayât çeşmesidir.

Aynı zamanda bu kitapta, Mehmet Dumlu hatıralarından aktarılan kısa bir Ahmet Yakupoğlu biyografisi de bulunmaktadır.³⁴

³³ Adı geçen eserin incelenen 3. Baskısında, eserin orijinalinde olmayan, güneşin ortasında bir portre eklenmiştir.

³⁴ Bu kitapta “Hayatında Önemli Yere Sahip Olan Kişiler” başlığı altında Ahmet Yakupoğlu'na 20 sayfa yer verilmiştir.

5.3.8. Cinuçen Tanrıkörur Ud Çalarken

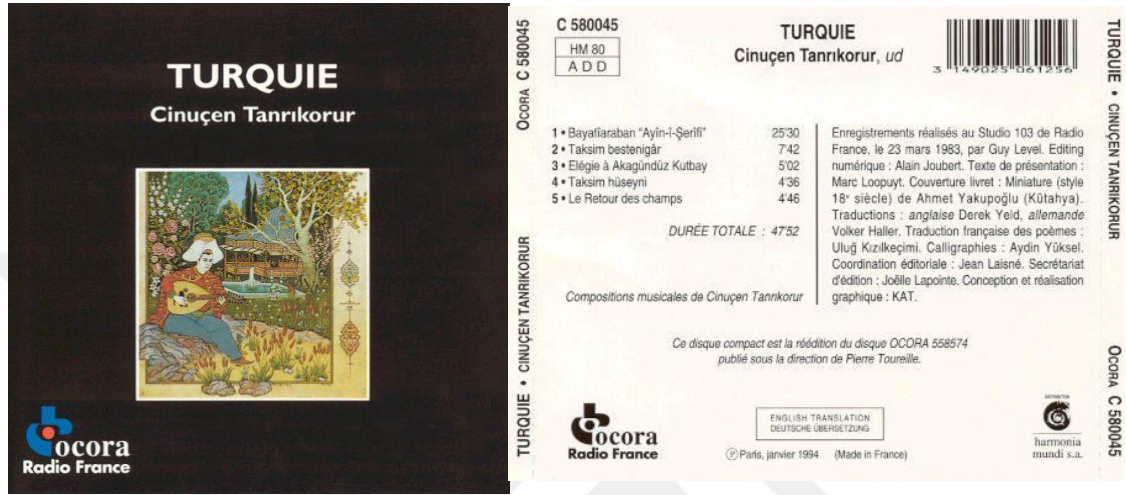

Şekil 64: Cinuçen Tanrıkörur Minyatürü

(Berhüda Tanrıkörur Koleksiyonu'ndan aktaran Şerifoğlu, Ahmet Yakupoğlu "İstanbul-Anadolu", 2016)

Ahmet Yakupoğlu'nun arkadaşı olan bestekâr ve ud virtüözü Cinuçen Tanrıkörur (1928-2000) için özel olarak üretilmiş bir minyatürdür. Minyatürde Cinuçen Tanrıkörur, saray bahçesini andıran bir yerde, Osmanlı saray kıyafetleri içerisinde, bir kayanın üzerinde ud çalarken görülmektedir. Arkada havuz, bahçe köşkü ve yoğun ağaçlar görülmektedir. Zeminde, Cinuçen Tanrıkörur'un kıyafetine uyumlu olarak sarı-kırmızı İstanbul Laleleri yoğun olarak görülmektedir. Minyatürün genel renk dağılımına uyumlu biçimde sağ kenarında münhaniler görülmektedir. Eserin altında "Ahmet Yakupoğlu" imzasının yanında "Kütahya" yazısı yer almaktadır.

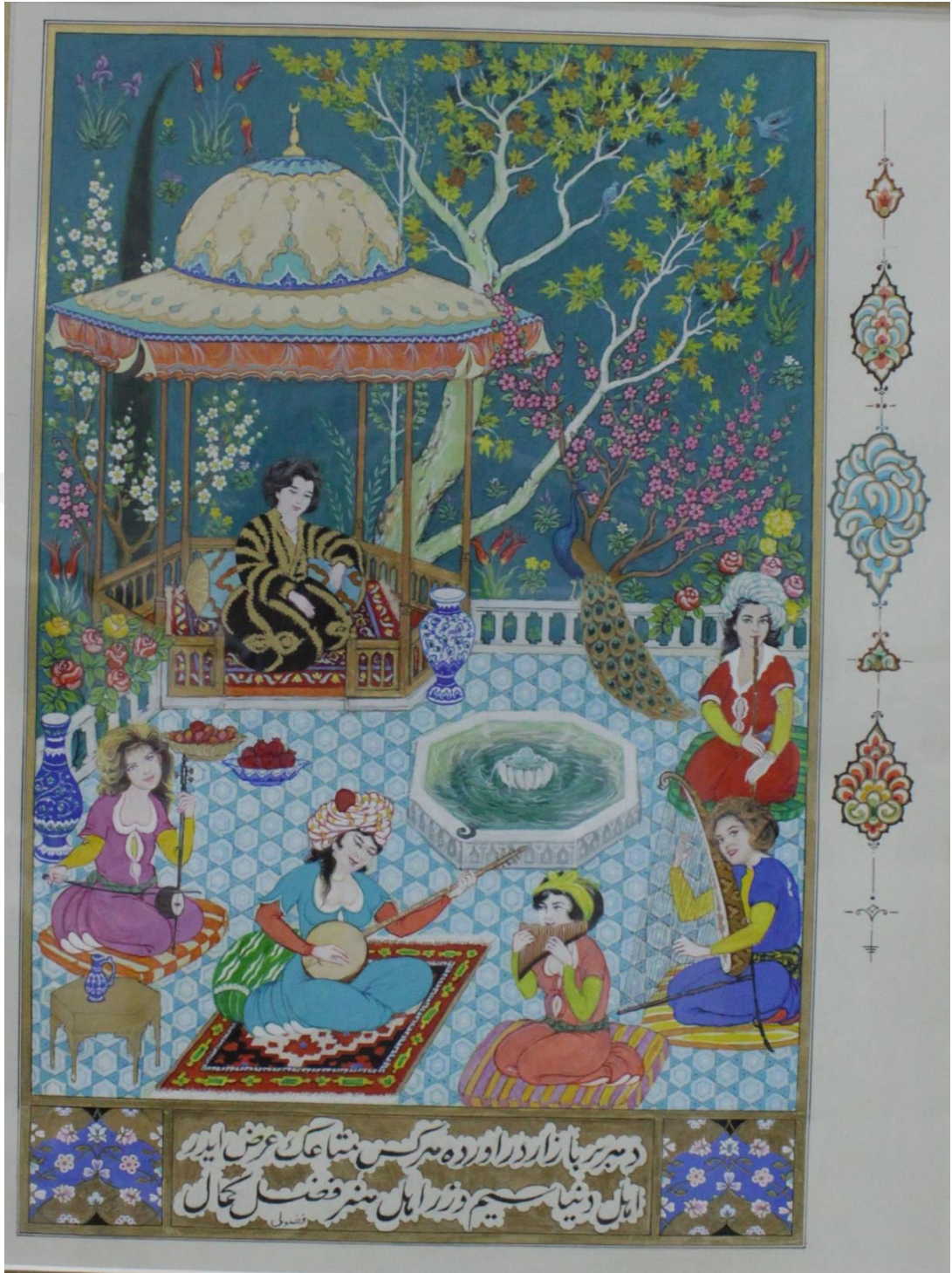
Yakupoğlu'nun evinin bahçesinde de çardak, havuz ve çiçekler bulunmaktadır. Minyatür, bu evin bahçesinde ud çalan Cinuçen Tanrıkörur'un masalsı bir tasviridir. Bu minyatür, Cinuçen Tanrıkörur tarafından 1984'te Fransa'da çıkan bir plağının kapağında kullanılmıştır. Kapağın arkasında minyatür için Fransızca, “minyatür, 18. yy. stili, Ahmet Yakupoğlu Kütahya” açıklaması yer almaktadır. (Bkz. Şekil 64)

Şekil 65: “Turquie - Cinuçen Tanrıkörur” Plak Kapağı

Plak içeriği: Bayatıaraban Ayın-i Şerifi, Bestenigar Taksim, Elégie a Aka Gündüz Kutbay, Hüseyin Taksim, Le Retour des champs. Ocora Radio France. 1984

5.3.9. Avluda Müzisyen Kadınlar 2

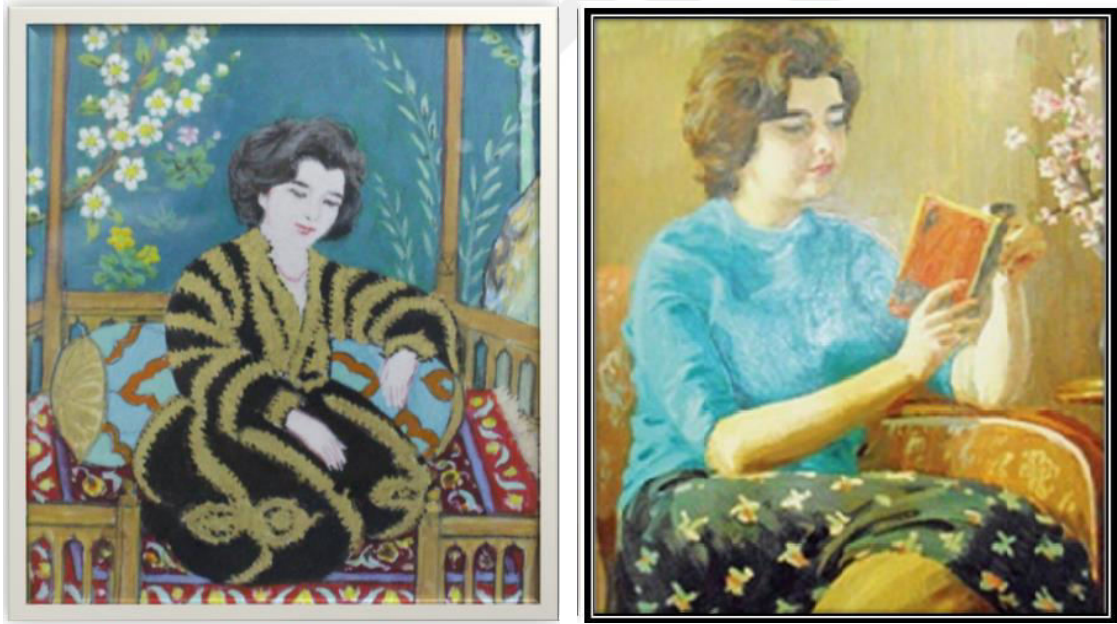
Şekil 66: Avluda Müzisyen Kadınlar 2 Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1253)

Yakupoğlu'nun en sıra dışı minyatürlerinden birisi olan eserde 6 kadın karakter görülmektedir. Bu kadınların beşi enstrüman çalmaktadır (rebap, tambur, miskal,

çeng, ney). Altıncı kadın ise bahçe köşkü içerisinde onları dinlerken görülmektedir. Enstrüman çalanların Ayşegül Durukan (?-) (bkz. Şekil 68), Nesrin Sipahi (1933-) (bkz. Şekil 69), Saime Sinan (1927-2008) (bkz. Şekil 70), Selma Ersöz (1940-2017) (bkz. Şekil 71), Güzide Kasacı (1938-) (bkz. Şekil 72), dinleyicinin ise Gülbün Mesara (bkz. Şekil 67), olduğu görülmektedir. Enstrüman çalan isimlerin ortak noktası, Türk Sanat Müziği'ne dönemlerinde damga vuran güçlü ses sanatçıları olmalarıdır. Ayşegül Durukan'ın yüzü, sonradan eklenmiş veya değiştirilmiş olduğu anatomik uyumsuzluktan anlaşılmaktadır.

Minyatürde gökyüzü gözükmemektedir. Zemin çiçeklerle bezenmiştir. Tavus kuşu ve egzotik mavi kuşlar görülmektedir. Havuz etrafındaki kadınlar minder ve kilimler üzerinde oturur vaziyettedirler. Çini vazolar, meyve tabakları gibi detaylar görülmektedir. Minyatürün kenarında münhaniler vardır. Alt kısmındaki Osmanlıca metinde yazan sözler: *“Dehr bir bâzârdır orda herkes metâin arz ider /Ehl-i dünyâ sim ü zer ehl-i hüner fazl-ı kemâl”*³⁵

Şekil 67: Gülbün Mesara Karşılaştırması

Solda: Müzehhip ve Minyatürist Gülbün Mesara minyatürden detay, sağda: kitap okurken portre. (DPÜ-AY Koleksiyonu).

³⁵ Fuzulî'ye ait bu beyitin günümüz Türkçe karşılığı: Dünya bir pazardır, herkes malını arz eder. Dünya insanı gümüş ve altın, bilginler erdem ve olgunluk

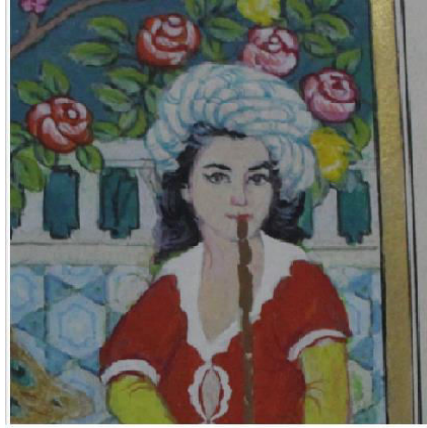
Şekil 68: Ayşegül Durukan Karşılaştırması

Solda: Ayşegül Durukan'a ait kaset kapağı. 1989 Üner Yapım. Sağda: DPÜ-AY DPÜ1253 Envanter No.lu minyatürden detay

Şekil 69: Nesrin Sipahi Karşılaştırması

Sağda Nesrin Sipahi 'ye ait Plak kapağı. 1964 Odeon Plak. Sağda: DPÜ-AY DPÜ1253 Envanter No.lu minyatürden detay

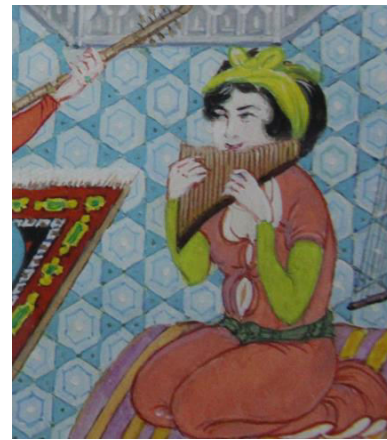
Şekil 70: Saime Sinan

Solda: Saime Sinan 'a ait Plak kapağı. 1971 Coşkun Plak. Sağda: DPÜ-AY Arşivi DPÜ1253 Envanter No.lu minyatürden detay

Şekil 71: Selma Ersöz Karşılaştırması

Solda: Selma Ersöz (Şenalp, 2012), Sağda DPÜ-AY DPÜ1253 Envanter No.lu minyatürden detay

Şekil 72: Güzide Kasacı Karşılaştırması

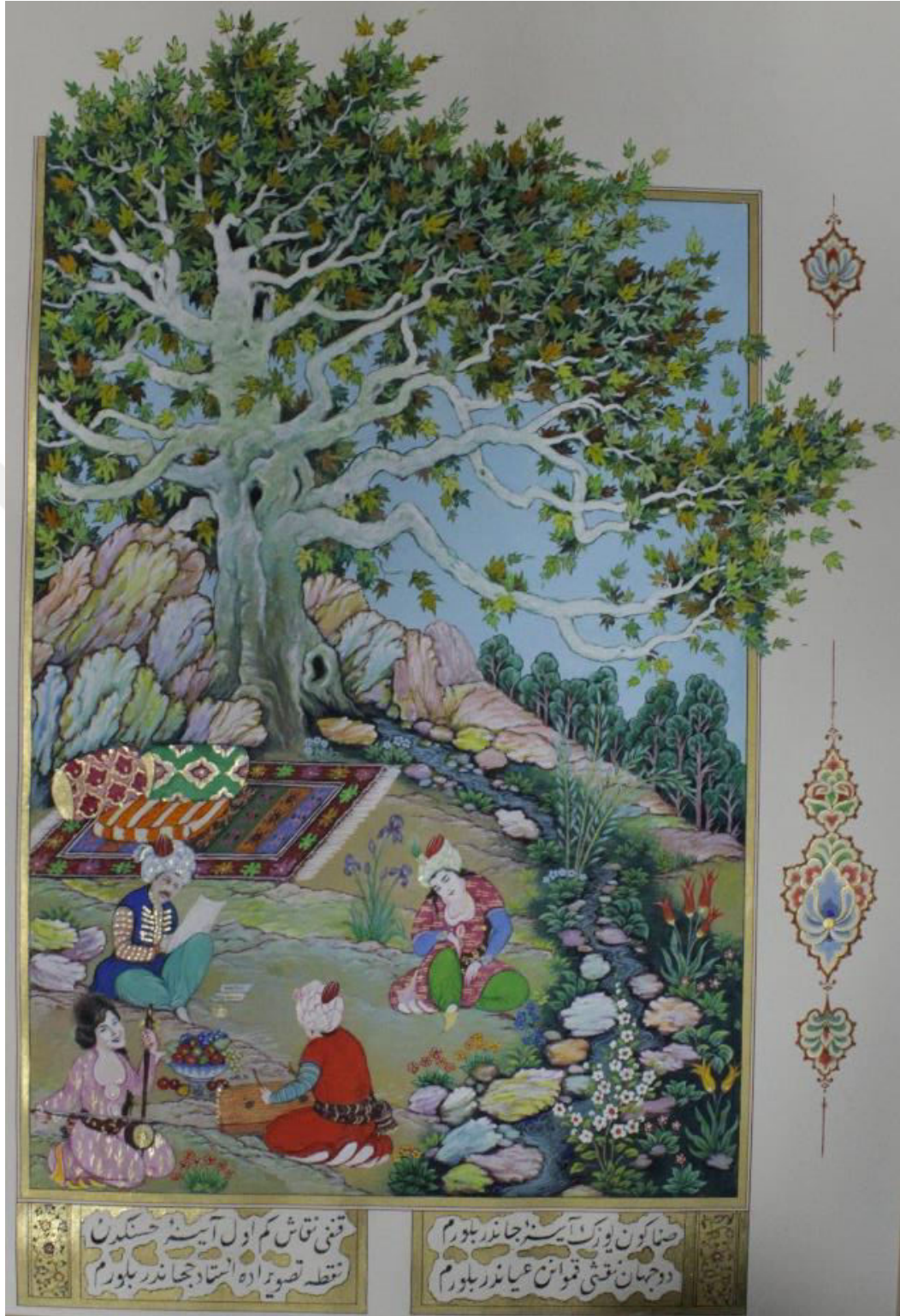
Solda: Güzide Kasacı 'ya ait Plak kapağı. 1969 Ergaş Plak. Sağda: DPÜ-AY DPÜ1253 Envanter No.lu minyatürden detay

Şekil 68’te görülen Ayşegül Durukan’a ait fotoğraf, 1989 yılında Üner Yapım tarafından dağıtılan “Bir Garip Aşığım Ben” Albüm kasedine aittir. Şekil 69’da görülen Nesrin Sipahi’ye ait fotoğraf, 1964 yılında Odeon Plak tarafından dağıtılan “Bu Dert Beni İflah Etmez/Çilingir Sofrası” şarkılarının olduğu 45’lik plağa aittir. Şekil 70’da görülen Saime Sinan’a ait fotoğraf, 1971 yılında Coşkun Plak tarafından dağıtılan “Kimse Beni Senin Gibi Yakmadı/Ölünceye Kadar Bekleyeceğim” şarkılarının olduğu 45’lik plağa aittir. Şekil 71’de görülen Selma Ersöz fotoğrafı Selma Ersöz’ün kendi koleksiyonundadır. 2012 yılında Tolga Şenalp tarafından yapılan “1950’lerden Bugüne Türk Makam Müziğinin Değişimi Sözlü Tarih Çalışması” adlı doktora tezinden alınmıştır. Fotoğrafın tarihine dair bir bilgiye rastlanmamıştır (Şenalp, 2012). Saime Sinan’ın sanat hayatı göz önüne alındığında 1960-1970 yıllarına ait olmalıdır.

Şekil 68’de görülen Güzide Kasacı ’ya ait fotoğraf, 1969 yılında Ergaş Plak tarafından dağıtılan “Madem ki Gidiyorsun/ Sen Benim Gönlümde Açan Son Gülsün” şarkılarının olduğu 45’lik plağa aittir.

Tüm bunlar düşünüldüğünde, Eserin yapılış tarihiyle ilgili öngörüler ortaya çıkmaktadır. Yakupoğlu’nun model aldığını tahmin ettiğimiz fotoğrafların bulunduğu plakların çıkış yıllarından önce olamayacağı varsayılabilir. Bu durumda minyatürdeki Ayşegül Durukan figürü 1989, Nesrin Sipahi figürü 1964, Saime Sinan figürü 1971, Güzide Kasacı figürü 1969, Selma Ersöz figürü 1960 yılından sonra çizilmiş olmalıdır. Sanatçının eseri tamamlaması uzun bir süreye yayıldığı için figürlerin her birini farklı yıllarda resmetmiş olabilir.

5.3.10. Bursa İnkaya Çınarı Altında

Şekil 73: Bursa İnkaya Çınarın Altında Minyatürü

(DPÜ-AY DPÜ1254) 47cm x 39cm

Yaşlı bir çınar ağacının gölgesinde 4 kişi görülmektedir. Bu ağaç, Bursa İnkaya Ulu Çınarıdır (Yıldırım, 1999, s. 300) Ağacın dibinde minderler ve kilimler görülmektedir. Ağacın arkasında farklı renklerde süngerimsi kayalar vardır. Gökyüzü ile ön sahne arasında ağaç sıraları ufukta çizgi oluşturmuştur. Çınar ağacının dibinden çıkan su, öndeki 4 kişinin yanından akıp gitmektedir. Ahmet Yakupoğlu resim yaparken görülmektedir. (Bkz. Şekil 75) Yüzü sonradan eklenmiş veya değiştirilmiştir.

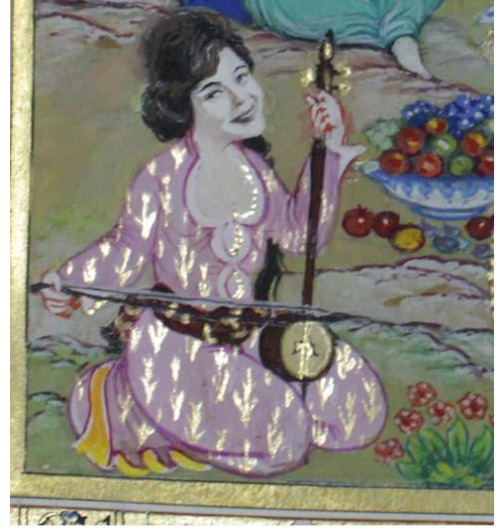
Şekil 74: Ahmet Yakupoğlu

DPÜ-AY DPÜ1246 Envanter No.lu minyatürden detay

En önde Nesrin Sipahi (bkz. Şekil 74), izleyiciye bakarak rebap çalmaktadır. Ona santur ile bize arkası dönük birisi eşlik etmektedir. Ortalarında meyve tabakları vardır. Onlara tespit edilememiş bir kadın daha eşlik etmektedir. Minyatürün altında Osmanlıca 4 mısra bulunmaktadır:

Sanemâ gün yüzün âyine-i cândır bilirim
Dü cihân nakşı kamu anda ‘ayândır bilirim
Kangı nakkâş kim ol dâ’ire-i hüsnünden
Nokta tasvîr ide üstâd-ı cihândır bilirim³⁶

³⁶ Kütahyalı Divan Şairi Şeyhî’ye (1375-1431) ait bir gazele ait bu ilk beyitlerin günümüz Türkçesi: Güzel yüzün hayat aynasıdır bilirim/ iki alemin tasvirleri onda bellidir bilirim/ hangi ressam ki o güzeliğinden/bir nokta resmetse dahi onu dünya üstadı bilirim.

Şekil 75: Ses Sanatçısı Nesrin Sipahi Karşılaştırması

Solda: Nesrin Sipahi plak kapağı. Sağda: DPÜ-AY DPÜ1246 Envanter No.lu minyatürden detay

Şekil 74'te görülen Nesrin Sipahi'ye ait fotoğraf, 1969 yılında Odeon Plak tarafından dağıtılan “Hoşlandım Senden/Ayrılısak da Beraberiz” şarkılarının bulunduğu 45'lik plağa aittir.

5.3.11. Ayşe Durukan Profili

Şekil 76: Ayşegül Durukan Profil Minyatürü Fotoğrafi

(Mustafa Yıldırım Arşivi)

Ayşegül Durukan modern kıyafetler ve aksesuarlarıyla minyatürün ortasına büyükçe yerleştirilmiştir. Arkasında ise çeşitli enstrümanlar kullanan müzisyenler vardır. Sağ üst köşede Osmanlı Türkçesiyle yazılmış 5 mısra bulunmaktadır. Minyatürde Ayşegül Durukan dışında kimse modern kıyafetler giymemektedir. Minyatürde çınar, gül, çiçek, at, ceylan, ağaç dibinde saz çalan bir ozan, koyunlarına kaval çalan bir çoban görülmektedir. Zemin beyaz bırakılmıştır.

Bu eserin orijinalinin nerede olduğu tespit edilememiştir. 1999 tarihinde analog bir makine ile çekilen fotoğraf üzerinden inceleme yapılmıştır. Görüntünün flu olması sebebiyle minyatürdeki pek çok detay yeterince belli olmamaktadır.

Şekil 77: Ayşegül Durukan

Bir Garip Aşığım Ben Albümü Kaset Kapağı

Şekil 77’te görülen Ayşegül Durukan’a ait fotoğraf, 1991 yılında Üner Yapım tarafından dağıtılan “Gitti de Gelmeyiverdi” adlı albüm kasetine aittir.

5.3.12. Ayşegül Durukan Şarkı Söylerken

Şekil 78: Ayşegül Durukan Şarkı Söylerken Minyatürü Fotoğrafı

(Mustafa Yıldırım Arşivi)

Şekil 79: Ayşegül Durukan Karşılaştırması

Solda: TRT konser kaydı, Sağda: İlgili minyatürden detay (bkz. Şekil 8)

Su başında kadınlar müzik icra ederken görülmektedir. Tambur, ney, çeng, miskal, kemençe, rebap, santur ve def çalan kadınlar görülmektedir. Def çalan kadının orkestrayı yönettiği ve şarkıyı söylediği görülmektedir. Diğer figürlerden ayrılmaktadır. Altın aksesuarları, mavi bir pelerini vardır. Yüzü detaylı işlenmiştir. Ayşe Durukan (Bkz. Şekil 79) olduğu tahmin edilmektedir. Arka planda gökyüzü gözükmemekte, zemin çeşitli çiçeklerle yoğun şekilde süslü görülmektedir. Ön sahnedeki kemençe ve rebap çalan kadınların yüzleri yapılmamıştır. Eser tamamlanmamıştır.

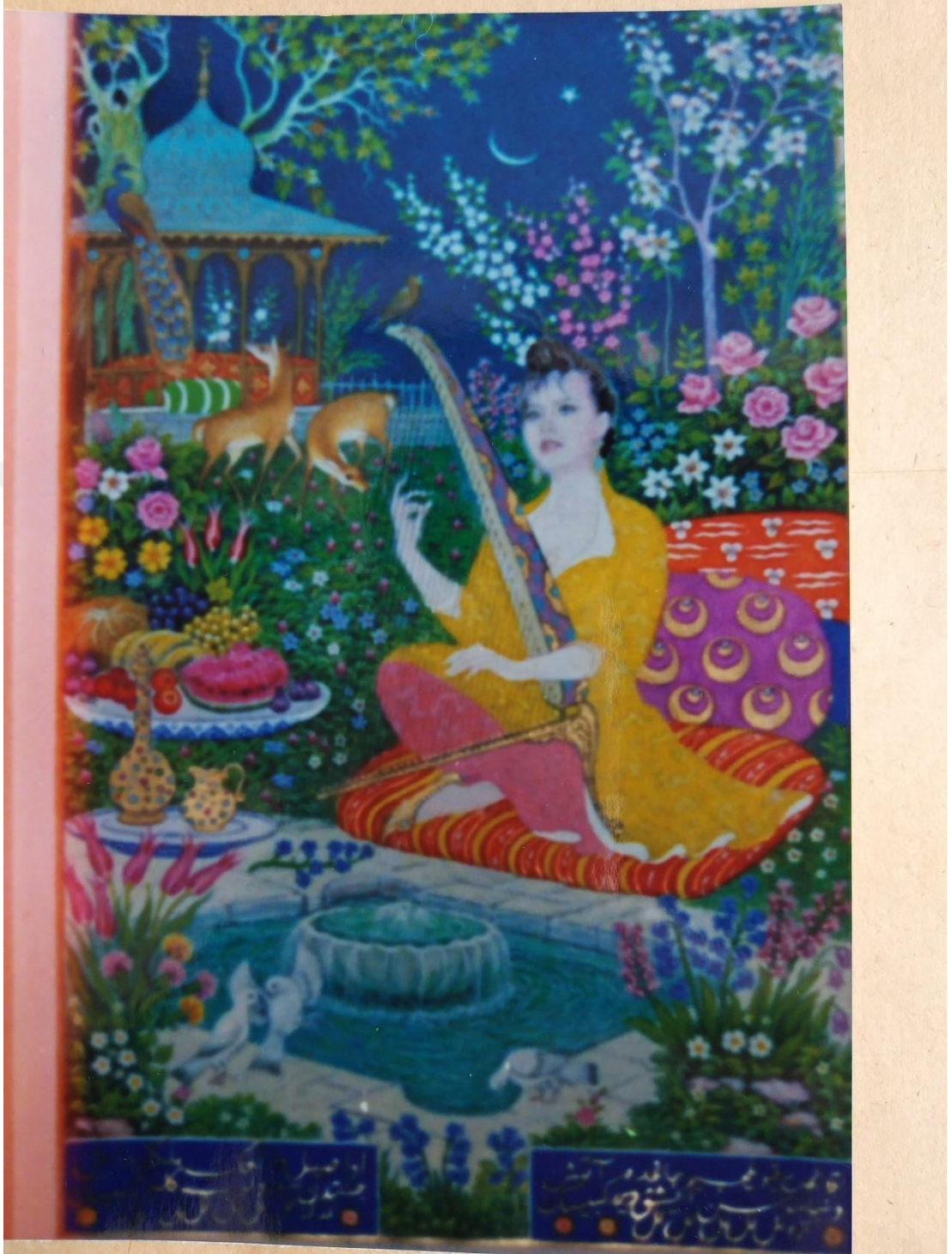
Sol üst köşede mavi zemin üzerine Osmanlıca metinde bestesi Zeki Arif Ataerkin, güftesi Fatine Talay'a ait saba makamında şarkı yer almaktadır:

Bir nigâh et kahrile sen bakma Allah aşkına
Sarı giyme bir daha gül takma Allah aşkına
Kimseyi gönlüm misali yıkma Allah aşkına
Sarı giyme bir daha gül takma Allah aşkına

Bu eserin orijinalinin nerede olduğu tespit edilememiştir. 1999 tarihinde analog bir makine ile çekilen fotoğraf üzerinden inceleme yapılmış ancak görüntünün flu olması nedeniyle minyatürdeki pek çok detay yeterince net görülmemektedir.

Şekil 79'da görülen Ayşegül Durukan fotoğrafı tarihsiz bir TRT Konserinde sanatçı "Kanımda Kıvılcım" adlı şarkıyı söylerken çekilen bant kaydından tespit edilmiştir.

5.3.13. Ayşegül Durukan Çeng Çalarken

Şekil 80: Ayşegül Durukan Çeng Çalarken Minyatürü Fotoğrafi

(Mustafa Yıldırım Arşivi)

Akşam vakti havuz başında çeng kalan bir kadın tasvir edilmektedir. Sahnedeki kadın figürü minderler üzerindedir. Çevresinde necefli ibrik ve maşrapa, meyve tepsisi,

havuzdan su içen ve yıkanan güvercinler görülmektedir. Arka planda iki adet ceylan, tavus kuşu ve ahşap bahçe köşkü görülmektedir. Bahçe köşkünün dört tarafı açık, direkler üzerinde kubbeli bir çatısı olan, saçaklı süsülemeleri görülen ve minderlerle oturma alanları oluşturulmuş şekilde görülmektedir. Hava bulutsuzdur. Hilal ve yıldız yan yana gelmiştir. Minyatürde yoğun çiçek ve ağaç detayları görülmektedir. Alt kısımda mavi zemin üzerinde Arap harfleriyle yazılmış metin okunamamıştır. Çeng çalan kadının ses sanatçısı Ayşegül Durukan olduğu tahmin edilmektedir (bkz. Şekil 80-81). Çengin üzerine konmuş bir bülbül, Ayşegül Durukan’a eşlik etmektedir. Bu eserin orijinalinin nerede olduğu tespit edilememiştir. 1999 tarihinde analog bir makine ile çekilen fotoğraf üzerinden inceleme yapılmıştır. Görüntünün flu olması sebebiyle minyatürdeki pek çok detay yeterince belli olmamaktadır.

Şekil 81: Ayşegül Durukan Karşılaştırması

Solda: TRT Konser Kaydı, sağda: İlgili minyatürden detay (bkz. Şekil 80)

Şekil 81’de görülen Ayşegül Durukan fotoğrafı 1989 tarihli bir TRT Konserinde sanatçı “Rüyalar da Olmasa” adlı şarkıyı söylerken çekilen bant kaydından alınmıştır. Bu bant kaydı, minyatürün yapım tarihiyle ilgili fikir vermektedir.

5.3.14. Çeng Çalan İsimsiz Kadın

Şekil 82: Çeng Çalan İsimsiz Kadın Minyatürü

(DPÜ-AY Koleksiyonu), Çerçevesiz. 20cm x 28cm

Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Arşivi'nde incelenen minyatürler içerisinde çerçevesiz olan tek minyatürdür. Bunun sebebi, eserin tamamlanmamış olmasından olabilir. Tamamlanmamış olan eserde pek çok detay henüz işlenmemiştir. Çeng çalan kadının başında sorguç ve sarık bulunmaktadır. Minder ve kilimler üzerinde oturmaktadır. Önde çeşitli nesneler görülmektedir. Arka planda lale, gül, süsen, gülhatmi gibi çiçekler ve bazı kuşlar görülmektedir. Eser tamamlanmamış olduğu için çeng çalan kadının kim olduğu tespit edilememiştir.

5.4. Hikâyeleştirilmiş Olay Minyatürleri

Bu başlık altında incelenen minyatürlerin konu aldığı olaylar, folklorik unsurlar, gündelik yaşam ve geleneksel unsurlar içerir. Düğün, savaş gibi konular ele alınmıştır. “Halk Kahramanlarından Esinlenilmiş Minyatürler” başlığında ele alınan minyatürler de bu unsurları içerir fakat, kişiselleştirilmiş figürlere odaklandıkları için bu başlıktan ayrılmaktadırlar. Hikâyeleştirilmiş olay minyatürlerinde sanatçı analiz yaparak hayal gücünün de etkisiyle olayları hikâyeleştirmiş ve minyatürlerine aktarmıştır.

5.4.1. Kütahya Ahırardı'nda Düğün

Kütahya yöresine ait folklorik pek çok unsur barındırmaktadır. Doğal oluşumların ve yolların sahneler arasında diyagonal kesit oluşturması sağlanmıştır. Farklı sahneler bu şekilde iç içe geçerek zarif bir şekilde aktarılmıştır (Yıldırım, 1999, 301):

“Kütahya Saray Mahallesinin Ahırardı mevkiinde bir düğün canlandırılmaktadır. Bu düğünde Türk bayrağı taşıyan altı seymen alayı, harmandalı oynayan zeybekler, at arabaları, evler, su değirmenleri, çiftlik hayvanları ve tabiatın üstün güzellikleri çok zarif bir şekilde anlatılmıştır.”

Böylelikle çapraz sahnelerle dikey bir anlatım kazandırılmıştır. Bu eserin orijinalinin nerede olduğu tespit edilememiştir. 1999 tarihinde analog bir makine ile çekilen fotoğraf üzerinden inceleme yapılmıştır. Görüntünün flu olması sebebiyle minyatürdeki pek çok detay yeterince belli olmamaktadır.

Şekil 83: Kütahya Ahırardı'nda Düğün Minyatürü Fotoğrafı

(Mustafa Yıldırım Arşivi)

5.4.2. Bilinmeyen Savaş Sahnesi

Şekil 84: Savaş Sahnesi Minyatürü Fotoğrafı

(Mustafa Yıldırım Arşivi)

Bir savaş sahnesi canlandırılmaktadır. Orta sahnede Osmanlı akıncılarının, Avrupalı piyade ve süvarilerini bozguna uğrattığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Osmanlı akıncılarının topa tutulduğu görölmektedir. Arka sahnede kale duvarları görölmektedir. Kale üzerinde askerler ve tanımlanamayan haçlı bayrakları görölmektedir. Ön sahnede mehter takımı, hünkâr çadırı, sultan ve diğeri Osmanlı mensupları görölmektedir. Minyatür tamamlanmamıştır ve tasvir edilen muharebenin hangisi olduğu bilinmemektedir. Bu eserin orijinalinin nerede olduğu tespit edilememiştir.

5.4.3. Sokağım ve Çinili Cami

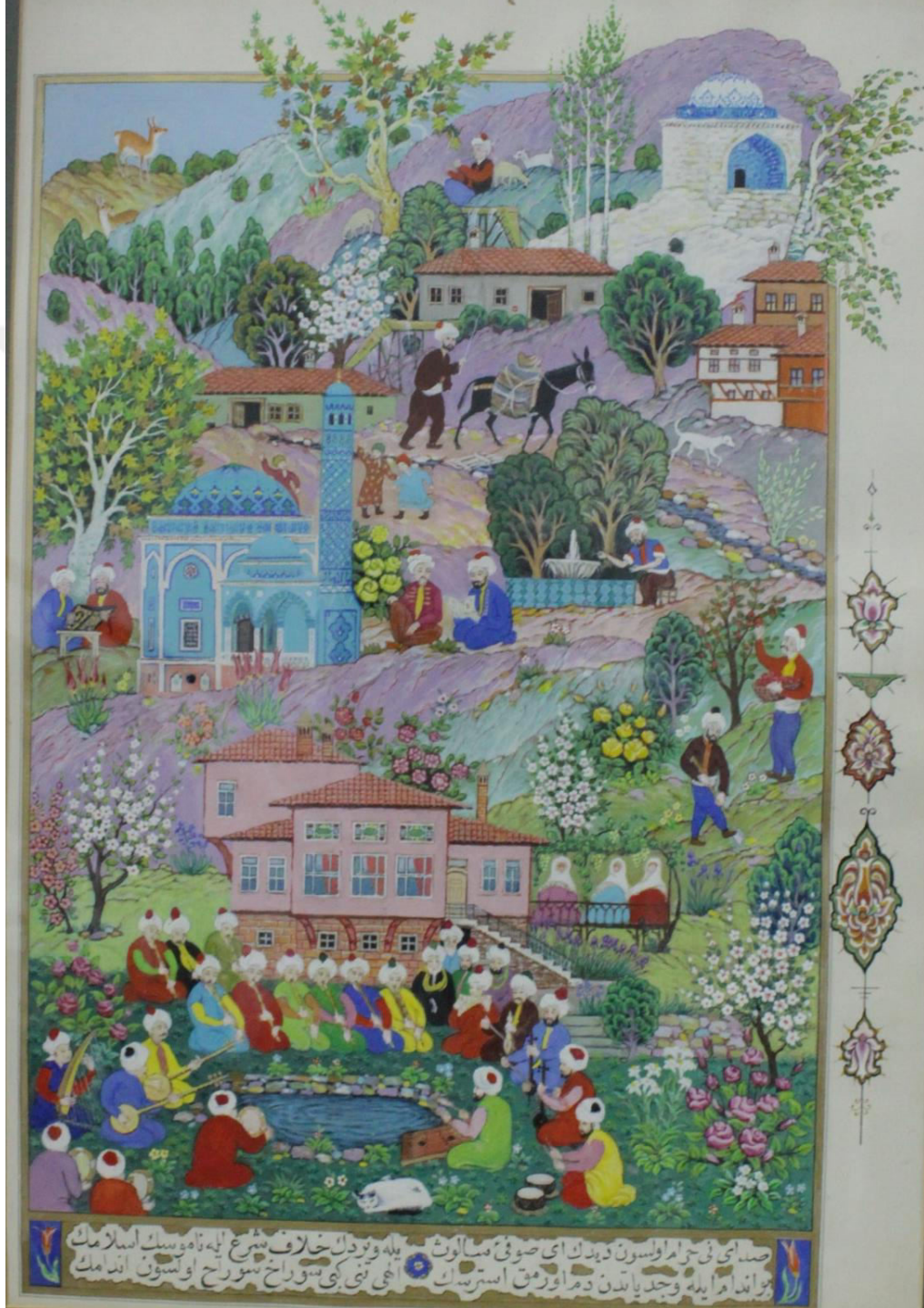
Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu arşivlerinde bulunan minyatürler arasında DPÜ1252 envanter numaralı minyatür, Ahmet Yakupoğlu'nun en fazla bilinen minyatürüdür (Bkz. Şekil 85). “Sokağım ve Çinili Cami” isimli bu minyatür 1995 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Sanat Yarışması'nda Uygulamalı Geleneksel Türk Süsleme Sanatları “Minyatür” Büyük Ödülü almıştır.³⁷ Minyatür, farklı kaynaklarda “evim ve sokağım”, “evim ve çinili camii”, “sokağım ve çinili camii” gibi farklı isimlerle anılmaktadır. Eserin çerçevesinin arkasında ise el yazısı ile “sokağım ve çinili cami” yazmaktadır.

Dikey bir anlatımda pek çok sahnenin birleştiği minyatürde Kütahya'da Ahmet Yakupoğlu'nun çevresindeki gündelik yaşamdan kesitler yer almaktadır.

Kütahya Maltepe Mahallesi'nin yokuş sokakları sınır alınarak, minyatür diyagonal kesitlerle sahnelere bölünmüştür. Minyatürün sağ tarafında hatayi formunda tezhipler bulunmaktadır. Ön sahnede Yakupoğlu'nun evinin havuzlu bahçesinde, havuzun etrafında musiki heyeti görölmektedir. Bu heyette 9 ney, 3 bendir, 2 tambur, 1 çeng, 1 miskal, 1 kemençe, 2 rebap, 1 kudüm, 1 santur bulunmaktadır. Neyzenlerin hemen sağında altın sırmalı siyah cübbesinden dini kimliği olduğu tahmin edilen birisi ve ona eşlik eden 3 kişi ile birlikte heyete katılmıştır. Evin asma yaprakları içerisindeki çardağında ise 3 kadın oturmuş, heyeti dinlemektedir. Bu sahnenin, gerçek hayatta çok defa gerçekleşmiş olma ihtimali vardır. Minyatürdeki nesnelerin sayısı fazla ve boyutları küçük olduğu için renk karmaşasını önlemek adına öndeki heyetin etrafında diğeri minyatürlerinde sıkça kullandığı minder, kilim, ibrik, testi, meyve tabağı gibi

³⁷ Sanatçı bu yarışmaya 2 eserle katılmıştır. Diğeri eser Anasultan Menkıbesinin anlatıldığı DPÜ1247 Envanter Numaralı eserdir (Bkz. Şekil 37).

yan unsurların yer almadığı görülür. Fakat bahçede, orjinalinde olduğu gibi ağaçlar ve çiçekler bulunmaktadır. Hatta en önde Yakupoğlu'nun kedilerinden birisi yatar vaziyette yerleştirilmiştir.

Şekil 85: “Sokağım ve Çinili Camii Minyatürü”

(DPÜ-AY DPÜ1252) 38cm x 30cm

Bahçenin üst kısımlarında, meyve ağaçları etrafında, toprak çapalayan, meyve toplayan insanlar vardır. Bahçenin bitiminde Çinili Cami ve şadırvanı görülmektedir. Cami etrafında, bir şeyler okuyan, kitap üzerine tartışıyormuş gibi görünen, abdest alan insanlar vardır. Caminin arkasında ise 3 küçük çocuk oyun oynamaktadır.

Şekil 86: Hıdırlık Mescidi

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hidirlik-mescidi> [01.03.2019]

Caminin bitiminde yeni bir sahne başlamaktadır. Bu sahnede Beşikkaya su değirmenleri bulunmaktadır. Değirmenlerden yola çıkmış bir adam, yüklü bir eşek ile değirmen suyunu takip ederek şehre inmektedir. Bir köpek ise onlara eşlik etmektedir. Minyatürde en yüksekte bulunan yapı ise Hıdırlık Mescidi'dir (Bkz. Şekil 86).³⁸

Minyatürün geri kalanında ise dağlar, ceylanlar ve koyunlarının yanında kaval çalan bir çoban görülmektedir.

³⁸ Hıdırlık Mescidi, Kare planlı, önünde dar eyvanı bulunan Selçuklu emiri İmadüttin Hezar Dinari tarafından 13. yüzyılda yaptırılan bir mesciddir. Şehir hâkim bir tepede, Hıdırlık Mevkisindedir. Ahmet Yakupoğlu'nun restorasyonunda katkıda bulunduğu eserlerdendir.

Şekil 87: Evim ve Sokağım Minyatüründen Detay, Ana Sahne

(bkz. Şekil 85) (DPÜ-AY DPÜ1252) 38cm x 30cm

Minyatürdeki insanların elbiseleri çocuklar hariç desensiz ve canlı renklere sahiptir. Renklerin canlı olması, yoğun bir tasvirin olduğu minyatürde ayırt edilmelerini kolaylaştırmaktadır. Sarık cübbe ve şalvarları 15.yy.-16.yy. Osmanlı kıyafetlerini andırmaktadır. Karakterler, belirli bir kişiyi andıracak yüz hatlarına sahip değildir. Metnin altında Divan Şairi Fuzuliye ait bir şiirin 4 mısrası bulunmaktadır:

Sadây-ı nây harâm olsun dedin ey sofî-i cahil³⁹
Yele verdin hilâf-ı şer ile nâmûsun İslâmın
Bu endâm ile vecdiyyâtan dem urmak istersen
İlâhî nây gibi sûrah sûrah olsun endâmın.⁴⁰

³⁹ Buradaki “sof-i cahil” ifadesi şiirin aslına uygun olarak belirtilmiştir. Aynı şiir Cinuçen Tanrıkorur tarafından bestelenirken “sof-i sâlûs” olarak bestelenmiştir. Bu minyatürün altındaki metinde ise cahil ve sâlûs kelimelerinin haricinde, fakat okunamayan bir tabir tercih edilmiştir.

⁴⁰ Divan Şairi Fuzuli’ye ait bu sözlerin günümüz Türkçesi: Ney sesi haram olsun dedin ey cahil iki yüzlü sofî/ şeriata aykırı diye, Yele verdin İslâmın namusunu / Böyle bahsedecek olursan ilâhî aşktan/ ilâhî ney gibi delik deşik ola boyun posun.

Metnin anlamı ve minyatürdeki olay örgüsünün baş kahramanları olan öndeki musiki heyeti birlikte düşünüldüğünde müziğin “haram” olduğunu düşünenler tarafından Ahmet Yakupoğlu’nun eleştirildiği, minyatürün ise eleştirenlere cevap niteliği taşıdığı düşünülebilir. Bu bağlamda sanatçı esere yaşadığı çevreyi anlatan bir Kütahya tasviri olmasının yanında ikinci bir nitelik kazandırmıştır. Minyatürün bu ikinci niteliğinden anladığımız kadarıyla sanatçının müzisyen kimliğinin ve Kütahya’da oluşturduğu grupların bazı çevrelerce olumsuz eleştiriye maruz kalması onu derinden etkilemiştir. Sanatçı bu eleştirilere kendine has üslubuyla bu minyatür içerisinde cevap vermiştir. Çevresini, yaptığı işleri ve evini tasvirlediği bu minyatürün seçilmesi naif ama altta kalmayan cevabını pekiştirmiştir. Sonuçta eser birincilik ödülü almış, ulusal basında görülmüş, sanatçının eleştirilere karşı dik duruşu takdir edilmiş ve desteklenmiştir.

6. SONUÇ

Yakupoğlu 20. yüzyılda yer edinmiş bir ressamdır. Doğal peyzajları, mimari eserleri ve portreleri yüzeye aktarmada ustalığı ile ressam kimliği ön plana çıkan sanatçının resimleri kadar minyatürleri de ilgi çekicidir. Çok yönlü ve üretken sanatçı Ahmet Yakupoğlu'nun minyatürlerini ele aldığımız bu çalışmamızda, Yakupoğlu'nun geleneksel minyatür tasvirlerini, kendi özgün üslubuyla nasıl yenilediğini görme imkânı bulmuş olduk. Tezimizin odağında sanatçıya ait 38 minyatür eserini inceledik. Yapıldıkları dönemde çoğu bir defterin sayfaları iken, zaman içinde sanatçı tarafından hediye edilmek ya da çerçevelenmek amacıyla ciltlerinden sökülerek tek yaprak olarak teşhir edilen bu yapıtların 12 tanesi Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Koleksiyonu'nda yer almaktadır. Sanatçının vefatından önce kendi rızasıyla bağışladığı terekesi içinde yer alan bu minyatürler alınan izinle yerinde incelenirken, diğer 26 minyatür ise orijinallerine ulaşılamadığı için ne yazık ki daha önce çekilmiş fotoğrafları ya da yapılmış basılı yayınlar üzerinden incelendi ve değerlendirildi. Böylece Ahmet Yakupoğlu'nun minyatürleri hakkında önemli birtakım sonuçlar ve tespitler ortaya konabildi.

1995 yılında Türkiye İş Bankası'nın açtığı Kültür Sanat Yarışması'nda Uygulamalı Geleneksel Sanatları "Minyatür" Büyük Ödülü olarak minyatür alanında desen ve üslup konusundaki yetkinliğini bir anlamda onaylatmış olan Yakupoğlu'nun araştırmamızda ele aldığımız 38 eseri de bize sanatçının kurgu açısından da önemli ve özgün izler bıraktığını göstermiş oldu. Tüm eserlerin en önemli ortak özelliği olarak Ahmet Yakupoğlu'nun Süheyl Ünver ile birlikte yaptığı çalışma sürecinden aşinalık kazandığı geleneksel minyatürün tasvir prensiplerini benimsemekle beraber, kullandığı figürlerde realist portre anlayışını uygulamış olmasıdır. 17. yy. sonrası Osmanlı minyatürlerinde de daha çok görülmeye başlanan kadın figürlerin artması, kompozisyonlarla renklerde tonlaşma unsurlarının belirginleşmesi gibi temel özelliklerin yanı sıra Levnî ile artan portre özelliklerinin vurgulanması ve figürlerin ruh hallerinin de hissedilmesi gibi unsurların Yakupoğlu tarafından da özümsemişliğini görüyoruz. Kendine ait özgün katkısı ise ele aldığı konulara uygun olarak seçtiği

figürlerin gerçek kişiler olması ve onların tanınır popüler kişiler oldukları için de tanınmalarına izin verecek ölçüde realist portreler geliştirmesidir.

Bunun yanı sıra Yakupoğlu'nun minyatürde ayırt edici başarısı; minyatürü eski bir sanat olmaktan çıkarıp günümüze yaklaştırmış olmasıdır. Dönemin popüler simalarını minyatüre taşımakla beraber klasik minyatür sanatının kurallarına sadık kalabilmiştir. Minyatürün kendi doğasındaki kısıtlarını Yakupoğlu, cesaretli bir yaklaşımla figürler üzerinden kırabilmiştir diyebiliriz. Bu yaklaşımı sayesinde minyatürün kuşaktan kuşağa aktarımında da kendine has yenilikçi ve özgün çabayı sarf ettiğini görüyoruz. Seçtiği bazı figürler, seslerine radyodan aşına olunan ama suretleri halk için plak kapaklarındaki fotoğraflardan ibaret kalan kıymetli sanatçıları toplumun hafızasındaki tasvirleriyle minyatüre aktarmıştır.

Yakupoğlu yaşadığı ortamı, evini ve kendi dost çevresini yansıttığı minyatürlerde de benzer yaklaşımı sürdürmüştür. Ancak yine de en etkili çalışmaları arasında Nasreddin Hoca hikâyelerinden yola çıkarak hazırladığı kompozisyonlarını hatırlatmak gerekir. Yakupoğlu kendi çocukluğundan beri ilgili olduğu Nasreddin Hoca hikâyelerini hem hikâyelerin içeriğine sadık kalarak hem de kendi hayal gücüne dayalı olarak kurgulamış, böylece minyatürü çocuklar ve yetişkinler için de yakınlaştırmıştır. Yakupoğlu minyatürlerinde görülen bir diğer grup da menkıbelere atıflar içeren çalışmalarıdır ve bu örneklerde de aynı yaklaşımı devam ettirmiştir.

Söz konusu minyatürler bir bütün olarak düşünüldüğünde Yakupoğlu minyatür sanatına kendine has bir sempati ve espri kazandırmıştır diyebiliriz. Bunu yaparken çizgi roman, realist portre, izlenimci bir bakışla Hint - İran, Türk ve Osmanlı minyatürlerine ait özellikleri kendi yorumuyla harmanlayarak cesur ve de samimi bir tutum ortaya koymuştur. Ahmet Yakupoğlu minyatür özelinde kavram geliştirme aşamasından tasarımlarının sonuna kadar zor süreçlerden geçtiği çok açıktır. Minyatürlerin üretiminin uzun yıllar sürmesi, sürekli eklemeler, revizyonlar yapması, figürleri değiştirmesi, hülasa üretim sancıları çekmesi bunun kanıtıdır.

Neyzenliğinden bahsedecek olursak, klasik Türk musikisinin 20. Yüzyılın başlarında kaybolmaya yüz tutmuş geleneğinin son aktarıcılarındandır. Müzik hocası da yine resim sanatında olduğu gibi hem Batı hem Doğu sanatına hâkim olan Halil Dikmen'dir. Kütahya'da Klasik Türk Müziği Heyeti ve çocuk korusu kurması, gelecek

nesillere bu müziğin aktarımını kolaylaştırmıştır.

Yirminci yüzyılın hezarfeni olarak da nitelendirilen Ahmet Yakupoğlu'nun minyatür konusunda neden bu tür bir yenilikçi çabaya girdiğini anlamak istersek biraz da sanatçının aldığı eğitime, karşılaştığı önemli ustalar ve onlardan edindiklerine bakmak gerekir.

Yakupoğlu, sanatı Batı ve Doğu olarak ayırmadan içselleştirmiş hem Batı sanatı için hem Doğu sanatı için ilgi çekici, çağdaş bir nakkaş-ressamdır. Bu konuda kendinden önceki neslin mihenk taşları hocalarından bayrağı devralmıştır. Hocalarına duyduğu minneti ifade etmekten ise hiçbir zaman çekinmemiştir. Ney hocası Halil Dikmen, Paris'te, Paul-Albert Laurens ve André Lhôte atölyelerinde resim eğitimi görmüştür, Cumhuriyet'in ilk resim ve heykel müzesinin müdürlüğünü yapmıştır. Ama aynı zamanda son Mevlevi dedelerinden Hattat ve Neyzen Emin Dede'nin (1883-1945) ney öğrencisidir. Yakupoğlu'nun Resim atölyesinden mezun olduğu ressam Feyhaman Duran, Paris'te Paul-Albert Laurens Atölyesinde resim eğitimi görmüş, İstanbul'da Humayun Mektebinde Hüsn-ü Hat öğretmenliği yapacak kadar da Türk İslam Sanatları'na hakimdir. Yakupoğlu'nun hayatının her evresinde tesiri gözle görülen Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver ise, ressam Hoca Ali Rıza, Necmeddin Okyay, Hakkı Altunbezer, Tahirzade Hüseyin gibi isimlerden suluboya, hüsnü hat, karakalem, minyatür ve ebru öğrenmiştir. Ünver, aynı zamanda eğitimini Fransa'da tamamlamış bir tıp doktorudur.

Bu üç önemli figürün etkisinde, farklı disiplinlerde bu kadar başarılı olmasına şaşırmadığımız Ahmet Yakupoğlu, temelde yaşamının belki de genel düsturu olarak karşıt gösterilen doğu ve batı dünyalarını kendi içinde ve sanatında sentezleyebilmiştir.

Sanatçının İstanbul'da aldığı eğitimden sonra, kendi memleketi Kütahya'ya dönmesi ve edindiği bilgiyi Kütahya'ya taşıması kadar, Kütahya'dan beslenmeye çalışması da önemlidir. Mizacından ötürü benimsediği mütevazı hayata dönme kararı, Kütahya için İbn-i Sina'nın "ilim ve sanat takdir edilmediği toprakları terk eder" sözüne adeta canlı bir örnek olmuştur. Kütahya'da olmak belki de Yakupoğlu'nun üretimde getirdiği yenilikler için ona cesaret de vermiştir. Çünkü Kütahya'da çok bilinen, saygı duyulan ve takdir gören bir sanatçı olarak Yakupoğlu, her sanatçıya nasip olmayan bir sevgiyle kucaklanmıştır. Onun daha özgürce üretmesine müsaade eden bu konfor alanı, elbette

cesaretini de artırmıştır diye düşün yoruz. Diğ er bir deyiş le onun da arzu ettiğ i gibi sanat, “takdir edildiğ i topraklarda” kalmıştır. Eserlerinin belgeci özelliğ i ile de Beş ir Ayvazoğ lu’nun söylediğ i gibi Yakupoğ lu tarihi, k lt r , doğ ayı s re ırmağ ından  ekip almıştır.

KAYNAKÇA

- Mt Holyoke College Courses. [01.03.2019]. Khamsa Majnun Desert.
<https://www.mtholyoke.edu/courses/asinha/arth263s06/mughalPainting/kham-sa-majnun-desert.html>
- Davletlov, Timu. B. (2013). The Common Motif of Snow Leopard(Pars) in Turkic World. **Proceedings of the International Science and Proactice Conference "Language, Literature and Culture in Polylingual Environment"** (s. 133-155). Sibay, Başkurtistan Cumhuriyeti Rusya Federasyonu: Bashkort State University.
- Derman, Uğur. 2014. Hatıralarla Ahmet Yakupoğlu. **Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Sempozyumu Bildiri Kitabı**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi: 160-161
- Dinç, Mücahit. 2014. Son Hezarfen Ahmet Yakupoğlu. **Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Sempozyumu Bildiri Kitabı**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi: 118-123
- Erdoğan, Mehmet. 2014. Ahmet Yakupoğlu ve Sanat Anlayışına Dair. **Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Sempozyumu Bildiri Kitabı**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi: 103-105
- Mesara, Gülbün, Semih İrteş. 2016. **Türk Tezyîni Sanatlarında A.Süheyl Ünver ve Yeni Terkipleri**. İstanbul: Nakkaş Tezyîni Sanatlar Merkezi.
- Gülensoy, Tuncer. 1988. **Kütahya Yöresi ve Ağızları**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İşinsu, Emine. 1988. **Kaf Dağının Ardında**. İstanbul: Bilge Kültür Sanat .
- Kavrakoğlu, Fusun. [10.29.2018]. Özbekistan Gezisi 37 Orta Asya Sanatı 3 Timurlu Sanatı. <https://kavrakoglu.com/ozbekistan-gezisi-37-orta-asya-sanati-3-timurlu-sanati>
- Konak, Ruhi. 2013. Osmanlı Minyatür Sanatında Padişah Portreciliğinin İlk Örnekleri Ve Geleneğe Katkıları. **Turkish Studies**, 425-439.
- Read, Herbert. 1974. **Sanatın Anlamı**. İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Silivri, Kerim. 1995. Rengarenk Kütahya ve Ahmet Yakupoğlu. **Sanat Çevresi**, s.205.
- Sır, Ayşe Nur. 2010. **Batmayan Güneş Devam Eden Gölge**. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Şenalp, Tolga. 2012. **"1950'lerden Bugüne Türk Makam Müziğinin Değişimi**

- Tarih Çalışması".** Doktora Tezi. İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Şerifoğlu, Ömer Faruk. 2016. **Ahmet Yakupoğlu "İstanbul-Anadolu"**. İstanbul: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Tanırdı, Zeren. 1996. **Türk Minyatür Sanatı**. Ankara: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- TRT Yapım. [01.12.2017]. Ahmet Yakupoğlu Belgeseli,Portreler Programı.
https://www.youtube.com/watch?v=86U_vMIN7Xo
- Türk Dil Kurumu. [01.12.2018]. Türkçe Sözlük.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisilari&arama=anlami&uid=4245&guid=TDK.GTS.5c07be855abec5.94202429
- Türkmen, Fikret. 1989. **Nasreddin Hoca Latifeleri (Burhaniye Tercümesi)**. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Uluant, Sinan. 2014. Tanıdığım Ahmet Yakupoğlu. **Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Sempozyumu Bildiri Kitabı**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi: 156-159
- Ünver, Süheyl 1957. **Levnî**. İstanbul: Turkish Press Broadcasting And Tourist Department.
- Yakupoğlu, Ahmet. (1983). **Ahmet Yakupoğlu'nun Fırçasından Boğaziçi**. İstanbul: Türk Petrol Vakfı Yayınları.
- _____. 1995. Minyatürlerle Nasreddin Hoca. **Türk Edebiyatı Dergisi**, 37-50.
- _____. 1999. **Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikayeleri**. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- _____. 2002. **Resimde İstanbul ve İstanbul Ressamı Ahmet Yakupoğlu**. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü.
- _____. 2012. **Rengarenk Kütahya**. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Yıldırım, Mustafa. 2012. **İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri**. Ankara: Başak Matbaacılık.
- _____. 1999. **Ahmed Yakuboğlu ve Türk Güzel Sanatlarındaki Yeri**. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi: 287-313.
- Yıldız, Ahmet. 2014. Ahmet Yakupoğlu'nun Hayatından Kesitler. **Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Sempozyumu Bildiri Kitabı**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi: 15-29

İNCELENEN KOLEKSİYONLAR VE ARŞİVLER

Dumlupınar Üniversitesi Ahmet Yakupoğlu Koleksiyonu, Kütahya

Fransız Ulusal Kütüphanesi Dijital Arşivi (Gallica, BNF), Paris

Fatih Erdoğan Arşivi, İstanbul

Gülbün Mesara Arşivi, İstanbul

Mehmet Erdoğan Arşivi, Kütahya

Mehmet Gürel Arşivi, Eskişehir

Mustafa Yıldırım Arşivi, Konya

Nesrin Sipahi Arşivi, İstanbul

TRT Müzik Arşivleri, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi/ Yer: 1991 Kütahya

Lise : 2006-2009 Kütahya Nafi Güral Fen Lisesi

Lisans : 2009-2014 Yıldız Teknik Üniversitesi Metalruji ve
Malzeme Mühendisliği

Yüksek Lisans : 2015-2019 Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım A.S.D.

